Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor
Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links
Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

ØM KLOSTERS KRØNIKE

EXORDIUM CARAE INSULAE

VED

JØRGEN OLRIK

HISTORISK SAMFUND FOR AARHUS STIFT
1932

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

SÆRTRYK AF

AARHUS STIFTS AARBØGER

1932

DE FORENEDE BOGTRYKKERIER - AARHUS

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

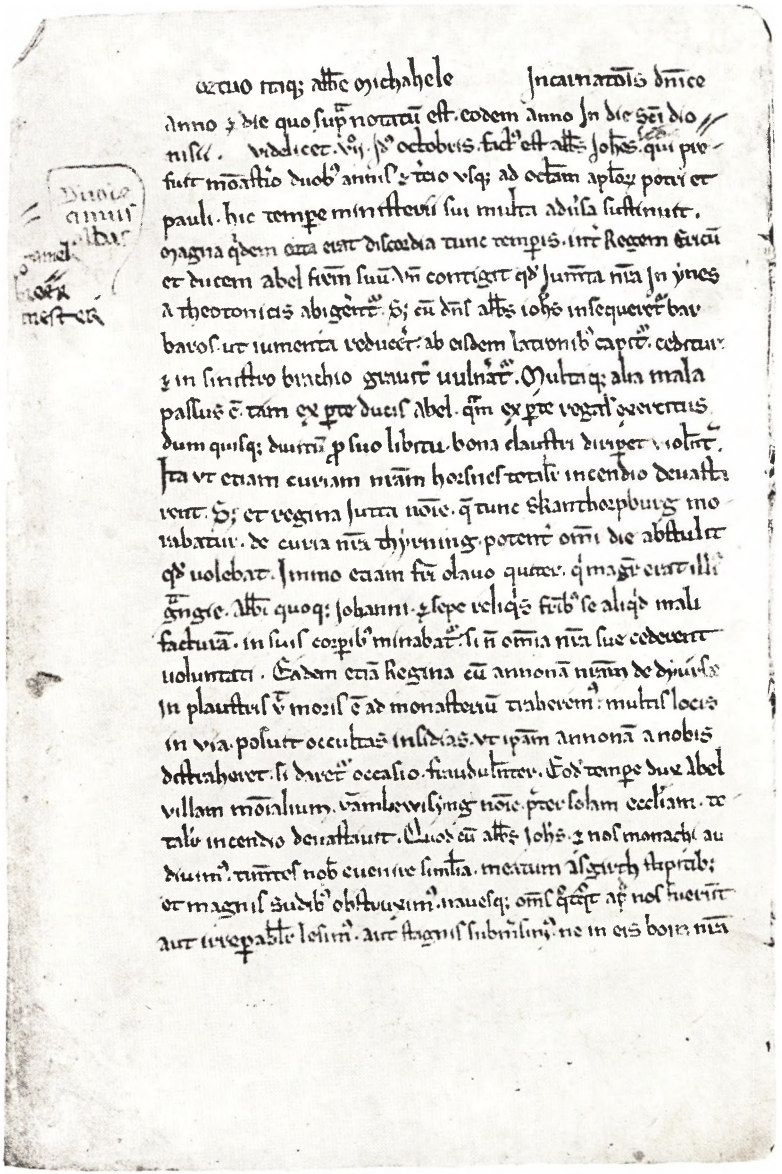

Den Side i *Exordium Carae Insulae*, hvor Abbed Jens omtales.

I Oversættelsen Side 41—42 Da nu Abbed Mikkel . . . . rænkede dem i Vaadet.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ØM KLOSTERS KRØNIKE

EXORDIUM CARAE INSULAE

VED

JØRGEN OLRIK

HISTORISK SAMFUND FOR AARHUS STIFT
1932

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Et af de livfuldeste og interessanteste Skrifter fra Danmarks Middelalder er uden Tvivl den i Cistercienserklosteret Øm ved Mossø skrevne Klosterkrønike »Exordium Caræ Insulæ« (Øm Klosters Opkomst), endnu den Dag i Dag bevaret i Originalhaandskrift paa Universitetsbiblioteket (E donatione variorum 4°, 135) og udgivet af Professor M. C. Gertz i Scriptores minores historiæ Danicæ medii ævi II (1918—20) S. 153—264. Denne Udgave er benyttet ved nærværende gennemsete ny Udgave af Oversættelsen. Krønikens første Halvdel handler om Klostrets Grundlæggelse 1165 i Sminge ved Silkeborg og om, hvorledes det derfra flyttedes til Veng, derfra til Kalvø i Skanderborg Sø, for sluttelig 1172 at havne i Øm. Hertil er føjet Afskrifter af forskellige kongelige og pavelige Privilegier og Fribreve samt af de Testamenter, hvorved Klostrets Velynder, Bisp Sven af Aarhus, skænkede det saa vidtstrakt Jordegods (især i Djursland), at han gjorde sig fortjent til det Navn af Klostrets Grundlægger, som Krøniken giver ham. Om samme Biskop Svens Liv og Død fortælles ydermere nogle Smaatræk, der giver et smukt Billede af Valdemarstidens religiøse Opsving; den blide Fromhed, der præger Bisp Svens Skikkelse, er et ejendommeligt Modstykke til det alt andet end blide Billede, som Krøniken tegner af flere af hans Eftermænd, især af Klostrets arge Fjende Biskop Tyge.

Dette Krønikens første Afsnit, den egentlige Grundlæggelseshistorie, er forfattet eller i al Fald paabegyndt 1207. Dernæst følger en Abbedrække, hvis Begyndelse, nemlig Stykkerne om de seks første Abbeder, skyldes samme Haand som den forudgaaende Krønike. Stykket om den syvende Abbed skyldes en ny Haand, Stykket om den ottende og niende Abbed atter en derfra forskellig Haand. Ved den tiende Abbed tager atter en ny Haand fat, der ligesaa genfindes i Stykkerne om den tolvte, trettende og fjortende Abbed, hvorimod Stykket om den ellevte Abbed atter skyldes en fra de foregaaende forskellig Haand. Denne sammenhængende Skildring af 12., 13. og 14. Abbeds Styre er uden Tvivl forfattet kort efter den nye Kirkes Indvielse paa Allehelgens Dag 1257, og den fører os med sine malende Enkeltskildringer midt ind i Datidens urolige Forhold, hvor det gjaldt at være enten Hammer eller Ambolt, og hvor fredelige Klosterfolk oftest trak det korteste Straa. Under Kam-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

pen mellem Erik og Abel tynges Klostret haardt af de kongelige Hæres Gæsteri, og hvor Kongen slipper, tager Aarhusbispen Peder Ugotsøn fat.

Alt dette var dog kun et Forspil til de langt værre Trængsler, der ventede Klostret efter Magister Tyges Valg til Bisp af Aarhus, og som skildres i Krønikens sidste og største Afsnit, der atter skyldes en fra de foregaaende forskellig Forfatter. Hvem denne er, gives der et Vink om i en senere i Haandskriftet indføjet Abbedrække, hvori det om den syttende Abbed, Ture (1263—8) hedder: »Om hans Tiltrædelse og Valg, hans Møje og Sorg findes mangt og meget udførligere fremstillet i et andet Bind ved hans Flid«. Altsaa er det Abbed Ture, der har skrevet (eller i hvert Fald inspireret) hele dette Parti af Klosterkrøniken; hermed passer det ogsaa godt, at Krøniken synes at røbe en vis Kritik overfor Tures Forgænger, den noget fremfusende Abbed Bo, men ikke mod Tures egne Handlinger. Fremstillingen af Striden mellem Klostret og Bispen kan selvfølgelig ikke gøre Fordring paa at betegnes som upartisk objektiv Historieskrivning, da den skyldes den ene Part i Sagen; men alt i alt giver dog Klosterkrøniken et ejendommeligt livfuldt og paalideligt Billede af den fuldstændige Mangel paa Orden og Retssikkerhed i Landet, hvor den kirkelige Stormand, der havde Magten paa sin Side, kunde sidde alle kirkelige Mæglinger, Domme og Bandlysninger overhørig. Paa adskillige Steder hæver dens Forfatter sig til virkelig Fortællekunst, især i sine Fremstillinger af Bispens Besøg i Klostret og hans Møder med Abbeden, hvor det korte og hvasse Ordskifte aldeles bærer Præg af at være grebet lige ud af Livet og netop ved denne sin Livfuldhed danner den største Modsætning til de sædvanlige tørre og aandløse middelalderlige Klosteraarbøger. Skade, at der er bevaret saa lidt af den Art Skildringer fra Danmarks Middelalder (udenfor Folkevisernes Verden). — Længere hen i Krøniken er det mest Dokumenterne i Klostrets kirkelige Retstrætte med Bispen, der gør sig gældende; men det er en Selvfølge, at dette Stof ikke har samme umiddelbart fængslende Karakter som de fortællende Afsnit. Desværre bryder Krøniken af, just som Stridens endelige Afgørelse (1267) skulde berettes, og om denne vides derfor intet bestemt.

Det er hele Ømbogen, der her forelægges Læseverdenen i gennemset Oversættelse, blot med Fradrag af nogle mindre, uvæsentlige Dokumentafskrifter. Dens sidste og største Afsnit — fra den ellevte til den syttende Abbed (1235—67) — har jeg tidligere oversat for »Selskabet til historiske Kildeskrifters Oversættelse«; det er trykt i det af dette Selskab udgivne Skrift »Valdemar Sejrs Sønner og den store Ærkebispestrid, Udvalg af Kilder til Danmarks Historie 1241—1274« (Kbh. 1906—8) S. 250—317, og er ved det nævnte Selskabs Velvilje genoptrykt her i temmelig uforandret Skikkelse.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Da vi ønsker at overgive til Eftertidens Kundskab, hvorledes dette Kloster, som hedder Øm, har taget sin Begyndelse, vil vi her meddele baade naar og af hvem det er bygget, med hvilke Forrettigheder det er blevet stadfæstet, hvorledes det er flyttet fra Sted til Sted og er endt paa det Sted, hvor det nu ligger, samt Navnene paa de Abbeder, som har forestaaet det i 42 Aar indtil nærværende Aar, da dette er skrevet[1]); alt i den Hensigt, at om nogensinde nogen, være sig læg eller lærd, skulde prøve at voldføre det og lægge Haand paa dets Ejendomme, da skal han, naar han erfarer Sandheden om dets Grundlæggelse og ærværdige Grundlæggere, afstaa fra sit paabegyndte onde Værk, og hellere elske og skærme Klostret, indtil han ved deres Fortjenester, hvem han skylder Udspring og Vækst[2]), og hjulpet af hele Ordenens[3]) Bønner, paa den yderste Prøvelsens Dag af Kristus, den høje Dommer, optages blandt de herliggjorte Munke og med alle Guds udvalgte vinder Himmeriges Rige i al Evighed[4]).

Kap. 1.

Naar og af hvem dette Kloster er grundlagt.

Aar 1166 efter Herrens Byrd, i Februar Maaned, den 16. Dag i samme Maaned, udsendte Herr Henrik, den første Abbed i Vitskøl[5]), dette Klosters Samlag til et Sted, som hedder Smaaenge[6]), som den ærværdige Biskop Eskil af Aarhus havde udset til ham. Men dette Sted var fattigt og utilstrækkeligt; ti det havde kun én Gaard og Grund; og da Bispen fik en brat

---

[1]) Heraf fremgaar, at Ømbogens første større Afsnit er paabegyndt 42 Aar efter Klostrets Grundlæggelse 1165, altsaa 1207.
[2]) Der menes Kirkens Helgener, hvem han skylder sin aandelige Vækst.
[3]) Cistercienserordenens.
[4]) Her følger i Manuskriptet en Indholdsfortegnelse, bestaaende af de 36 Kapiteloverskrifter. Den overspringes her.
[5]) Det kendte Cistercienserkloster (nu Bjørnsholm) ved Limfjorden, grundlagt af Valdemar I. Aar 1158.
[6]) Sminge i Tvilum S., Gjern H., Aarhus Amt, Nordøst for Silkeborg.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Død og mistede Livet paa Ledingstog mod Venderne[1]), gav bemeldte Abbed sig derfor til at forhandle med den ærværdige Mand Herr Sven, der var blevet valgt til den hedengangne Eskils Eftermand, om hvorvidt han vilde antage sig den lille Hjord som en omhyggelig Hyrde og sørge for Græsning til den, saa Ordenens[2]) første Spire i hans Stift ved hans Hjælp kunde vokse og fuldkommes. Denne udvalgte Bisp[3]) havde vel i Førstningen staaet Brødrene imod for sin Forgængers Gavmildheds Skyld, hvorved øjensynlig Bispedømmets Ejendomme var mindskede; men en Gang han var kommet sejlende hjem fra England, havde han faaet Uvejr og svære Storme, og efter Tilskyndelse af en Graamunk[4]), en gudfrygtig Mand, havde han lovet, at hvis Gud frelste ham af den overhængende Dødsfare, vilde han bygge et Cistercienserkloster i sit Bispedømme; og derfor aflagde han straks paa Abbedens Tilskyndelse al den Uvilje han havde haft mod Brødrene, og fuldbyrdede lykkeligt og vel mod samme Brødre hvad han i sin Nød fromt havde lovet. Abbed Henrik var en Mand af ærværdig Vandel og højt elsket baade af Kongen og af alle Rigets første Mænd for den Gudsfrygts Skyld, som lyste ud af hans Aasyn, og for den honningsøde Veltalenheds Ordstrøm, der udgik af hans Mund. Den udvalgte Bisp og Abbeden henvendte sig da i Fællesskab til den Herre Kong Valdemar, som dengang stod ene for Styret, Fader til de to Konger Knud og Valdemar, der herskede efter ham, og holdt Raad med nogle andre af Bisperne om at anbringe Brødrene i Veng Kloster[5]), som paa den Tid var i Forfald som Følge af de sorte Munkes[6]) Forsømmelighed. Dette fuldbragte de ved Herrens Hjælp hurtigt ved fælles Raad-

[1]) Rimeligvis endnu samme Aar, 1165.
[2]) Cistercienserordenens, jfr. ovenfor.
[3]) Saaledes betegnes den valgte Bisp, der endnu ikke har faaet Indvielsen til sit Embede.
[4]) Saaledes kaldtes Cistercienserne efter deres Kappe i Modsætning til de hvide eller sorte Munke, Benediktinerne.
[5]) I Hjelmslev H., Aarhus A., Nord for Skanderborg.
[6]) Benediktinerne, jfr. ovenfor.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

slagning. Ti de sortes Abbed, Jens, gav sig frivillig i al Ydmyghed Abbed Henrik i Vold; Læreren lod sig gøre til Lærling og dvælede en Tid lang i Vitskøl i den største Lydighed under Klostrets Skik og Tugt, ofte med Graad og Suk af Anger over, at han i sin forrige Orden havde ført et saare uordentligt Liv. Siden vendte han hjem til sit eget Hus[1]), som nu var omskabt til det bedre, tilbragte Resten af sin Levetid med det paabegyndte Værk, og endte der sine Dage med en salig Død.

Kap. 2.

Hvordan Brødrene overlod deres udvalgte Bisp Smaaenge for at vinde des større Yndest hos ham.

Da Brødrene var kommet til Veng og havde fæstet Bo der, og den udvalgte Bisp i alle Maader var blevet dem huld og aldeles havde glemt den Bitterhed og Harme, han havde næret imod dem, overdrog de ham, for at vinde des større Yndest hos ham, Smaaenge, for at han frit kunde have Raadighed over denne Grund, og bruge den paa hvad Maade, han vilde. Dette tog han naadigt op, og blev som Følge af deres Huldskab endnu mere venligsindet; han beholdt den kun en kort Tid, og gav den siden tilbage til Brødrene, mod af dem at faa et Bol i Karlby[2]), som hørte under Veng; men ogsaa det gav han dem fromt tilbage sammen med andre Ejendomme, som han havde overdraget Klostret. Dengang var Bispedømmet overmaade fattigt og ringe; men Bispen udvidede og øgede dets Gods og Anseelse; og alt, hvad han gav Klostret, var ud af hans eget Arvegods, samt af hvad han kunde føje dertil af sit eget Bords Overflod i sin Bispetid.

---

[1]) Altsaa Veng Kloster.
[2]) Bol er et Jordstykke af en bestemt Størrelse, opr. vistnok saa megen Jord, som hørte til en normal Bondegaard. Karlby ligger N. for Grenaa.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Kap. 3.

Hvordan den første Abbed paa Kongens og Bispernes Vegne drog til Rom.

Siden indsatte Herr Abbed Henrik den hæderværdige Mand Brian til Abbed. Han var engang Gæst hos Abbed Jens i Veng, som tog uærbødigt imod ham, handlede ilde mod hans Svende, og lod dem binde for noget Korns Skyld, som de i Løn havde bragt ud fra Laden til Foder for deres Heste, fordi de fik alt for lidt til givendes. For den Sags Skyld blev Abbed Jens anklaget paa Landemode, og da han ej kunde rense sig, overgav han sin Abbedværdighed i den udvalgte Biskops Hænder og blev Munk i Cistercienserordenen, som vi ovenfor har fortalt. Brian blev altsaa indsat som Abbed, og snart efter drog han paa den Herre Kongens, sin udvalgte Biskops, og de andre Bispers Raad til Rom, meddelte nøjagtigt den Herre Paven alt i Rækkefølge angaaende Klostrets Omskiftelse, og overgav ham Breve udstedte i samme Anliggende. Og da den apostoliske Herre hørte om det Skifte, der var sket ved den Højestes Haand[1]), glædede han sig, saaledes som han altid plejede at glædes ved Cistercienserordenens Fremgang og Held, og gav Abbeden Breve med hjem til Kongen og den udvalgte Bisp og de andre Bisper, samt til ham selv det Fribrev, som han udbad sig.

Kap. 4.

Den apostoliske Herres Brev til Kongen om Klosterskiftet i Veng og om Ærkebiskop Eskils Hjemkaldelse.

Alexander, Bisp, Guds Tjeneres Tjener, sender sin hjærtens kære Søn i Kristus Valdemar, Danernes høje Konge, sin Hilsen og apostoliske Velsignelse. Da vi hører, at du har din Omsorg og Tanke henvendt paa de Ting, som kan være Gud til Velbehag og tjene

[1]) Hentydning til Davids Salm. 77,11.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Kongenavnet til Ære, og som kan tjene til din Sjæls Frelse og til Fremme af Dyd og Gudsfrygt, glædes vi med stor Glæde[1]) derved og lovpriser i Herren din Højheds Iver med inderlig Ros over denne din Adfærd.

Af Indholdet af Skrivelser fra dig og flere af Bisperne i dit Rige har vi bragt i Erfaring, hvordan du ledet af Kærlighed til den guddommelige Godhed, har iagttaget, at Veng Kloster, som dine Forgængere har grundet til deres Sjæles Frelse og udstyret med vidtstrakte og store Ejendomme, baade aandeligt og timeligt set var kommet i Forfald og overmaade medtaget; hvordan du saa med bemeldte Biskoppers Raad har tænkt paa dets Genoprejsning, og hvordan du, efter at Abbeden, hvem det før var overdraget, fra Lærer havde ladet sig gøre til Lærling, har overdraget Brødrene af Cistercienserordenen dette Kloster, for at faa Gudsfrygt og ærlig Tugt genoprettet i det. Saa sandt som nu dette forholder sig saaledes, og fordi vi haaber, at det har føjet sig saalunde ved Guds Naades Indgivelse og ved Herrens Haands Omskiftelse[2]), godkender vi dette gærne og stadfæster alt, hvad der i den Sag skønnes at være anordnet af din Højhed med bemeldte Bispers Raad og med gavnlig Omsorg; og vi beder, maner, og opfordrer din Højhed i Herrens Navn, samt paalægger dig til dine Synders Forladelse, at du ivrigt og fromt lægger Vind paa bemeldte Klosters Tarv og Lise, og beflitter dig paa at elske og bevare de gudelige Mænd[3]), som vor elskede Søn Sven, udvalgt Bisp af Aarhus, med dit naadige Samtykke har ført did, samt med din vante Mildhed og Godhed holde din Haand over deres Gods.

Ydermere beder og formaner vi lige saa fuldt din kongelige Højhed, at du bliver fast og urokkelig i Ærefrygt for den hellige Peder og for os, saaledes som du vel har begyndt, fra den Stund, du er vendt tilbage

---

[1]) Esaias 66,10. Math. 2,10.
[2]) Davids Salmer 77,11.
[3]) Der menes Munke.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

til Kirkens Enhed[1]), og ivrig maner og opfordrer Bisperne og hele Præstestanden og Folket i dit Rige til det samme, samt at du fromt og hæderligt kalder vor Broder Eskil, Ærkebisp af Lund, det apostoliske Sædes Legat, en gudfrygtig og udmærket Mand, og som vi troer, overmaade elsket af Gud og Mennesker samt fuldtro mod dig og dit Rige, tilbage til hans Kirke, viser ham al Hæder og Yndest, der tilkommer ham som din aandelige Fader, og med din kongelige Haand skærmer og haandhæver hans Kirkes Rettigheder og Ejendomme. Ti det er vor Tro og vort Haab i Herren[2]), at hans Nidkærhed vil øge din Storheds Hæder og Ære, saa der med Guds Hjælp bliver dig, din Arving og dit Rige den største Fremgang og Lykke til Del[3]).

Kap. 6.

Den Herre Kong Valdemars Fribrev, som han gav Klostret og Brødrene i Veng.

I den hellige og udelelige Treenigheds Navn. Jeg Valdemar, af Guds Naade Danernes Konge, ønsker alle Sønner af vor guddommelige Moder Kirken, nærværende som tilkommende, der lever fromt og retroende her i Danmark, at de efter dette Livs Løb maa opnaa evig Sejrsløn hos Kristus. Da vi, ved Guds Forsyn, ikke for nogen vor Fortjenestes Skyld, har opnaaet Enekongedømme over hele Riget, vil vi, saa vidt vor Ævne med Herrens Hjælp rækker, for den Sags Skyld lægge Vind paa at virke til Gavn for alt guddommeligt og menneskeligt. Da vi saaledes troer paa Opstandelsen og paa, at vi efter dette Legems Død skal have vor Lod og Del i de evige Boliger[4])

---

[1]) Der sigtes til Valdemars Strid med Ærkebisp Eskil og Hylding af Alexanders Modpave, Oktavian.

[2]) Philipp. 2,19.24.

[3]) Kap. 5, som her overspringes, bestaar af et aldeles tilsvarende Pavebrev til Bisperne Absalon af Roskilde, Toke af Børglum, Radulf af Ribe og Sven af Aarhus. Brevene er rimeligvis udstedte 1169 eller 1170.

[4]) Luc. 16,9.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

med dem, der har smykket Herrens Hus[1]), gør vi herved vitterligt, at vi har overladt Veng Kloster og samme Munkebos Brødre, som tjener der efter den hellige Benedikts Regel, deres Landboer[2]) med al kongelig Ret, som de tidligere var vante til at udrede vore Ombudsmænd[3]) i Ledingsafgift, og det til fuld Syndsforladelse for os selv, vore Forfædre og Forgængere samt alle afdøde Troende. Hvo som derfor af ond Lyst modsætter sig dette vort Brevs Lydende og, grebet og ægget af Djævelens Aand, prøver at ophæve hvad vi har fastsat, samt krænker vort Segls stadfæstende Magt, han skal have Lod og Del med Judas, Kristi Forræder, og vandre paa Vej med dem, der har sagt til Herren: vig bort fra os, vi vil ikke vide af dine Veje[4]); ja, han skal være uden Del i vor Herres Jesu Kristi højhellige Legeme og Blod, medmindre han af Anger gør sømmelig Bod[5]).

Kap. 7.

Hvordan dette Hus fra første Færd ej blev grundet uden gyldigt Grundlag.

Det bør ej forties, hvad vi burde have skrevet foran, hvordan Abbed Henrik skrev til den apostoliske Herre om det Sted, som Biskop Eskil tilbød ham, og hvad den apostoliske svarede ham derpaa. Biskop Eskil havde nemlig ligesom flere andre Bisper og Kongen selv været smittet af Oktavians Kirkesplid, og derfor vilde Abbeden ikke uden at raadspørge den apostoliske tage mod et Sted af hans Haand. Ti Oktavian var blevet kaaret i Splid med Kirkens rette Pave Alexander, og til ham sluttede sig mange Konger og Fyrster og kirkelige Mænd med samt Romernes Kejser Frederik. For at nu ikke nogen skal mene eller sige, at dette

[1]) Dav. Salm. 26,8.
[2]) Fæstebønder.
[3]) Kongelige Fogeder.
[4]) Job 21,14.
[5]) Dette Brev er sikkert udstedt Aar 1158, kort efter at Valdemar var blevet Enekonge.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Hus fra første Færd er blevet grundet uden gyldigt Grundlag, saa lad ham høre, hvad for et Grundlag den apostoliske Herre har lagt ved det Fribrev, som han til Svar sendte Abbed Henrik og hans Brødre.

Kap. 8.

Den apostoliske Herres Brev til Abbed Henrik om det Sted, som Biskop Eskil tilbød ham.

Alexander, Bisp, Guds Tjeneres Tjener, sender sine elskede Sønner, Abbed Henrik og Brødrene i den hellige Marias Kloster i Vitskøl, sin Hilsen og apostoliske Velsignelse. Din Fromheds Skrivelse, elskede Søn Abbed, har vi modtaget med skyldig Bevaagenhed og af dens Ordlyd erfaret, at Biskop Eskil af Aarhus, efter først at have overladt Eders Kirke et til Gudsdyrkelse mindre vel egnet Sted, senere har givet Eder et andet, dertil bedre egnet i Steden for det første Sted[1]). Da du nu, Søn Abbed, udbeder dig vort Raad i denne Sag, for den Sags Skyld, at denne Bisp i sin Tid har samtykket i Vildfarelsen[2]), hvilken Gerning han dog efter nøje Prøvelse har tilbagekaldt, har vi nøje overlagt Sagen med vor ærværdige Broder Eskil, Ærkebisp af Lund, og med andre vore Brødre; den har vundet bemeldte Ærkebisps Bifald, og han har naadigt samtykket deri. Saasom vi nu med faderlig Omhu vil sørge for Eders Fred og Ro, stadfæster vi med apostolisk Myndighed bemeldte Sted for Eder og ved Eder for Eders Kirke, og meddeler Eder nærværende Værnebrev med det Bud, at slet intet Menneske tør bryde dette vort Stadfæstelsesbrev eller i nogen Maade handle derimod; men drister nogen sig til at prøve derpaa, da vide han, at han ifalder den almægtige Guds samt hans hellige Apostles, Peders og Pauls, Vrede[3]).

---

[1]) Se herom næste Kapitel.
[2]) Nemlig ved at slutte sig til Modpaven Octavian.
[3]) Dette Brev synes udstedt c. 1165.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Kap. 9.

Hvordan Biskop Eskil tog tilbage hvad han før havde givet af Bispegodset i Sagebrok og i Bytte gav Smaaenge, ligeledes hørende til Bispegodset, for dér at lade bygge Kloster.

Om nogen ønsker at vide, hvad der menes med det første og det andet Sted, hvorom den apostoliske Herre skriver i sit Brev til Abbed Henrik, da maa han vide, at det første Sted var Sagebrok[1]), der hørte under Aarhus Bispedømme; men da det ikke egnede sig, gav han det med den Herre Kong Valdemars Raad og Vilje tilbage til Bispedømmet; og det andet Sted var Smaaenge, der ogsaa hørte under Bispedømmet, og som blev overgivet Abbed Henrik til at opføre et Kloster paa, samt stadfæstet af den apostoliske.

Kap. 10.

Hvordan Munkene fik Sagebrok.

Om nogen ogsaa ønsker at vide, hvordan Munkene fik Sagebrok, da maa han vide, at engang gjorde den Herre Kong Knud[2]) et Mageskifte med Biskop Sven, hvorved Bispen fik Thorstenstorp[3]), og Kongen Sagebrok. Det gav han sin Hofpræst Emer for den Tid, han havde tjent hans Fader og ham selv; og fem Aar før Emer døde, gav han det bedste Bol til den hellige Maria og Brødrene i Øm til Genløsning for sin Sjæl og det andet til at udrede Penge til hans Arvinger efter hans Død, samt overgav Abbeden det Fribrev, som Kongen havde givet ham, og som lød saaledes[4]).

Kap. 12.

Hvordan de flyttede fra Veng til Kalvø.

Da de havde tjent Gud i tre Aar i bemeldte Veng Kirke, under mange Genvordigheder og Forfølgelser,

[1]) Sabro, Sabro Herred, Aarhus A.
[2]) Knud Valdemarsøn.
[3]) Rimeligvis Taastrup i Harlev S., Framlev H., Aarhus A.
[4]) Kap. 11, som her overspringes, bestaar af Kongens Gavebrev til Emer, lydende paa to Bol i Sabro.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

som den ædelige Kvinde Fru Margareta, Søster til Erik Greve[1]), paaførte dem, foretog de et Mageskifte med Kongen, hvorved Kongen fik to Tredjedele af Veng, til en Værdi af 20 Mark Guld, og Brødrene Jord i Hadelev[2]), som Kongen havde købt af Arvingerne efter den ædelige Kvinde Inger, og som var 21 Mark Guld værd; saa Munkene fik én Mark Guld mere af Kongen; ti hele Veng værdsattes dengang blandt Grundejerne kun til 30 Mark Guld. Da det var sket, samlede alle Brødrene sig, tog med sig de jordiske Levninger og Ben af Grundlæggerne, nemlig Bisp Eskil, Erik Greve, og andre, og flyttede med Kongens og Bispens Raad og Hjælp sig selv og alt deres Eje over til en Ø, som hedder Kalvø[3]), hvor de sorte Munke, som tidligere havde Bo der, rømmede Pladsen for dem.

Læg Mærke til, at der i Veng kun var tre sorte Munke med Abbeden, og i Kalvø ikke mere end to, da Cistercienserordenen overtog dem. Og for at denne Flytning skulde staa fast, drog den Herre Abbed Brian anden Gang til Rom, og traf i Clairvaux[4]) den ærværdige Mand Ærkebiskop Eskil af Lund, det apostoliske Sædes Legat; ham bad han give sit Fribrev og Stadfæstelse paa denne Sag, hvad Ærkebispen ogsaa gerne tilstod ham. Denne Ærkebiskop Eskil var altid og allevegne fromt betænkt paa dette Huses Opbyggelse og Stadfæstelse, selv om han ikke havde givet noget Fribrev før, fordi han ikke var bedt derom. Selv førte han to Munkesamlag ud, et fra Citeaux[5]), et andet fra Clairvaux, og grundlagde to Klostre: Herrisvad i Skaane og Esrom paa Sælland, hvorfra mange Munkeskarer har spredt sig over Danmark; og siden

---

[1]) En højbyrdig jydsk Frue, i Slægt med den fra Sakse kendte Stormand Nils Nødd. Erik Greve kendes ellers ikke; man har villet antage ham for identisk med den fra Sakse kendte Erik Gøte-Jarl, senere Jarl paa Falster; men dette er saare tvivlsomt.

[2]) Det nuværende Harlev, Framlev H., Aarhus A.

[3]) I Skanderborg Sø.

[4]) Det kendte Cistercienserkloster i Champagne, hvor Eskil opholdt sig i sin Landflygtighed.

[5]) Cistercienserordenens Moderkloster i Frankrig.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

blev han Munk i Clairvaux, hvor han tilbragte en Del af sit Liv og ligger hæderfuldt begravet foran Højalteret under en Marmorsten.

Kap. 13.

Ærkebispen af Lunds Fribrev paa Klostrets Flytning fra Veng til Kalvø.

Eskil, af Guds Naade Ærkebisp af Lund, det apostoliske Sædes Legat, samt Danmarks og Sveriges Kirkefyrste[1]), sender sin elskede Søn Brian, Abbed af Kalvø, sin Hilsen og Velsignelse. Vor Hyrdeomsorg kræver, at vi med faderlig Kærlighed ynkes over alle, der er stedte i Nød, og rækker hver især betimelig Hjælp. Med denne vor Naade staar vi dog i særlig Gæld til dem, som har skilt sig ud fra Verdens Virvar og givet sig helt ind under den gudelige Lydigheds Love, og som ønsker at leve regelbundne[2]) og tjene Gud alene. Desaarsag, kæreste Broder, giver vi gærne vort Samtykke til dine rimelige Bønner, og drager ogsaa for Fremtiden Omsorg for den dig betroede Hjords Fred og Ro. Hertil kommer den saare gudfrygtige Kong Valdemars Bøn, samt de ærværdige Bispers: Absalon af Roskilde og Sven af Aarhus; dem kan vi ikke nægte noget. Tilskyndede af Kærlighed til Gud, og bøjende os ærbødigt for disse hæderfulde Mænd, tager vi da dette Sted, hvor I tjener Gud, under vor og den apostoliske Herres Varetægt, stadfæstende først og fremmest dette, at det Mageskifte, som I har gjort med bemeldte Konge, skal staa ved Magt, og at det Jordegods, som hørte under Veng, fra nu af ubeskaaret skal høre under det Sted, hvor I nødtvungne er flyttet hen. Om iøvrigt nogen, være sig læg eller lærd, der kender dette vort Stadfæstelsesbrev, skulde prøve at handle imod det, og forulempe bemeldte Kloster, samt frækt vove at tilegne sig de Ejendomme, der i Øjeblikket er Brødrene overdragne

---

[1]) Ærkebispen af Lund havde ogsaa Overhøjhed over den svenske Kirke.

[2]) D. v. s. efter en Munkeregel.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

eller i Fremtiden monne blive dem overdragne, da vide han, at han skal udelukkes fra Delagtighed i Herrens Legeme og ifalde Bands Baand, hvis han ikke gør skyldig Bod. Men Fred og Naade skal være med alle, der giver dette Kloster dets Ret, saa de baade her paa Jorden opnaar god Gernings Frugt og ved Guds strænge Dom høster Løn i al Evighed[1]).

Abbeden lod nu Ærkebispen tilbage paa det Sted, hvor han havde truffet ham[2]), drog til den apostoliske Herre, overrakte ham Kongens og Bispernes Breve, og sagde alt, hvad der skulde siges i den forhaandenværende Sag. Af ham fik han saa Breve med tilbage til Kongen og Bisperne om Klostrets Flytning, og skyndte sig hjem med dem til sit Land. Da han var kommet hjem, gav han Kongen og Bisperne de til dem rettede Breve.

Kap. 14.

Den apostoliske Herres Brev til Kongen om bemeldte Klosters Flytning.

Alexander, Bisp, Guds Tjeneres Tjener, sender sin hjærtenskære Søn i Kristus, Valdemar, Danernes høje Konge, sin Hilsen og apostoliske Velsignelse. At du ved Guds Naades Indgivelse bliver bestandig i from Ærefrygt for den hellige Peder og os, higer efter at forekomme gudelige Mænd[3]) baade med Ærbødighed[4]) og med Naade, og med from Omtanke skænker dem baade Hjælp og Yndest, er os til stor Glæde, og vi beder en from Bøn til den almægtige Gud i det høje om, at han i denne Sag vil skænke dig Bestandighedens Dyd. Særlig har vi dog en velfortjent Tak at bringe din Højhed, fordi du ser med naadige Øjne paa de gudelige Mænd, især Abbeden og Brødrene i Kalvø Kloster, og i from Medfølelse værdiges at elske dem og yde dem kærkommen Hjælp og Trøst. Desaarsag er det vor Tro, at den gode Gernings Sæd,

[1]) Her ender Eskils Brev, der sikkert er udstedt 1169.
[2]) Altsaa i Clairvaux, jfr. ovenfor.
[3]) D. e. Munke.
[4]) Romerbrevet 12,10.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

som du har saaet hos dem, vil give dig mangefold Frugt, og vi tvivler ej om, at en salig Gengældelses Løn derfor vil blive dig til Del. Og saasom det vitterlig er ret og sømmeligt for din Højhed, at jo større Godhed og Miskundhed Herren har vist dig ved at ophøje dig her paa Jorden, og jo højere Æresæde han har skænket dig, des ivrigere bør du lægge Vind paa Fromheds Gerninger og med brændende Iver hige efter at fuldkomme hvad der er ham velbehageligt og ret — desaarsag beder, maner og opfordrer vi i Herren din kongelige Højhed til at blive bestandig, som du vel har begyndt i Ærefrygt for den hellige Peder og os, samt med fromt Hjærte og rent Sind beflitte dig paa din eneste Moders, den højhellige romerske Kirkes, Hæder og Ophøjelse. Ydermere stadfæster vi den Flytning af Klostret, som bemeldte Abbed og Brødre vitterlig har foretaget fra ét Sted til et andet, med Bemyndigelse af vor ærværdige Broder Ærkebisp Eskil af Lund samt Landets Biskopper, og med dit Samtykke, samt det Mageskifte som de har gjort med dig, hvorved det er vor Bøn og Paamindelse til din Storhed, at du viser dig huld og blid mod bemeldte Brødre og bliver deres Værner, Hjælper og Forsvarer[1]).

Kap. 17.

Om det andet Mageskifte, som Munkene havde med Kongen, hvorved Munkene fik Veng tilbage.

Efter at Veng, som ovenfor nævnt, var kommet under Kongen, gav den ædelige Kvinde Margareta sig til at plage ham med Bønner og tilbød ham lige saa meget Jord paa Fyn, nemlig 15 Bol, hvis han vilde overlade hende Veng, saa hun dér kunde grunde et Nonnesamlag. For ydermere at faa Dronningen[2]) til

[1]) Dette Pavebrev er utvivlsomt ogsaa udstedt 1169. — Kap. 15 og 16, der her overspringes, indeholder aldeles tilsvarende Pavebreve henholdsvis til Bisperne Absalon af Roskilde og Sven af Aarhus — samt til Abbed Brian og Brødrene i Kalvø.
[2]) Altsaa Valdemar Is Dronning Sofia.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

at hjælpe sig med at sætte sin Vilje igennem, tilbød hun hende to Guldringe, hvis Lige mange hidtil aldrig havde set, og en gylden Messehagel af vidunderligt Arbejde, som var tæt besat med Guldblade og saa stiv af Guld, at den ikke kunde lægges sammen uden i de dertil indrettede Folder. Denne tillige med flere andre Prydelser havde bemeldte Kvinde røvet fra Veng Kirke, hvisaarsag den apostoliske Herre havde skrevet gentagne Gange til Kongen, Bisperne og Kvinden selv; men Brødrene har endnu den Dag i Dag aldrig faaet nogen Godtgørelse derfor saa lidt som for den Jord i Kolsne[1]) til 4 Mark Gulds Værdi, som ligeledes med Vold er frarøvet bemeldte Brødre. Men alt dette vil vi senere faa Lejlighed til at komme ind paa, i den apostoliske Herres Brev[2]), medens vi nu har andet at skrive om. Da nu Brødrene af deres Venner straks blev underrettet om Kvindens Anslag, holdt de Møde med to af hendes Frænder, Nils Nødd[3]) og Glip af Aabard[4]) og gav dem noget Jord i Mesing[5]) til en Værd af 10 Mark Sølv, saaledes at Nils fik 8 Mark, og Glip 2, for at de skulde udvirke hos Kongen, at han enten tog sin Jord i Hadelev[6]) tilbage eller fik hvad han ønskede af Klostrets Jordegods, mod at Brødrene fik de to Tredjedele af Veng tilbage, saa de kunde undgaa den Snare, der beredtes dem. Fluks drog disse to ilsomt afsted gennem Fyn og Sælland at opsøge Kongen, holdt mangt et Møde med ham i den forhaandenværende Sag, fik ham endelig overtalt ved rundelige Løfter, og bevægede ham til at gøre et nyt Mageskifte, hvorved Brødrene fik de to Tredjedele af Veng tilbage, og Kongen deres Jord i Eskingbæk[7]) til en Værdi af tre Mark Guld, samt Landsbyerne Faar-

---

[1]) Rimeligvis Koldens, Adslev S., Hjelmslev H., Aarhus A.
[2]) Der sigtes til Pavebrevet i 18. Stykke.
[3]) Se ovenfor S. 68 Note 1.
[4]) Ukendt Sted; Ordet betyder Aabred.
[5]) I Hjelmslev H., Aarhus A.
[6]) Se ovenfor S. 68 Note 2.
[7]) Essenbæk i Sønderhald Herred, Randers A. Det kendte Benediktinerkloster flyttedes først hertil 1180.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

dale, Smaaenge og Vole[1]), at gaa i Arv til hans Søn Knud efter hans Død. Selv gav han paa Dødslejet Smaaenge og Vole til sin Frille.

Kap. 18.

Den apostoliske Herres Brev til Kongen om Veng Kirkes Prydelser og Jorden i Kolsne[2]).

Alexander, Bisp, Guds Tjeneres Tjener, sender sin hjærtenskære Søn i Kristus, Danernes høje Konge, Valdemar, sin Hilsen og apostoliske Velsignelse. Vide maa din Højhed, at vi har givet vore ærværdige Brødre, Bisperne Sven af Aarhus og Nils af Viborg, det Hverv, at de med Iver og Nidkærhed skal mane den ædelige Kvinde Margareta til uophørlig at tilbagegive og i Fred oplade for vore elskede Sønner Abbed Brian og Brødrene i den hellige Marias Kloster i Kalvø den Jord i Kolsne, som hun siges med Vold at have frataget dem, samt de dem tilhørende Prydelser fra Veng Kirke, som hun, efter hvad vi har hørt, har dristet sig til at røve og bortføre med væbnet Haand, eller ogsaa uopholdelig for bemeldte Biskoppers Dom, uden Adgang til Appel[3]), give bemeldte Abbed og Brødre Ret og Fyldest derfor. Da nu han, hvem Kongerne skylder deres Krone[4]), har givet din Højhed Sværd til Ildgærningsmænds Revselse og til gode Menneskers Pris og Ære, beder vi din Højhed ved apostolisk Skrivelse, samt formaner og paaminder dig i Herren, at din kongelige Højhed, saafremt bemeldte Kvinde med Tilsidesættelse af al Gudsfrygt ej ved Kirkens Tugt vil lade sig tvinge til ovennævnte Ting, i saa Fald med den dig af Herren overdragne Magt vil tilskynde hende til at give det

[1]) Faardal i Viskum S., Sønderlyng H., Viborg A.; Vole er Vol i Gjern H., Aarhus A., lige ved Siden af Sminge (= Smaaenge, se ovenfor S. 59 Note 6).
[2]) Se ovenfor S. 72 Note 1.
[3]) Nemlig til Pavestolen.
[4]) Salomons Ordsprog 8,16.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

røvede tilbage eller ogsaa gøre Fyldest for de nævnte Bisper efter vort Buds Lydende, saa bemeldte Abbed og Brødre ved dig atter kan faa deres Ret, og vi desaarsag maa lovprise din Højhed mangefold i Herren. Men skulde bemeldte Gods muligvis til en eller anden Tid være overført til en anden Indehaver, der vover at nægte oftnævnte Abbed og Brødre deres Ret, da bør din Højhed afholde Ihændehaveren fra slig Formastelse og med kongelig Myndighed tvinge ham til atter at give Klostret dets Ret[1]).

Den apostoliske Herre havde altsaa skrevet til Kvinden selv uden at blive hørt; han havde skrevet til Kongen og til Bisperne, uden at de udrettede noget. Trods alle de mange og vægtige Breve, som den apostoliske Herre havde sendt, opnaaede Brødrene, som nævnt, ikke ved dem at faa deres Gods tilbage, fordi Kongen for Frændskabs Skyld elskede Kvinden inderligt og ej vilde bedrøve hende i levende Live, og desaarsag satte Retten til Side. Men efter hendes Død vilde den Herre Kongen gengive Brødrene Tredjedelen af Veng til en Værdi af ti Mark Guld, som Kvinden efter Hr. Brians Vidnesbyrd havde lovet ham. Dog, ogsaa dette trak saa længe ud, at det ej naaede til Fuldbyrdelse; thi Kongen gik forinden heden ved en hastig Død[2]). Desaarsag klager Brødrene den Dag i Dag, som de altid har klaget, og ej heller vil ophøre med at klage, indtil der vederfares dem Ret med Hensyn til hvad der uretfærdigt er dem frarøvet.

Kap. 19.

Hvorfor de flyttede fra bemeldte Ø Kalvø.

Da de havde dvælet en Tid lang paa Øen, plagede af mange Vanskeligheder og Farer — ti Overfarten var saare besværlig, saa at der stundom hengik en Uge, stundom en halv Maaned, hvori ingen kunde komme til eller fra, fordi Uvejr eller Is hindrede

[1]) Brevet er rimeligvis udstedt i Slutningen af 1169 eller Begyndelsen af 1170, da Abbed Brian var i Rom.
[2]) Den 12. Maj 1182.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Færdselen, og der ingen Bro kunde bygges — søgte de sig et nyt Sted at flytte hen for at blive af med slige Vanskeligheder, og kom saa til en Grund som hedder Øm[1]), omgivet til alle Sider af Vand og Moser, og fandt der nærved Skoven mellem to Søer, Gudensø og Mossø, et Sted, der var tæt overgroet med mange Buske, og som tyktes dem at egne sig vel, hvis der blot ikke havde manglet Vand til Klostrets Brug og Nytte. En kunstfærdig Munk, Hr. Martin, maalte da med et Blylod Vandstanden i begge Søer og Højden af det Land, der skulde gennemgraves mellem dem, og derved fandt de, at Vandstanden i den søndre Sø[2]) var en Alen højere end i den nørre. Deraf skønnede de, at de vilde kunne faa Vand til alt, hvorved de havde Brug derfor, og at de aldrig for Fremtiden vilde mangle det[3]); de glædede sig da over deres Fund, solgte deres Ejendomme, som laa spredte vidt og bredt, flyttede hen paa bemeldte Grund, og anstrængte sig af al Magt for at skynde sig hen til det nyfundne Sted.

Kap. 20.

Om et Syn, som en Mand havde.

Nogle af Bønderne solgte villigt deres Ejendomme; men andre, som var rigere, gjorde sig meget kostbare. Her kan jeg ej fortie en mindeværdig Hændelse, som hang sammen hermed. Der var en rig Mand, gammel og af god Byrd, ved Navn Api, med Tilnavnet Hals, som hverken for Bøn eller Løn vilde samtykke i Købet. Desaarsag havde han et Drømmesyn: han saa en mærkelig stor og smuk Kirke, med Sangerkor og Taarn knejsende i Sky, paa det Sted, hvor Klostret nu ligger, men inden der var bygget noget der, og

---

[1]) I Rye Sogn, Tyrsting H., Aarhus A.
[2]) Mossø.
[3]) Naar de nemlig gennemgravede Tangen. At dette virkelig fandt Sted, er godtgjort for faa Aar siden ved Nationalmuseets Udgravninger, hvorved en Kanal langs Klostergaardens vestre Grænse blev fremdraget. I Kanalen fandtes et Sluseværk. En Kilometer østligere findes endnu en Kanal, der danner Klosterterrænets østre Grænse.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

han hørte Guds salige Moder Maria true sig med en brat Død, hvis han ydermere vovede at fortrædige hendes undergivne med Hensyn til det nævnte Køb. Han vaagnede da saare skrækslagen, forstod at det var haardt at slaa bag ud mod Brodden[1]), lod aldeles uænset, at hans Hustru og andre, hvem han havde fortalt Synet, raadede ham fra og gav ham spottende Ord, men lod sig lede af Frygt for Gud og Ærbødighed for den hellige Maria, og tilbød ufortøvet af sig selv hvad der før var æsket af ham. Hans Forbillede opmuntrede de andre, og de skyndte sig alle som én med at sælge deres Ejendomme. Dette har jeg selv hørt bemeldte Api fortælle mig som Svar paa mit Spørgsmaal; jeg havde nemlig tidligere hørt det af andre, men tvivlede derpaa.

Kap. 21.

Hvornaar de kom til det Sted, hvor Klostret nu er.

Da de havde tilbragt fire Aar i Kalvø, og paa det ny Sted havde rejst sig Huse eller rettere Hytter, kom de Aar 1172 efter Herrens Byrd ved Foraarstide til dette elskede Bo, efter at have ladet nogle tilbage paa Øen at passe paa den. Og her kan mærkes, at Munkene straks i Førstningen, da de var kommet til Kalvø, købte sig Græsning til ni Svin i Bostorp Skov[2]), og den kan aldrig sælges, for deres Skyld som skal passe paa Øen, at de kan have Træ til at istandsætte deres Huse og holde deres Ild ved lige med. — Og for at der nu ej ved nogen Mands Ondskab skulde opstaa Anstød deraf for Brødrene i Fremtiden fra de to Steder, hvor Klostret før havde været, drog Hr. Abbed Brian, der efter mange og møjsomme gode Gerninger havde nedlagt sit Hverv, for tredje Gang til

[1]) Jfr. Apostlenes Gerninger, Kap. 9, Vers 5, og Kap. 26, Vers 14. Billedet er hentet fra Oksen, der slaar bagud mod Pigkæppen, hvormed den drives frem.

[2]) Baastrup i Hylke Sogn, Vor H., Aarhus A., lige Syd for Skanderborg Sø.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Rom til den apostoliske Herre, og hjembragte følgende Fribrev til sin Efterfølger Abbed Amilius, der i Rom kaldtes Marsilius:

Alexander, Bisp, Guds Tjeneres Tjener, sender sine elskede Sønner Abbed Marsilius og Brødrene i Øm sin Hilsen og apostoliske Velsignelse. Det er kommet os for Øre, at I af mange gode og tvingende Grunde, med Eders egen Biskops Raad og Samtykke og ved Landets Konges Naade har flyttet Eders Kloster fra to for Eders Orden mindre vel egnede Steder til et vel egnet og overmaade bekvemt Sted ved Navm Øm. Desaarsag beder og bønfalder I os ydmygt, at vi vil stadfæste hine to Steder for Eder og Eders Kloster.

Da det nu sømmer sig for os, i Betragtning af Eders Gudsfrygt og Retsind, med naadig Gunst at give vort Minde til Eders rimelige Ønsker og Bønner, og nøje overveje i Herren, hvad der tjener og fremmer Eders Tarv, stadfæster vi med apostolisk Myndighed for Eder og Eders Kloster bemeldte tvende Steder, saaledes som I rettelig har dem inde, og meddeler Eder nærværende Værnebrev, bydende, at slet intet Menneske har Lov til at bryde dette vort Stadfæstelsesbrev eller i nogen Maade handle derimod; men skulde nogen driste sig til at forsøge paa sligt, da vide han, at han ifalder den almægtige Guds samt hans hellige Apostles Peders og Pavls Vrede[1]).

Kap. 22.

Om Bisp Sven, den vigtigste Grundlægger, og om det Jordegods han skænkede Klostret.

Nu er at fortælle et lille Udvalg af alt det meget, som er at melde om den vigtigste Grundlægger, Biskop Sven. Han blev i de første Aar efter sin Indvielse angrebet af Sygdom, og ud af Gudsfrygt undfangede og fødte han Frelsens Aand, idet han af sit fulde Hjærte bad om at maatte blive Munk. Dette vilde han sandelig ogsaa i Gerning have fuldbragt, hvis den

[1]) Dette Pavebrev synes udstedt c. 1173.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Herre Abbed ej havde modsat sig det og forsikret ham, at det hjalp ham langt bedre til at fortjene sig evig Saligheds Hæder, hvis han stillede sig som en Mur for Herrens Hus[1]) mod de ondes Anfald og bredte sit Værns skærmende og lunende Vinge ud over Herrens Tjenere; ti derved kunde mange komme til at leve i tryg Fred og tjene Herren samt bede langt rundeligere for ham, end hvis han selv alene sad paa Klosterfredens Grund, men lod Herrens Skib drive med kappet Ankertov til at søndres af denne Verdens Vind og Vove, til Forargelse og Forvirring for mange. Den forstandige Mand gav efter og blev legemlig talt i det timelige, men med sit Hjærte og sin Vilje var han i Klostret, og det lagde han for Dagen ej alene i Ord, men i Gerning og Sandhed ved den Gavmildhed han viste, saa at han til Klosteret gav alt, hvad han kunde — jeg siger ikke: alt hvad han vilde, ti havde det været muligt, da vilde han have givet alt — og aldrig skaanede sig selv eller sin Formue, for at Brødrene kunde have Hjælp til uden ængstelig Bekymring roligt at tjene Gud; og han havde altid i Sinde at blive Munk inden sin Død. For nu at lade utallige andre Velgerninger, hvormed han daglig kom Brødrenes Tarv til Hjælp, hvile i Tavshed, vil vi blot lade de Ejendomme i Djursland, som han overdrog Klostret, komme til Eftertidens Kundskab, dem han baade overgav i Abbedens Haand længe inden sin Død og lod styre ved Lægbrødre[2]) og stadfæstede ved sit Testamente samt ved den Herre Kongens og Ærkebispens samt den apostoliske Herres Fribreve. Uagtet disse Fribreve opbevares med al Omhu i vort Brevskrin, har vi dog, for at de ej skal fortæres og forgaa af Ælde, taget os for at afskrive dem her, for at Mindet om Biskop Sven ved Skriften jævnlig kan blive fornyet og være velsignet til evig Tid[3]) hos Gud og Mennesker.

---

[1]) Jfr. Ezech. 13,5.
[2]) Lægbrødrene stod under Klostrets Opsyn, men havde ej aflagt noget egentligt Munkeløfte.
[3]) Jfr. 1. Macchab. 3,7.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Kap. 23.

Biskop Svens Testamente, skrevet i hans Nærvær og paa hans Bud af hans Kapellan Pa.[1]) og stadfæstet af det romerske Sædes Legat[2]).

Naar vi betragter Menneskenes Skrøbelighed og Mangler, finder vi det ej med Urette fornødent at vare os mod dette, at Uvidenhed om hvad der er sket ofte forvirrer den sande Rækkefølge. Tilmed kan let alt hvad der er gjort eller overhovedet agtes gjort, indhylles i Glemselens Mørke, saa dets Holdbarhed slaar fejl, hvis det ej oplyses ved iøjnefaldende Vidnesbyrd. Desaarsag har jeg, Biskop Sven, klogelig taget mine Svagheder og Mangler i Betragtning, og da jeg ønsker at løse mig fra den Straf, jeg er ifalden for mine Overtrædelser, ved Angers Bod og rundelig Almisse, har jeg i nærværende Brev til Vidnesbyrd om Sandheden ladet skrive, hvad jeg efter min Død har besluttet at skænke mine Medbrødre, Klostermændene i Øm. Altsaa: de mig tilhørende Grunde, tilfaldne mig være sig ved Arv eller Køb, i Attetorp, Øgetorp, Rødsmose, Eningerød, Hildestadrød[3]), med mindre nogle af dem i levende Live monne være afhændede af mig ved Gave eller Salg, har jeg, sund og frisk, overladt bemeldte Sted og Brødre, under den hellige Kirkes Vidnesbyrd. Ydermere føjer vi til, at paa alle vore Gaarde skal Fjerdedelen af alle Dyr komme de nævnte Brødre til Gavn, dog paa det Vilkaar, at om nogen har rejst lovligt Klagemaal imod mig, som jeg i levende Live ej har faaet gjort Fyldest, og kræver Gods tilbage, som uretfærdigt (gid sligt være langt fra mig) er ham frarøvet, da skal først ud af denne Fjerdedel enhver have sit tilbage, og hvad der saa bliver tilbage, kan de nævnte Brødre frit tilegne sig. Desuden er

[1]) Maaske Forkortelse af Paulus.
[2]) Ærkebisp Absalon af Lund.
[3]) Nu Attrup, Ørup, Rosmos, Ennegaarde og Hyllested i det sydøstlige Djursland. Eningerød og Hildestadrød maa have været smaa Udflytterbyer paa ryddede Skovstrækninger, hørende under Landsbyerne Eninge og Hildestad.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

det vor Vilje, at bemeldte Brødre ubeskaaret skal have alle vore vilde Heste, som græsser paa bemeldte Grunde, sammen med de øvrige Dyr paa ovennævnte Gaarde[1]).

Kap. 24.

Nok et Testamente.

Mindet om det forgangne hylles i Glemsels Mørke, naar det, som er sket, ej aabenbares i et tydeligt Vidnesbyrds Lys; og saaledes gør Uvidenhed om hvad der har tildraget sig, ofte Sandheden Afbræk, naar Forgængerne skødesløst ej har efterladt noget, der staar fast og kan godtgøre Sandheden. For nu at undgaa slig hæmmende Vildfarelse har jeg, Sven, af Guds Naade kaldet til Bisp for Kirken i Aarhus, ihukommende min Skrøbelighed og mine Overtrædelser, ladet skrive i dette Brev — for at det ej skal gange af Minde — alt hvad jeg har gjort til mine Synders Forladelse, med Kirken som Vidne, og i Nærværelse og med Samtykke af Kirkens Styrere[2]). Vide maa da nulevende og tilkommende fromme Mennesker, at jeg, efter at have arbejdet overmaade flittigt og ivrigt paa at øge Kirkens Eje, har fundet det rigtigst at overlade ialtfald en ringe Del af Jordegodset til Brug for Kristi fattige, nemlig de graa Munke i Øm. Bemeldte Brødre og Sted har jeg derfor atter overdraget og tilbagegivet en Landsby ved Navn Karleby[3]), som jeg har faaet af dem i sin Tid, da de var tvungne af Nød. Ogsaa alle Grunde, som jeg ejer i følgende Landsbyer: Attetorp, Øgetorp, Rødsmose, Eninge, Hagetved, Hildestad[4]), og som jeg har erhvervet ved Arv eller Køb, alt hvad der ved min Død findes at være i mit Eje i bemeldte Landsbyer, være sig Skov eller Agerland, alt dette, meget i Tal, men af ringe Værd, fordi det

---

[1]) Dette Testamente er rimeligvis udstedt c. 1180.
[2]) Der menes Bisperne.
[3]) Karlby N. for Grenaa.
[4]) Listen svarer aldeles til den i foregaaende Testamente og er blot øget med ét Navn: Hagetved, nu Hoed i det sydøstlige Djursland.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

er Kystlande, udsatte for Hedningernes Indfald, har jeg tildelt bemeldte Brødre og Sted. Desuden har jeg overladt og anvist til samme Brødres Brug alle de vilde Heste, der vides at tilhøre mig i Sønder Herred[1]). Jeg, Biskop Sven, har gjort dette Testamente Aar efter Herrens Byrd 1183, den 27. Avgust. Nærværende var Rigets Fyrster og Kirkens Prælater, nemlig Knud, Danernes allerhøjeste Konge, og hans Broder Hertug Valdemar; Absalon, Lundekirkens ærværdige Ærkebiskop, det romerske Sædes Legat; Valdemar, udvalgt Bisp til Slesvig; Omer, Bisp af Børglum; Stener, Bisp for Kirken i Vekssjø[2]); Valbert, Abbed af Esrom. Skulde nogen forsøge at bryde eller i nogen Maade forstyrre dette, da være han i den almægtige Guds Navn udelukket fra de Troendes Samkvem, indtil han holder op dermed; han være underlagt Bands Dom, og hvis han ikke angrer, da hjemfalde han til evig Pine[3]).

Kap. 28.

— — Disse førnævnte Fribreve skaffede den Herre Bisp Sven til Veje længe før sin Død, og for at faa dem søgte han ofte at vinde Kongens Huldskab ved mange Ansøgninger og store Gaver. Han sendte ogsaa baade én og to Gange Bud til Rom med stor Bekostning og Udgift, og opnaaede flere Fribreve, ikke alene paa hvad han selv havde givet, men ogsaa paa samtlige Klostrets Ejendomme, som det lovligt havde erhvervet eller i Fremtiden monne erhverve. Men da disse kan ligge længe under Laas og Lukke uden at fornyes[4]), har vi ikke fundet det nødvendigt at indføje dem her. Nogle af dem vil vi dog indflette her, for

---

[1]) Der menes naturligvis Djurslands søndre Herred (Randers A.).
[2]) I Smaaland.
[3]) Kap. 25, 26, 27 og den første Halvdel af Kap. 28 indeholder fire Stadfæstelser af de to ovenfor oversatte Testamenter; de to er udstedte af Ærkebiskop Absalon, de to andre af Kongerne Valdemar I. og Knud. De er alle oversprunget her i Oversættelsen.
[4]) De er altsaa skrevne paa meget holdbart Materiale.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

at de i fornødent Fald kan være ved Haanden til Eftersyn, og for at Mindet om den afdøde, i Gud levende Mand altid maa forny sin Sødme i alles Hjærter. Saaledes havde han éngang skrevet til den apostoliske Herre Alexander og spurgt ham om den Uro, der opstod ved at nogle krævede Tiende af Munkene, og modtog følgende aabne Brev af ham.

Kap. 29.

Den Herre Pave Alexanders aabne Brev til Bisp Sven.

Alexander, Bisp, Guds Tjeneres Tjener, sender sin ærværdige Broder Sven, Bisp af Aarhus, sin Hilsen og apostoliske Velsignelse. Saasom din Broderlighed har spurgt mig til Raads, om Brødrene af Cistercienserordenen er pligtige at udrede Tiende til Præster eller andre verdslige Klerke, giver vi din Tænksomhed følgende Svar herpaa: de er ifølge det apostoliske Sædes Naade aldeles frie og undtagne fra at udrede Tiende af alt Arbejde, som de udretter med egne Hænder eller paa egen Bekostning, samt af deres Kvægs Foder, saa at slet ingen Klerk, hvor højt han end regnes blandt de gudelige[1]), og hvor stor en Værdighed han end har, endsige da en verdslig Klerk, nogensinde tør vove at kræve eller i nogen Maade aftvinge dem Tiende[2]).

Kap. 30.

Den Herre Pave Urbans Fribrev om Munkenes fuldstændige Tiendefrihed, udstedt efter samme Biskops Ansøgning.

Urban, Bisp, Guds Tjeneres Tjener, sender sine ærværdige Brødre Absalon, Ærkebisp af Lund, det apostoliske Sædes Legat, og hans Lydbisper, samt sine elskede Sønner Abbederne, Priorerne, Ærkedegnene,

[1]) D. e. Munkene.
[2]) Dette Brev er senest udstedt 1181, da Pave Alexander døde i dette Aar.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Dekanerne og Præsterne i samme Bispedømmer, sin Hilsen og apostoliske Velsignelse. Saasom den rene Sandhed ofte lægges øde ved Menneskenes Uforstand eller Ondskab, tykkes det ej ubetimeligt, at selv det der synes at være sagt tydeligt, dog, for at undgaa al ængstelig Tvivl, fremstilles end mere aabenbart, og at Sandhedens Fjender røves al Adgang til Modsigelse, hvorved de i nogen Maade kunde tilsløre og formørke retmæssige Udsagn. Nu har vi bragt i Erfaring, at uagtet det af vore Fædre og Forgængere er indrømmet Brødrene i Øm saavelsom alle andre Brødre af Cistercienserordenen, og siden af os selv bevilget og stadfæstet, at de ikke er pligtige at udrede nogen Mand Tiende af hvad Arbejde de udretter med egne Hænder eller paa egen Bekostning, saa er der dog nogle, som tvært imod det apostoliske Sædes Bevilling drister sig til at afkræve og aftvinge dem Tiende, forvansker de apostoliske Fribreves Indhold ved en vrang og urigtig Fortolkning, og paastaar, at der menes nyt Agerland dér, hvor der vitterlig i Brevet er Tale om Arbejder[1]). Saasom det nu er indlysende for alle, som har sund Sans, at slig Fortolkning er vrang og i Modstrid med den rette Mening; og da de efter Ordlyden af hine Breve er aldeles frie og undtagne fra at udrede Tiende baade af de Jorder, som de selv har lagt eller lægger under Plov, og tillige af det Agerland, som de dyrker med egne Hænder eller for egen Regning, uden at nogen derfor har Aarsag til at yppe Strid med dem eller i nogen Maade volde dem ulovlig Overlast, saa byder og befaler vi Eder udtrykkeligt ved apostolisk Skrivelse, at I i vort Navn sørger for at forbyde alle som lyder under Eders Dom, at de i nogen Maade understaar sig at kræve eller i nogensomhelst Form udpresse Tiende af bemeldte Brødre i Øm eller af Brødrene i andre Cistercienserklostre, som ligger i Eders Bispedømmer, enten af nyt Agerland eller af anden Jord, som de dyrker med

[1]) De paastaar alsaa, at Munkene kun er fri for at udrede Tiende af Land, der er nyindtaget til Dyrkning, men ikke af gammelt Agerland.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

egne Hænder eller paa egen Bekostning. Ti hvis det var vor Mening, at det kun skulde forstaas om nyindtaget Agerland, det Sted, hvor vi taler om Arbejder, saa vilde vi ogsaa have indført Ordet »nyindtaget Agerland«, saaledes som vi har gjort i adskillige andres Fribreve. Saasom det nu hverken er sømmeligt eller hæderligt, at der handles mod det apostoliske Sædes Bud, som bør staa urokkelig fast, byder og befaler vi Eder uvægerligt, at hvis nogen, være sig Munke, Kanniker, Klerke eller Lægfolk, tynger førnævnte Brødre med Tiendekrav mod det apostoliske Sædes Fribreve, da skal I ramme saadanne Lægfolk med Bands Dom, og afsætte saadanne Munke, Kanniker eller Klerke fra deres Embede, uden at taale Modsigelse, Opsættelse eller Appel, og lade baade Bands- og Afsætningsdommen uvægerligt overholde, indtil behørig Oprejsning gives; ej heller skal de Breve have Gyldighed, som nogen monne opnaa[1]), naar de vitterlig strider mod nærværende Brevs Ordlyd. Ydermere byder og befaler vi Eder i Kraft af nærværende Brev, at I, hvis nogen lægger voldelig Haand paa Munke eller Lægbrødre i bemeldte Øm Kloster eller andre Cistercienserklostre, ved tændte Kærter offentlig lader Vedkommende erklære bandlyst, og sørger for, at alle omhyggelig skyer Samkvem med ham som bandlyst, indtil han giver bemeldte Abbeder og Brødre behørig Oprejsning og fremstiller sig for det apostoliske Aasyn med Skrivelse fra sin Stiftsbiskop, hvori der gøres Rede for Sandheden heraf[2]).

Kap. 31.

Om den Herre Biskop Svens Liv og Færden.

Efter denne korte Redegørelse for de Fribreve paa Ejendomme, som den Herre Bisp Sven tilstod Klostret, og for Tiendefriheden, vil det være fornøjeligt at høre lidt om den samme Biskops Liv og Færden. Ti saa

[1]) Nemlig af det apostoliske Sæde.
[2]) Brevet antages udstedt 1186.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

vidt vi kunde dømme af hans Handlinger og Ord og glade Aasyn elskede han over alt, næst Gud, Munke og Lægbrødre af Cistercienserordenen, saa han aldrig, naar det var muligt, vilde undvære deres personlige Nærværelse; og han bevarede dem sandelig altid i venlig Erindring; ja, hvis blot nogen i hans Paahør nævnede nogle fraværende Munke, da straalede hans Aasyn af Glæde ved deres blotte Navns Nævnelse, hvor omtaaget det end var af Sorg og Smærte. Dette vidste ogsaa hans Tjenere vel, og saasnart de saa ham vred og ophidset over et eller andet, plejede de derfor at komme ind til ham og sige (sommetider var det sandt, og sommetider Paahit): »Saa vidt vi kan skælne paa saa lang Afstand, kommer der en Munk eller en Lægbroder henne paa Vejen.« Ved de Ord blev han saa glad og fornøjet som om han aldrig havde haft nogen Vrede i Hu. Han plejede ogsaa at glæde sig saare, naar nogen af Brødrene vilde bede ham om noget; og der fandtes aldrig nogen mere rede til at bede end han var til at give. Derfor hændte det, at den Herre Abbeden og Brødrene af Skræk for at støde den tjenstivrige Mand fra sig ikke blot ikke udbad sig synderligt af ham, men flere Gange endog vægrede sig ved at modtage, hvad han frivillig tilbød dem; hvad der var ham meget imod. Engang tilbød han Abbeden Kvæg og andet Gods, hvad det nu var, men denne vilde ej tage derimod; da smilede han lunt dertil og sagde (hvad vi senere fik Erfaring for), at Abbeden vilde vist gærne tage imod, naar ingen tilbød ham noget. Alt, hvad han afkortede i sin Gærning, maa tilregnes os og ikke ham, fordi vi ikke vilde fylde hans store Nidkærhed med vor Vilje alene. Ofte manede han os til at paabegynde et eller andet mindeværdigt Værk, med de Ord: »Arbejd, mens I har Tid; mig har i ikke altid hos Eder!«[1]) Som en Fader elsker sin eneste Søn, saaledes elskede han ligeligt alle og enhver[2]), holdt dem i den største Hæder og Ære ligervis som Guds Engle,[3]) og blev saare bedrøvet,

[1]) Galaterbr. 6,10. Matth. 26,11.
[2]) Nemlig af Klosterbrødrene.
[3]) Galaterbr. 4,14.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

naar det skete at en eller anden Mangel, som Brødrene led, skjultes for ham. Engang saa den Herre Abbeden sig omsider nødt til uden hans Vidende at sælge en ubrugelig Kalk fra Alteret; men i Stedet for den ene lod han gøre flere Kalke, som den Dag i Dag bruges ved Gudstjenesten. Han forsikrede, at han var helt som ude af sig selv, naar Brødrenes Fattigdom røbede sig paa en eller anden Maade og saaledes kom til Lægmænds Kundskab. Selv udfyldte han hvad der manglede af Korn, ja han raadede overhovedet Bod paa alle Klostrets Mangler, naar de kom til hans Kundskab, saa han end ikke fandt sig i, at Daglejerne ikke fik deres Løn. Han gjorde sig til alt for alle,[1]) for at gøre alles Fortjenester til sine. Naar han kom til Klostret, red han aldrig længere frem end til Porten, fordi han kendte Munkenes Sæd, og naar han drog hjem, steg han ligesaa først til Hest udenfor Porten. Desaarsag er der endnu den Dag i Dag nogle som følger hans Forbillede og gør ligesaa. Mødte han undervejs Brødrelaget gaaende ud paa Arbejde eller vendende hjem derfra, saa trak han sig tilbage med de Ord, at han var uværdig til at møde dem, som Guds Engle (saa lød hans Ord altid) holdt Vagt for og færdedes iblandt. Men sad han til Hest og ej kunde undvige uden at vende om, steg han af, og alle med ham, og stod paa Jorden, indtil Brødrene var gaaet forbi. I saadan Fred og Ro tog han vare paa Klostret og Klostrets Sager, at ingen af de Abbeder, som i hans Dage forestod det, nogensinde havde Behov at give Møde blot en eneste Gang paa verdsligt Ting i nogetsomhelst Anliggende, fordi baade Klerke og Lægmænd holdt Brødrene i den største Ære, da de saa, at Bispen altid og overalt stod fast til deres Værn. Selv vogtede han det Ydre, selv kvægede han det Indre. Han kvægede, siger jeg, ej alene med legemlig Føde, men end meget mere med aandelig, idet han fyldte Brødrenes Bogskab med gudelig Læsning. Den første aandelige Føde han skaffede dem, var den hellige Gregors Værk om Sædelæren[2]), som er sødere og smager

[1]) 1. Korintierbr. 9,22.
[2]) Et meget kendt Værk af Pave Gregor den store (590—604).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Sjælen bedre end al anden Læsning. Og hvorsomhelst han havde kunnet opspørge en Bog, som kunde opbygge Sæderne, helmede han ikke før han fik den fat. Han lod ogsaa nedskrive forskellige Fortællinger (som er de umyndiges Føde[1]), alt efter hvad Abbeden indgav ham. Selv lod han berede Pergament, selv lønnede han Skrivere og Malere[2]) og anvendte al mulig Iver og Omhu paa, at intet skulde fattes dem. Deraf kommer det, at der i vore Bøger findes gyldne og malede Bogstaver, som vor Orden ikke tillader os at virke; men naar de er andres Værk og skænkes os til Gave, tør vi nok tage derimod. Saa megen Umage og Omhu gjorde han sig med at skaffe Bøger, at selv om han intet andet havde udført, saa havde det alene, som vi tror, været nok til at udvirke hans Frelse; ti ved slig hellig Læsning udfries mange daglig af Lasternes Afgrund og indføjes af den højeste Kunstners Haand som levende og vel tildannede Stene[3]) i den himmelske Stads Bygning, og hjulpen af deres Fremgang og Fortjenester glæder han sig i al Evighed med dem. — Dette maa nu være nok sagt om den Herre Biskop Svens Liv og Færden; nu skal det fortælles, hvordan han fik Lov af den apostoliske Herre til at frasige sig Bispeembedets Byrde og flytte over i Klostrets Ro.

Kap. 32.

Den apostoliske Herres aabne Brev til samme Bisp.

Urban, Bisp, Guds Tjeneres Tjener, sender sin ærværdige Broder Bisp Sven af Aarhus sin Hilsen og apostoliske Velsignelse. Naar vi anmodes om saadanne Ting, der synes at stamme fra Omhu for Frelse, bør vi ej vise os utilgængelige, men hellere villigt samtykke i slig Bøn. Som det nu fra din Side er os fremstillet, har du i Betragtning af Vanskeligheden ved at

[1]) Der menes kirkelige Eksempel- og Anekdotesamlinger.
[2]) Til at male Ornamenter og Billeder i Haandskrifterne.
[3]) 1. Peters Brev 2,4-5.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

varetage et Bispeembede, der ofte medfører mange forskellige Sysler, foresat dig at flytte over i Klostrets Ro, og desaarsag fundet det rettest at raadspørge den apostoliske Myndighed, uden hvis Samtykke du ej kan gøre dette. Vi vil da i denne Sag indvilge i dine Bønner og har ved nærværende Brev fundet godt at indrømme dig, at du skal have din Frihed til, naar du vil, at fratræde bemeldte Bispeembede og flytte over til en Fredens Bolig[1]).

Da han havde opnaaet denne Tilladelse og sat sig for at indtræde i Klostret, gik den Herre Kong Valdemar heden fra dette Liv, og tillige den apostoliske Herre Urban. Og saasom der var meget som han endnu ønskede at føje til hvad han forud havde givet Klostret, samt stadfæste det med Fribreve, sendte han atter paa den Herre Ærkebispens Raad Bud til den apostoliske Herre Celestinus, og modtog fra ham følgende aabne Brev angaaende den tidligere opnaaede Tilladelse.

Kap. 33.

Et andet aabent Brev fra den apostoliske Herre til samme Bisp, hvorom ovenfor.

Celestinus, Bisp, Guds Tjeneres Tjener, sender sin ærværdige Broder Sven, Bisp af Aarhus, sin Hilsen og apostoliske Velsignelse. Af Breve fra vor ærværdige Broder, Ærkebisp Absalon af Lund, og af andres Beretning har vi bragt i Erfaring, at din Broderlighed hidtil har røgtet dit Bispeembede saaledes, at det dig underlagte Præsteskab og Folk baade aandeligt og timeligt har taget Vækst, takket være Naaden fra oven. Men saasom du nu paa Grund af Alderdommens Ulæmper og den mangfoldige Tynge som nødvendigvis følger med Bispeembedet, har sat dig for at frasige dig det Hverv, du har taget dig paa, hvorom vor Forgænger Urban, from Ihukommelse, indvilgede

---

[1]) Dette Brev maa være udstedt i Aarene 1185—7, da Urban var Pave. Det er altsaa urigtigt, naar der lige nedenfor tales om, at Kong Valdemar døde efter Brevets Udstedelse.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

i en fra dig til ham rettet Ansøgning, og tilstillede dig et Bevillingsbrev, saa har vi fundet det rettest at overlade dette til bemeldte Ærkebiskops Skøn, for at han baade kan give dig Lov til at fratræde Bispedømmet naar du anmoder derom, og efter din Kirkes Lejlighed kan drage Omsorg for dig ud af dens Midler, hvoraf du kan hæderlig underholdes, samt lade fast overholde alt hvad han desangaaende bestemmer[1]).

Kap. 35.

Om den Herre Biskop Svens Endeligt.

Da han havde faaet dette Brev, sendte han straks sine Sendebud til Ærkebispen, nemlig Hr. Brandan, Prior, og Hr. Jens, Munk, for at de skulde indgive ham at fuldbyrde i Gerning Brevets Ordlyd i Overensstemmelse med den apostoliske Herres Bud. Men inden de kom tilbage eller fik udrettet noget af hvad der var dem paalagt, fik de at vide, at Bispen var blevet syg og var hedengangen fra dette Liv. Dengang da Bispen blev syg i Østtorp[2]), saa han for sine svare Smærter paa ingen Maade kunde flyttes eller røre sig af Stedet, sendte han Bud efter den Herre Abbed Vilhelm og Brødrene, blandt hvilke ogsaa jeg var med. Men selvsamme Dag, da Abbeden kom, tog Sygdommen saaledes til, at han ej kunde tale. Men næste Dag, da Sygdommen var noget læmpeligere, blev Abbeden tilkaldt og gav sig til at paaminde ham om hans Sjæls Frelse, om Skriftemaal, Salvning[3]), Nydelse af Herrens Legeme og Blod; og den Paamindelse tog han gærne og med Tak imod. Han talte da ogsaa frit ud med Abbeden og bestemte, hvad han vilde give enhver. Og medens Messen blev sunget i det Hus, hvor han laa syg, kom hans sidste Stund, kort inden den var sunget til Ende, og han opgav Aanden i den

[1]) Dette Brev synes udstedt c. 1190. Det følgende Kapitel indeholder et aldeles tilsvarende Pavebrev til Ærkebisp Absalon, som her overspringes.
[2]) Maaske Østrup, Albæk S., Støvring H., Randers A.
[3]) De døende salves i den katolske Kirke.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Herre Abbedens og Brødrenes og mange andres Nærværelse. Og uagtet det tvært imod hans Forsæt var gaaet saaledes, at han ikke blev Munk inden sin Død, saa gik han dog, som vi troer, ikke Glip af en Munks Løn, fordi han altid og overalt var Munkenes Beskytter, Værge, Hjælper og Værner. Ti Herren siger: Hvo som modtager en Profet fordi han er en Profet, skal faa en Profets Løn, og hvo som modtager en retfærdig fordi han er retfærdig, skal faa en retfærdigs Løn[1]). Af de Ord forstaar vi, at hvo som er en Profets eller en retfærdigs Medarbejder, skal ej til Gengæld savne en Profets og en retfærdigs Løn. — Han døde den 30. Oktober i sit 26. Aar som Biskop[2]), og blev ført over til Klostret med stor Hæder med et Ligfølge af baade gudelige[3]) og verdslige, samt jordfæstet foran den hellige Maria Møs Højalter.

Kap. 36.

Navnene paa de Abbeder, som har staaet for Styret i dette Kloster.

Den første Abbed for dette Samlag var Hr. Brian, Engelskmand af Byrd, en klog Mand, vellærd i sin Tale, højt skattet af Verdens mægtige, og vel kendt ved Romerhoffet. Han flyttede Klostret fra Sted til Sted, lige til det fandt sit nuværende Sted, og bragte ved sin Ihærdighed mange Fribreve til Veje; omsider fratraadte han sit Embede og blev sendt over til et andet Hus[4]). Siden levede han mange Aar i Gudsfrygt, og endte i Sorø sit jordiske Livsløb ved en salig Død. Han var Forstander i otte Aar[5]).

Den anden var Hr. Amilius, tysk af Byrd, en forstandig og rolig Mand, ivrig optaget af Prædikener og Læsning; han overtog Huset saare fattigt, men gjorde det ved Guds Hjælp i kort Tid velhavende og

[1]) Matth. 10,41.
[2]) Aar 1191.
[3]) Munke.
[4]) Der menes Kloster.
[5]) 1165—73.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

rigt paa alskens Gods. Han nedlagde sit Hverv i Vitskøl, hvorfra han var hentet, og opgav her sin Aand ved et saligt Endeligt i Herren. Han var Forstander i syv Aar[1]).

Den tredje var Hr. Vilhelm, født i Normandiet, en vel belæst Mand, højt elsket af Kong Valdemar. Han var en ypperlig Vogter for Ordenen i sin Levetid; han overtog Styret i Vitskøl, hvor han som ung var blevet optaget, efter Abbed Henrik; siden fratraadte han sit Embede, vendte tilbage til os og blev modtaget af os med Hæder efter Fortjeneste. Dag og Nat, saalænge han levede, var han altid ivrigt, under Taarer, optaget af Læsning og Prædikener; og i det Hus, hvor han først havde været Abbed, opgav han sin Aand i Herren med stor Glæde. Han var Forstander i tretten Aar[2]).

Den fjerde var Hr. Brandan, født her i Landet, som længe havde røgtet Priorens Embede; en Mand, som elskede Ordenen og var saare stræng med den regelbundne Tugt; i Ord og i alle sine Løfter var han helt igennem trofast og for den Sags Skyld elsket og æret af alle. Han blev Abbed Vilhelms Eftermand baade i dette Hus og i Vitskøl, hvor han endnu den Dag i Dag[3]) staar for Styret. Hans Levedages Ende kender Herren. Han var Forstander i fire Aar[4]).

Den femte var Hr. Nils, en troskyldig og lidt for enfoldig Mand, der vel havde Duens Enfold, men ejede mindre af Slangens Kløgt end tilbørligt var[5]). Han havde ogsaa først været Prior og blev siden Abbed. Omsider fratraadte han sit Embede, vendte tilbage til Vitskøl, hvorfra han var hentet, og tilbragte der Resten af sit Jordeliv i Fred. Han var Forstander i to Aar[6]).

Den sjette var Hr. Thorkil, som fra Barnsben var opfostret med og blandt Munkene (ti han var født

[1]) 1173—80.
[2]) 1180—93.
[3]) 1207, da dette Skrift er forfattet.
[4]) 1193—97.
[5]) Jfr. Matth. 10,16.
[6]) 1197—99.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

nær ved Klostret); han var vellærd i verdslige Sager, udholdt Gang paa Gang megen Møje og store Anstrengelser for Brødrene, mens han endnu var i verdslig Stand, og var altid og overalt paa Færde i alle Klostrets Anliggender, med al mulig Troskab. Omsider blev han Lægbroder og Munk, overtog mod sin Vilje Styrelsens Byrde og var altid paa Færde, ja arbejdede Dag og Nat efter Ævne, ofte over Ævne, for at Brødrene ej skulde mangle noget, og for at de bestandig skulde holde Fred baade indadtil og udadtil. Han var Forstander i 17 Aar[1]).

Den syvende[2]) var Hr. Gunner, der ligeledes udholdt mange Anstrengelser for Husets[3]) Tarv. Han var udstyret med baade aandelige og timelige Gaver, og forestod Klostret i seks Aar og to Maaneder[4]). Siden blev han valgt til Biskop i Viborg. Til at styre dette Bispedømme værdigt give den guddommelige Naade ham Kraft og Ævne, saa han efter den timelige Højhed opnaar den evige Ære. Amen[5]).

Den ottende var Hr. Jens, den ovennævnte Biskops Frænde baade af Byrd og i Kraft af sin medfødte Enfold og Godhed, duelig nok indadtil, men mindre

---

[1]) 1199–1216. Her ender i Originalhaandskriftet den første Haand, som har skrevet Øm Klosters ældre Historie; men da dette Skrift allerede maa være affattet 1207 (se ovenfor Side 57 og 59), maa Stykket om den sjette Abbed snarest være tilføjet en Tid efter, under den syvende Abbeds Styre.

[2]) Stykket om den syvende Abbed er tilføjet med en ny Haand, Stykkerne om den ottende og niende Abbed med en tredje Haand.

[3]) ɔ: Klostrets.

[4]) 1216–22.

[5]) Dette sidste Udraab viser, at Stykket maa være skrevet kort efter Gunners Tiltrædelse af Viborg Bispedømme. — Gunner er velkendt for sin kirkelige Lærervirksomhed og for den betydelige Andel, han havde i Valdemar Sejrs Lovgivningsarbejde, navnlig i Jydske Lov. Gunner døde, 99 Aar gammel, Aar 1251. I Øm Kloster skreves kort efter hans Død en Levnedsskildring af ham (oversat af H. Olrik 1892).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

kyndig udadtil; en Mand af godt Ydre og hæderlig Vandel, ivrig for alles Fred og Ro. Overlistet af sine Avindsmænd fratraadte han omsider sit byrdefulde Ereshverv og blev genindsat i sin Værdighed som Prior; og efter at han i Fred og Taalmod havde overvundet alle sine Modstandere, endte han ogsaa selv sit Levnedsløb i Fred og Sindsro. Han var Forstander i 6 Aar og 6 Maaneder[1]).

Den niende var Hr. Nils (den anden af dette Navn). Ogsaa han var fra Barnsben opfostret i Munkeordenens Tugt; han var en Mand, der i al sin Færd havde Held med sig, og var ligeledes en Tid lang Prior i Huset. Han var meget dygtig i verdslige Forehavender og saare kyndig i de indre Anliggender; men da Rygtet om hans Smidighed og Hæderlighed fløj rundt til mange, blev han hentet bort fra os til Moderhuset[2]), hvor han udmærkedes med et større og byrdefuldt Hædershverv. Men fordi der maaske var et og andet hos ham der trængte til at renses ved Ild, fik han ogsaa sin Død ved Ildens Prøvelse[3]). Han var Forstander i fire Aar og fire Dage[4]).

Den tiende var Hr. Magnus, af Byrd Viborger; han blev hentet hid fra Vitskøl og levede nøje efter Regelen hos os. Og saasom han tyktes mindre forfaren udendørs, paa de verdslige Stævner, — ti Gud havde mere givet ham Hjærte for sine Bud og for Livets og Klostertugtens Lov — saa hændte det paa det sidste Stævne, han holdt med Lægmænd, og som var strængt og haardt nok for ham, at han af sit fulde Hjærte bad til Herren om snarlig at udfri ham af slige Trængs-

---

[1]) 1222—29.
[2]) Der menes Vitskøl.
[3]) Der menes antagelig den saakaldte »hellige Ild«, en rosenlignende Sygdom.
[4]) 1229—33. — Stykket om den tiende Abbed er skrevet med en fjerde Haand, hvem ogsaa Stykkerne om den tolvte, trettende og fjortende Abbed skyldes. — Stykket om den ellevte Abbed er skrevet af en femte Haand.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ler. Og Herren hørte hans Bøn[1]), ti hans Sjæl var Gud velbehagelig. Desaarsag blev han syg endnu paa selve Stævnet, og førtes næste Dag til Klostret, hvor han laa paa sin Sotteseng, indtil han udaandede. Han blev jordet i Munkenes Forsamlingshus som den første af alle Abbederne, men den tiende i Rækken. Ti Brian, den første Abbed, døde efter sin Fratrædelse som Munk i Sorø. Den anden: Amilius, den tredje: Vilhelm, den fjerde: Brandan, den femte: Nils, og den niende: ligeledes Nils, gik heden i Vitskøl. Den sjette: Thorkil, og den ottende: Jens Kardinal[2]), døde efter deres Fratræden fredeligt i dette Hus. Men den syvende er Hr. Gunner, Bisp af Viborg, hvem Gud føre op til de himmelske Riger, naar hans sidste Stund er leden[3]). Den tiende: Magnus, var, som nævnt, den første, som døde i Abbedværdigheden. Han forestod Klostret to Aar og elleve Dage[4]).

Den ellevte Abbed var Hr. Mikkel, hvis Sjæl hvile i evig Fred. Han var en overmaade forstandig Mand, forsynlig i al sin Færd, meget afholdt af Kong Erik og af andre høje Herrer og Ædlinge i Landet. Ikke alene var han snild som en Slange overfor verdslig Magts Glans og slette Menneskers Ondskab, men han bevarede tillige Duens Enfold[5]) overfor sine Undergivne, og Kærlighedens Glød mod dem der lød under ham. Han læmpede sig nemlig efter enhvers Anlæg og var fuld af Overbærenhed overfor de svage blandt Brødrene. Han viste den største Omhu for at føre de Brødre, der forsaa sig, tilbage paa Frelsens Vej. Han døjede megen Besvær for Brødrene i verdslige Anliggender. Det var ham en større Glæde, naar den ham betroede Hjord øgedes, end om nogen havde

---

[1]) Davids Salme 6,9-10.
[2]) Hvorfor Abbed Jens bar dette Tilnavn, vides ikke. Det kan sammenstilles med Øgenavnet »Pave« nedenfor S. 98.
[3]) Biskop Gunner døde, som nævnt, først 1251, og dette er rimeligvis skrevet 1235.
[4]) 1233—35.
[5]) Jfr. Matth. 10,16.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

skænket ham en stor timelig Gave. Selv var han fra Ynglingeaarene oplært i Munkeordenens Tugt og overmaade dygtig i verdslige Foretagender. I hans Værdigheds ellevte Aar, Aar 1246 efter at Herren blev Kød, i den sjette Time om Fredagen, Dagen før den hellige Marias Fødselsdag[1]), gik han lykkelig bort fra denne syndige Verden for at herske sammen med Herren. Han forestod os, som sagt, i elleve Aar, to Maaneder og to Uger. Ham tilfaldt da ogsaa den første Grav i det ny Forsamlingshus, som endnu ikke var opført, men kun Grundstenen dertil var lagt. Hans Jordefærd holdtes af Hr. Gunner, Bisp af Viborg, der, som ovenfor nævnt, var Klostrets syvende Abbed[2]).

Da nu Abbed Mikkel var død i det Aar og paa den Dag efter at Herren blev Kød, som ovenfor er nævnt, saa blev i det samme Aar paa den hellige Dionisius' Dag, nemlig 9. Oktober, Jens Abbed; han var den anden af dette Navn og forestod Klostret i to Aar og en Del af det tredje, nemlig indtil ottende Dagen efter Apostlene Peders og Pavls Dag[3]). Han døjede i sin Embedstid megen Modgang. Ti stor Splid var paa den Tid udbrudt mellem Kong Erik og hans Broder Hertug Abel. En Følge heraf var, at vore Heste paa Inæs bortførtes af Tyske[4]). Og da Hr. Abbed Jens forfulgte dette udenlandske Pak for at bringe Hestene tilbage, blev han af disse omtalte Røvere taget til Fange og ramt af et alvorligt Hug i venstre Arm. Ogsaa meget andet ondt led han baade fra Hertug Abels og den kongelige Hærs Side, idet hver Mand af de rige efter eget Tykke med Vold plyndrede Klostrets Gods. Ja, vor Gaard i Horsnæs[5]) lagde de fuldstændig øde ved

---

[1]) 7. September.
[2]) I Biskop Gunners Levned omtales muligvis Abbed Mikkel under Navnet Sven som Gunners Lærling.
[3]) 6. Juli. Jens nævnes i Bisp Gunners Levned som dennes Lærling.
[4]) Inæs har ligget Syd for Horsens Fjord, hvor en Gaard i Glud Sogn, Bjerge H., bærer Navnet Jensgaard.
[5]) Horsens.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Ild. Og ogsaa Dronningen, ved Navn Jutte, der paa den Tid sad paa Skantorpborg[1]), tog hver Dag fra vor Gaard i Tørning[2]) med Magt alt hvad hun vilde. Ja, det gik saa vidt, at hun truede Broder Oluf Kviter, der var Bestyrer af den nævnte Ladegaard, samt Abbed Jens og ofte tillige de andre Brødre med, at hun vilde volde dem Men paa Liv og Lemmer, hvis de ikke overlod alt hvad vort var, til hendes Forgodtbefindende. Og naar vi efter Sædvane kom agende med vort Korn fra Djursland til Klostret, saa lagde denne Dronning skjulte Baghold mange Steder undervejs, for, om Lejlighed gaves, svigefuldt at rane dette Korn fra os. — Paa samme Tid lagde Hertug Abel Nonnernes Gaard ved Navn Gamle Vissing helt øde ved Ild, Kirken ene undtagen[3]). Da Abbed Jens og vi Munke hørte det, frygtede vi, at der kunde times os noget lignende, og spærrede Gennemskæringen Asgaard[4]) med Stammer og store Pæle, og alt hvad der var hos os af Fartøjer enten søndrede vi, saa at de ej kunde udbedres, eller sænkede dem i Vandet, at ikke Dronningens Huskarle skulde bruge dem til mod vor Vilje at føre vort Gods fra Klostret til Skantorpborg; thi selv om vi vilde have staaet dem imod, havde vi dog ikke haft Mod dertil, vi helt værgeløse og uvæbnede Mænd. Desuden bragte vi vore Klæder med Undtagelse af dem, vi gik i til daglig, og vore Fødemidler, hvoraf vi skulde leve i Fremtiden, med Undtagelse af den Smule, hvorved vi kummerligt opholdt Livet, over i den ny Kirkes Taarn for at gemme det der af Frygt for Fjenden.

Lad mig nu sige noget om Sødring[5]), som jeg ikke kan forbigaa, da jeg for en stor Del var med til Forligene derom, skønt Gud ved, det ofte var mod min

---

[1]) Skanderborg.
[2]) Taaning S. V. for Skanderborg, S. Ø. for Mossø.
[3]) Vissing lige Vest for Mossø var et Benediktiner-Nonnekloster.
[4]) Der menes den ovenfor i Kap. 19 (S. 75) omtalte Kanal, som Munkene havde gravet gennem Tangen mellem Mossø og Gudensø.
[5]) Nord for Indløbet til Randers Fjord. Er nu landfast, men var da helt omflydt af Vand.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Vilje paa Grund af det pinlige derved[1]). Denne Ø Sødring havde vi fra Biskop Peder Elafsøn, hvormed det hang saaledes sammen: en Del deraf havde han overdraget Klostret i Sjælegave[2]), en anden Del havde vi erhvervet af ham for rede Penge til dens fulde Værd; den tredje Del havde vi tilbyttet os fra Jens Judesøn for Horningtorp[3]); og saaledes var hele Øen paa Biskop Peder Elafsøns Tid vor, sikret os ved selve Bispens Segl og Stadfæstelse, og overladt os med mange gode Mænds Breve og Vidnesbyrd. Derfor sad ogsaa vore Brødre der i over fem Aar før Bispens Død uden Kæremaal, og oppebar alle Indtægter deraf. — Saa døde den nævnte Bisp Peder Elafsøn, god Ihukommelse[4]), og blev med tilbørlig Hæder jordet hos os, hvor han havde valgt sit Gravsted i den ny Kirke, foran den hellige ubesmittede Jomfru Marias Alter. Tre Aar gik nu hen med Splid i Kirken om, hvem af alle Kannikerne der kunde anses for at være den ypperste; saa først opnaaede Peder Ugotsøn Bispestolen. Han var fra tidligere Tid vor Fjende og altid Uven med Brødrene af vort Hus. Men vi sætter vor Lid til Gud, at han skal vende hans Sind til det bedre og endnu bringe ham til atter at elske os, saa at han i Fremtiden fuldelig kan raade Bod paa hvad han hidtil har forset sig imod os[5]).

Lige fra sit Bispedømmes første Stund gav han sig da til at modvirke os, og det første han gjorde til vor Skade, var at forstyrre os i Besiddelsen af Sødring og alt hvad vi ejede der. Tvungne af ham overlod vi til Slut atter Sødring til Jens Judesøn for Horningtorp. Og for at der skulde være Venskab og fast Enighed mellem Klostret og Bispen, sluttede vi ydermere en Overenskomst med ham, hvorved vi — bort-

[1]) Den der her taler, er den unavngivne Forfatter til dette Afsnit af Ømbogen.
[2]) Egl. »til Baade for sin Sjæl« (»Sjælebod«).
[3]) Horndrup i Taaning Sogn, S. V. for Skanderborg.
[4]) Aar 1246.
[5]) Disse Linjer synes at maatte være skrevne umiddelbart efter Bispevalgets Stadfæstelse (1249) og altsaa lidt inden den følgende Beretning om Klostrets Mellemværende med Biskop Peder Ugotsøn.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

set fra alle de Udgifter, vi havde haft for denne Ø's Skyld — fyldte 80 Mark Penninge[1]) i denne Biskops Pung, for at vi skulde have Horningtorp frit og ikke længer tynges af Kæremaal fra Bispen eller Kannikerne angaaende Sødring. Dog fik vi siden ingen Tak af ham saa lidt som senere af hans undergivne, men kun Byrder og alskens Gæsteri. — For disse og andre tilsvarende Grundes Skyld, som det er for vidtløftigt at opregne, gik det endelig saaledes, at Abbed Jens, denne gode Mand, overvunden og dybt nedbøjet, som han var, af langvarig Lidelse — ti han døjede daglig overmaade[2]) — i det Herrens Aar 1249 med Nød og næppe opnaaede sin Afsked, den han i lang Tid mangfoldige Gange havde æsket.

Da han fratraadte, sattes paa hans Plads Hr. Abbed Oluf paa den hellige Morten Biskops Dag[3]) i det samme Aar. Han forestod Klostret i samfulde 6 Aar og $7^1/_2$ Maaned. Han maatte ogsaa, ligesom den forrige Herre, døje saare megen Modgang i sin Embedstid. Herom vil jeg i faa Ord fortælle hvem der lyster at høre, hvad der er kommet mig for Øre. — Efter at han var blevet Abbed, blev først hans kødelige Broder ved Navn Sven og hans Søster ved Navn Margareta begge samtidig paa én Dag ihjælslagne ved Horsnæs, og Abbedens egen naturlige Søn, ligeledes af Navnet Sven, hvem vi kaldte Pape[4]), led en ynkelig Død her hos os ved at drukne. Og alt dette var kun Veernes Begyndelse[5]). Snart kom der trangere Tider og værre Uaar, forskyldte ved manges Synder, ti den onde

---

[1]) 1 Mark Penninge = 240 Penninge. Paa Grund af Møntens Slethed regnedes 1 Mark Penninge kun til $^1/_3$ i Værd af 1 Mark Sølv.

[2]) Ved Udgravningerne paa Øm Klosters Tomt fandtes Abbed Jens' Grav, og Undersøgelsen af hans Ben udviste, at han ved sit Sammenstød med Hesterøverne fra Inæs havde paadraget sig en uhelbredelig og meget pinagtig Skade i den venstre Arm og Skulder, der var bleven ramt af Hugget (ovfr. S. 95).

[3]) 11. November.

[4]) Af Papa (Græsk, = Fader). Øgenavnet »Pave« hentyder uden Tvivl til hans præstelige Herkomst.

[5]) Marc. 13,8.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Fjendes[1]) Had tændte en Brand i slette Mænds Sind, og den Splid, som forlængst var opstaaet mellem Hertugen og Kongen af Danmark, blussede saa højt op, at Mænd, der havde Fred med Kongen, og til hvem han havde sat sin Lid[2]) i det timelige — om end ikke i det aandelige —, at disse Mænd af grisk Attraa efter det til en brat Undergang viede Rige æggede Hertugen til at prøve paa grumt at dræbe sin høje Broder Kongen, der var huld mod hele Riget, elsket af Gud og Mennesker, og som aldrig ventede sig noget saadant af sin Broder. Og fordi det jo er alle bekendt, paa hvad Tid han kom af Dage, og hvad Død han fik, har jeg undladt at udmale Ugerningen. Imidlertid kan hvo der med Omhu vil kende den, gennemgaa vore Krøniker og »Tidebøger«, hvor han vil finde, hvad han søger[3]).

Da Kong Erik var død — han lever nu evigt, rig i Kristus — hæves paa Rigets Trone Abel eller rettere Babel ved Hertugernes og sine medskyldiges Gunst. Han udøste straks sin Harme over Guds Kirker og hellige Klostre. Derfor lagde han ogsaa mange Byrder paa vort Kloster som paa de andre Kirker. Navnlig tog denne elendige Brodermorder ikke i Betænkning at udpine 300 Mark Penninge af Abbed Oluf og os Brødre, til Gengæld for at vi fik Lov at nyde den Frihed for vore Bryder og Landboer, som hans Forgængere og Forfædre, Fader og Brødre, fromme Danekonger, fordum havde tilstaaet os af Naade uden Betaling[4]).

Og ogsaa den førnævnte Bisp Peder Ugotsøn nøjedes ikke med det meget andet onde, han havde voldt vort Kloster, men pinte ogsaa med Vold 190 Mark

---

[1]) Der menes Djævelen.
[2]) Dav. Salm. 41,10.
[3]) Her menes de i Klostret førte Aarbogsoptegnelser, der ikke er bevarede.
[4]) Med Frihed menes Skattefrihed. Bryde = Gaardbestyrer; Landbo = Fæstebonde. Det var næppe helt sjældent hverken her hjemme eller i Udlandet, at Kongerne lod sig deres Stadfæstelsesbreve paa Privilegier o. l. betale i klingende Mønt; ogsaa fra Valdemar Sejrs Tid kendes flere Eksempler herpaa.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Penninge ud af os for de tre Aars Gæsteri, som var til Rest fra den Tid, Bispestolen stod ledig. — Og senere kom han til os, som det lod, for at holde Eftersyn (Visitats), men i Virkeligheden, som det snart blev os klart, i øjensynlig svigefuld Hensigt. Han blev nemlig hos os, saa længe han lystede, og kastede et Blik paa alle vore Bøger i Skabet. Mellem disse fik han Øje paa nogle Bøger, som hans Forgænger Peder Elafsøn, god Ihukommelse, for en stor Del havde overdraget os i Sjælegave, medens der var andre af dem, som vi i hans levende Live havde købt af ham for sømmelig Pris. Da han nu fik Syn for denne gode Mands Dyder og Gaver til os, og saa skævt baade til os og til den døde Mand derfor, bød han, at disse Bøger skulde bringes over i Bispens Hus og forevises ham og hans Fæller[1]). Først maatte han dog lægge sin Haand paa højhellige Helgenlevninger og sværge paa Evangeliebogen, at han straks, saa snart de var gennemsete, øjeblikkelig vilde lade dem bringe tilbage til det fælles Skab, hvori vi havde vore Bøger. Man gjorde da som han bød; men Manden var uærlig og vidnede falsk[2]). Han glemte nemlig Herren sin Gud og Skaber[3]), saa vel som sin svorne Ed, og fratog os med Vold ud af Klostret Bøger til mere end 200 Mark Penninges Værd, saa han bar sig ej ad som en Bisp, men som en Kirkerøver. For denne Sags Skyld, hvori det ej faldt ham ind at vise Medynk med os, give Gud ham den Gengæld han har fortjent. — Men om dette Huses Vanry og hele Ordenens Skændsel, som indtraf i denne Abbeds Dage, er det ikke min Sag at udtale mig, da det er kendt nok af hele Verden[4]). — For saadanne Aarsagers Skyld, og paa Grund af de uretfærdige Mænds Ord,

[1]) Der menes det Hus, Bispen boede i, naar han opholdt sig paa Klosteret, og som vel har tilhørt dette, men som dog Bispen har haft en vis Raadighed over. Jfr. nedenfor Side 107.

[2]) Dav. Salm. 27,12.

[3]) 5. Moseb. 32,18. 1. Kongernes Bog 11,9.

[4]) Hvad der sigtes til med disse Ord, vides ikke; men Sammenhængen synes at tale for, at der maa menes Misligheder og indre Skandaler i Klostret af meget alvorlig Art.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

der var os for stærke[1]), og de mangfoldige Ulykker, der fra Dag til Dag taarnede sig op over dette Hus, søgte og fik den gode Mand Abbed Oluf sin Afsked.

Efter ham blev Hr. Asgot, daværende Kældermester i Vitskøl, hvor han var afholdt af alle, sat som Abbed over Øm i det Herrens Aar 1255 paa den hellige Medardus Dag[2]). Da han havde siddet i halvandet Aar, indgav Gud ham, at han skulde flytte Abbediet og Brødrene over til den ny Kirke. Dette Værk er ogsaa allerede delvis fuldført for vore Øjne ved den nævnte gode Mands store Arbejde og dygtige Omsorg, og det skal fuldendes helt, saa snart Gud vil. — Først flyttedes Brødrenes Sovestue, og han indrettede i den en Spisesal til os, hvor Maden anrettes i Fællesskab til alle Brødre. I Aar 1257 efter at Herren blev Kød, paa Allehelgens Aften ved Kvældsmessetid[3]) gik vi saa i Optog, med Kors, Lys og Røgelsekar forrest i Toget, som Skik er, og bragte alle Helgenlevningerne ud af den gamle Kirke og førte dem med al sømmelig Hæder over til den ny under Munkenes Frydeskrig og Jubelraab[4]). Nærværende var Hr. L . . . .[5]), Ærkedegn i Aarhus, og mange andre ædelbaarne Mænd, som jeg ikke alle kan huske Navn paa. — Hvor stor Fromhed og Velvilje mod sit Kloster den Herre Abbed Asgot ejede, ses af Indholdet af følgende Brev:

Til alle Kristi troende, der ser dette Brev, og særlig til Mænd af Cistercienserordenen, sender Broder Asgot, kaldet Abbed til Øm, sin Hilsen i alles Frelser. For at ej det, som øves i Tiden, skal gange af Minde, plejer man at fæstne det ved skriftlige Udsagn og gode Mænds Vidnesbyrd. Vide skal derfor Nutid som Eftertid, at vi i det Herrens Aar 1257, da vort Kloster flyttedes fra den gamle til den ny Kirke, paa Allehelgens Dag, har overladt vore elskede Sønner i Kristus og Brødre, Samlaget i Øm, en Gaard i Glappetved og

---

[1]) Dav. Salm. 65,4.
[2]) 8. Juni. — I Teksten staar ved en Udeladelsesfejl 1250 for 1255.
[3]) ɔ: 31. Oktober Kl. 6.
[4]) Dav. Salm. 47,2.
[5]) Navnet staar ikke skrevet helt ud i Haandskriftet.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

en anden Gaard i Hagetved[1]), som en Lægbroder af vort Hus ved Navn Oluf Kviter[2]) havde købt for egne Midler og tidligere med vor Forlov tilskødet Brødrene, med alt de nævnte Gaardes Tilbehør i Skove, Jorder, Huse og Kvæg, hvoraf der til evigt Minde om os og i Sjælebod for den nævnte Lægbroder aarlig skal udredes et Maaltid for Brødrene. Dog skal alle Indtægter, som disse Ejendomme monne yde, bestyres af hvem der til hver Tid er Abbed, og ved hans Forsorg i al Evighed komme Brødrenes Bord til gode. For at nu denne vor Gave kan være fast betrygget, har vi ladet dette Brev stadfæste med vort vedhængte Segl. Men skulde nogen, kirkelig eller verdslig Mand, være sig Abbed, Kældermester, Lægbroder eller Munk, dumdristig med sit Vidende og Vilje vove at bryde dette vort Gavebrev, eller uden Brødrelagets Samtykke fradrage noget af Indtægterne af disse Gaarde eller udskille dem til anden Brug end til Brødrenes Bord, da være han forbandet og ifalde Guds Hævn paa Dommens Dag og faa sin Lod med Dathan og Abiron, hvem Jorden slugte levende[3]). — Givet i det Herrens Aar 1257, den 1. November, paa Allehelgens Dag[4]).

---

[1]) Glatved og Hoed i det østlige Djursland.

[2]) Den samme, der ovenfor S. 96 er nævnt som Bestyrer af Taaning Ladegaard for Klostret. — Det var meget almindeligt, at der til Klostret foruden de egentlige Munke var knyttet et ofte betydeligt Antal Lægbrødre (»conversi«), der ikke havde aflagt fuldt Munkeløfte, men gærne boede i Nærheden af Klostret, som arvede deres Ejendele. De stod under Klostrets Opsyn, og mange af dem arbejdede i dets Tjeneste. Jfr. S. 73, Note 2.

[3]) 4. Mosebog, 16. Kap.

[4]) Her følger i Haandskriftet et indskudt Blad af betydelig yngre Oprindelse, hvorpaa Abbederne indtil 1320 er opregnede, med en kort Tilføjelse om hver enkelt. Det er som en senere Tilsætning ikke oversat her. Om Asgot siges i denne Abbedrække, at han var gavmild og munter i sine Dage, og for sit blide Sinds Skyld lagde han Dølgsmaal paa mangt og meget efter Tid og Lejlighed. — Herefter tager i Haandskriftet en ny Haand fat, der uden Afbrydelse har skrevet hele den følgende Fremstilling lige til Enden. Rimeligvis skyldes det følgende ogsaa en anden Forfatter end det foregaaende.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Da nu den nævnte Biskop Peder Ugotsøn saa, at Abbeden var en velvillig Mand, løftede han saa meget des hidsigere sit Hovmods Horn[1]) imod ham, og kom hvert Aar saa mandstærk til Abbediet for at kræve tre Ugers Gæsteri, at det tyktes os alle uudholdeligt. Brødrene holdt derfor Raad om dette, gik til ham, og sagde at de ikke kunde bære saa store Udgifter. Han svarede dem og sagde: »Aa hvad, I nyder jo meget mere godt af os, end hvad I kan bruge d e r t i l l« Da vi spurgte, hvori disse Goder bestod, sagde han: »Vort Sagefald af eders undergivne, hvoraf I aarlig har 40 Mark Penninges Indtægt, samt den Afgift, der kaldes g i a f, og hvoraf I hvert Aar har en Indtægt af 14 Mark Havre; begge disse Dele ejer I jo aldeles frit[2]). Men det var et falsk Vidnesbyrd af ham[3]), at vi nogensinde havde haft saa megen Indtægt deraf; ti vi havde slet intet ud af hint Sagefald, uden det alene, at vore Bryder og Landboer kunne sidde i Fred for Bispens Fogeders Plagerier. Og, alt i alt, var vi i det højeste pligtige til at udrede $2^1/_2$ Mark Havre af de Ejendomme, vi havde erhvervet efter den almindelige Kirkeforsamling i Lateranet[4]). Men saa meget er vist, at dette havde vi ejet frit fra den Dag, Huset blev grundlagt, og lige til hin Dag. Og af Ejendomme, der er erhvervede før hint almindelige Kirkemøde, kan vi aldrig være forpligtede til at udrede hin Afgift. — Imidlertid fremturede den nævnte Bisp af al Kraft i at afkræve og udpine af os den omspurgte

[1]) Luc. 1,69.

[2]) Sagefald er Indtægt af retslige Bøder. For Helgbrud tilfaldt Bøderne Bispen. — Ved undergivne (»familia«) eller, som man maaske kunde oversætte det, »vornede« betegnedes i Datiden saadanne Bønder, Haandværkere o. l., der havde givet sig under en Stormands, en Prælats eller et Klosters Værn, betalte en Afgift og til Gengæld nød godt af Herrens Beskyttelse. I Karakter helt forskelligt fra det yngre Vornedskab medførte dette Afhængighedsforhold intet Stavnsbaand, personlig Tvang o. l. — G i a f = Gave. Der menes den saakaldte Bispegave, en oprindelig frivillig Afgift til Bispen, der var gaaet over til en vedtægtsmæssig Ydelse. — En Mark Havre var 480 Skæpper.

[3]) Dav. Salm. 27,12.

[4]) Der menes den, der holdtes af Innocentius III 1215.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Afgift og Sagefaldet af vore undergivne, fordi han haabede, at han kunde faa mere ud deraf end han havde. Til Gengæld lovede han os, at vi for stedse skulde være fri for alt Gæsteri. Hvor ofte vi for denne Sags Skyld blev hjemsøgte, hvor mange Stævner vi maatte holde, hvor mange Penge vi gav ud i den Anledning, inden vi bragtes til at samtykke, er det ikke let at opregne. Omsider gav vi til Slut efter mange Ædlinges Raad vort Ja, og indvilgede i en Overenskomst paa det Vilkaar, at han fik hvad han krævede, og vi for stedse skulde være fri og frelse for alt bispeligt Gæsteri[1]).

Efter at denne Pagt var sluttet, sad vi i Fred og Ro i tre Aar, saa længe han var i Live. Senere blev han, da hans Forseelser mod hans Ærkebisp forskyldte det, med Rette sat i Band af denne samme Ærkebisp, og saaledes domfældt gik han alt Kødets Gang[2]). — Det hændte imidlertid, at Hr. Sven, der paa den Tid forestod Vitskøl, traadte fra, og saa gik det saaledes, at Samlaget i Vitskøl samdrægtigt og enstemmigt valgte vor Herre Abbed, Asgot, til deres Fader og Hyrde, skønt mod vor Vilje. Han havde da været vor Abbed i fem Aar paa elleve Dage nær. Han var den fjortende Abbed i dette Hus. Han blev Abbed i Øm i det Herrens Aar 1255, den 8. Juni, og i det femte Aar derefter, den 28. Maj, blev han Abbed i Vitskøl.

Hans Eftermand i dette Hus blev Hr. Jens, den tredje af Navnet, med Tilnavnet Dover[3]). Han valgtes i det Herrens Aar 1260, den 26. Juni. I hans Tid var der stor Ufred over hele Danmark, ti hver Mand gjorde hvad han lystede. Ti Kong Erik, Kong Kristoffers Søn, var endnu kun et lille Drengebarn, der

[1]) Som A. D. Jørgensen (Aarb. f. nord. Oldk. 1879) gør opmærksom paa, er vi her ved et af de Punkter, hvor man snarest kan spore den ensidige Bedømmelse i Skriftet. Denne Overenskomst, hvor begge Parter gør Indrømmelser, har næppe haft det hadefulde Præg, Forfatteren vil give det Udseende af, ja, den har mulig snarest været til Gunst for Klostret.

[2]) Josva 23,14.

[3]) Barnefød i Dover Nordøst for Mossø, hvad der udtrykkeligt siges paa det førnævnte indskudte Blad.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

hverken forstod at styre sig selv eller andre; og saaledes gik hine Ord af Profeten i Opfyldelse paa os, naar han siger: »Ve det Land, hvis Konge er et Barn, o. s. v.«[1]). Men den, der holdt Rigets Ror, var dette Barns Moder[2]), og hun lagde paa sine Raaders Ord en saadan Tynge paa os, at hun paa vor Bekostning i to Nætter dvælede hos os med 1600 Ryttere foruden de tilhørende Løbere og Fodfolk — rent bortset fra de Klerke og Riddere, der for Kæremaals Skyld søgte Hoffet. Fra den Dag begyndte som Følge heraf vor Formue af verdsligt Gods at aftage og svinde hen. — Paa denne Abbeds Tid stod Bispestolen ledig, hvorfor vi sad i Fred for Bispeanfald, med Undtagelse af at vi betalte gi af[3]) af de Ejendomme, vi havde erhvervet efter Kirkemødet i Lateranet, som ovenfor er nævnt. — Denne Abbeds Hu stod mere til at tjene Gud alene end til at føre sit Liv i Verdens Larm. Derfor æskede han ofte Afsked og opnaaede den ogsaa tilsidst. Han trak sig tilbage i det Herrens Aar 1262, den 7. Januar, det er, Dagen efter Herrens Tilsyneladelsesdag[4]).

Bo valgtes til den sekstende Abbed i Løbet af det samme Aar paa hellig Abbed Vilhelms Dag[5]). — Imidlertid var Magister Tyge[6]) ved Romerhoffet og skaffede

[1]) Jfr. Prædikerens Bog 10,16.

[2]) Kristoffers Enke Margrete. — Det har sikkert været i Sommeren 1261, da Enkedronningen drog mod Hertug Erik Abelsøn og de holstenske Grever, at hun har dvælet saa mandstærk i Klostret.

[3]) Bispegave, se ovenfor S. 103.

[4]) Den 6. Januar fejredes i Oldkirken i al Fald fra det 3. Aarh.s Begyndelse som Dagen for Kristi Daab og Guds Aands Tilsynekomst (Epifania). Først senere, i Middelalderen, knyttedes den legendariske Dyrkelse af de hellige tre Konger fast til denne Dag, der saa tillige opfattedes som den sidste af Juledagene.

[5]) Den 16. Juni. Bo (Navnet har i Krøniken den latiniserede Form Boëtius) var ifølge Optegnelserne paa det førnævnte indskudte Blad ikke alene en dygtig Haandskriver, men var ogsaa Maler (af Miniaturbilleder i Haandskrifterne), og i det hele kunstfærdig i saare mange Ting.

[6]) Latiniseret: Tuco, har vel været udtalt: Tuke. — Magistertitlen betyder, at han har taget Magistergraden ved et Universitet.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

sig der Bispedømmet, hvorom han bagefter paa sit eget Landemode tilstod, at han overfor Romerhoffet havde paadraget sig en Gæld paa 600 Mark rent Sølv, hvorfor han bad sine undergivne hjælpe ham hermed. — Han kom saa hjem fra Romerhoffet samme Aar, Broder Bo var blevet Abbed, paa den hellige Jomfru Marias Fødselsdag[1]). Samme Efteraar blev en Lægbroder ved Navn Lage paa en Gaard i Rødsmose[2]) haardt saaret uden Grund, og da Abbeden klagede til Bispen over denne Uret, tog Bispen straks disse Ildgerningsmænd under sit Værn og Forsvar og gjorde nogle af dem til sine Landboer, andre til sine Bryder, for at vi ikke skulde faa nogen Ret over disse Ildgerningsmænd. Dette var os et tydeligt Tegn paa, at hans Hjærte ikke var med os[3]). Nok en Gang gik Abbeden til ham, fordi han haabede paa en eller anden Maade at kunne forsone ham og vende hans Sind til større Godhed mod vort Hus, end hans Forgænger havde. Han tiltaler ham saalunde: »Herre Fader, I ved, hvorledes den Herre Bispen, Eders Formand, uden Skel og Grund tyngede os; men, Gud være lovet, han gik i sig selv igen[4]), og indsaa, at det var uden Grund han forfulgte os, hvorpaa han afstod fra saadan Forfølgelse og Tynge, og lod os være i god Fred og Ro de sidste tre Aar inden hans Dødsdag. Nu er det min Bøn til Eder, at I ikke for vor Skyld vil handle mod Eders Samvittighed, men modtage os i den samme Fred, han lod os i. Vide skal I, at om vi sporer Velvilje hos Eder, vil vi tjene Eder af alle Kræfter, ja ud derover«. Hans Svar lød: »Ja, vi kan godt blive gode Venner, naar vi faar hvad vort er«. Abbeden svarede: »Hvad der er Eders, skal ej forholdes Eder, men hvad der ej er Eders, haaber vi ikke at I vil kræve«. Og han tilføjede: »Skulde Eders Vej falde forbi os, da send os Bud, for at vi kan skaffe tilveje hvad I behøver, saa at vi deraf kan skønne Eders velvillige Sindelag«.

---

[1]) 8. September.
[2]) Rosmos i det østlige Djursland.
[3]) Dommernes Bog 16,15.
[4]) Luc. 15,17. Ap. Gern. 12,11.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Saaledes stod det hen omtrent til den hellige Marias Renselsesfest[1]). I den Tid kunde vi aldrig opnaa nogen Ret over hvem der gjorde os Uret. En Lørdag inden Renselsesfesten kom en af hans Kanniker ved Navn Peder Aaby[2]) og sagde: »Førstkommende Mandag kommer min Herre Bispen og ønsker at tale med Eder; han beder at træffe Eder hjemme«. Saaledes indtraf det ogsaa. Vi modtog ham i Optog, som det er Ordenes Skik, og fulgte ham med stor Hæder over i Kirken til Bøn. Da Bønnen var læst, gik Abbeden hen til ham og spurgte ham, naar han vilde træde ind i Stuen; det var nemlig Frost[3]). Men han svarede, at han ikke for det første vilde træde indenfor. Abbeden gik saa ind for at se om alt var rede, men Bispen fulgte ham øjeblikkelig lige i Hælene. Det var nu mørkt, og da han kom ind i Stuen, og der her ikke var tændt andre Lys end en Fedtlampe[4]), blev han overmaade vred. Herover klagede han ogsaa senere til Kongen; overhovedet greb han med Iver enhver Lejlighed til at optræde imod os.

Næste Dags Morgen kom Abbeden ind til ham, og da Bispen fik Øje paa ham, spurgte han ham, om han kunde faa Lov til at komme tilstede i vort Kapitel. Da han svarede ja, traadte de sammen ind i Kapitlet[5]). Da alle her sad tavse, tog Bispen til Orde og tiltalte dem saaledes: »Vi er kommet hid for at holde Visitats, og vi vil vide, om der er nogen, der har noget udestaaende med nogen, vi vil høre, om I holder Eders Orden vel, og vi vil vide, hvad og hvor meget I giver ved Døren til de Fattige«. Hertil sagde Abbeden: »Herre, om I har noget andet at fremføre, saa sig det; ti disse Ting hører ikke under Eder. Vore

[1]) »Kyndelmisse«, 2. Februar.
[2]) En af Kongens ivrigste Tilhængere i Ærkebispestriden senere Ærkedegn og Kongens Sendemand hos Kardinal Guido og ved Romerhoffet.
[3]) Heraf ses, at Stuen er det Rum, der kan varmes. Der menes antagelig Stuen i »Bispehuset«, jfr. ovenfor S. 100.
[4]) Saadanne Lamper, hvori der brændtes Fedt, der smeltede over Gløder, brugtes endnu i 19. Aarh. af den jydske Almue.
[5]) Kapitlet er Munkesamfundet og særlig Munkenes Fællesforsamling, der træder sammen i Kapitelsalen.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Tilsynsmænd er Abbedfædrene[1])«. Straks derpaa rejste Abbeden sig, istemte Salmen: »Vor Hjælp«[2]), og gik ud med Brødrelaget. — Bispen fulgte lige efter, og lod straks Abbeden kalde til sig. Da han var kommet, sagde Bispen til ham: »Vi vil tale til Brødrelaget«. Abbeden forstod, at han vilde tale om Gæsteriet, stævnede Brødrelaget sammen afsides og sagde til dem: »Jeg er vis paa, at Bispen vil kræve Gæsteri af os. Sig nu alle én og hver, om vi skal give eller nægte ham tre Ugers Gæsteri. Saa meget er vist, at enten vi giver eller nægter ham det, vil vi faa den største Tynge af ham«. Alle svarede, at de vilde hellere dø end indrømme ham det Gæsteri, der ikke skyldtes ham. — Vi kom saa ind til ham. Harmfuld udbrød han nu ret af ondt Lune: »Vi er kommet hid for at holde Visitats, og vi vil have vort Gæsteri; men saasom I endnu ikke er forberedte, vil vi ikke gøre Eder Uret, men giver Eder Henstand til første Søndag i Fasten; da vil vi, om Gud vil, komme her«. Abbeden svarede: »Herre, I véd selv, hvordan Hr. Peder, Eders Formand, tvang os til at give ham igen hvad hans var — om det da bør kaldes hans — alene for at vi skulde være fri for saadant Gæsteri[3]). Men for Eders høje Embedes og Værdigheds Skyld vil vi tjene Eder saa vidt, som overhovedet noget Abbedi i Danmark, der ej nyder mere godt af Bispedømmet end vi, tjener sin Bisp, ja vi vil tjene Eder mere endnu, hvis vi faar Syn for Eders fulde Velvilje mod os og vore Folk«. Hertil svarede Bispen: »Saaledes som I er vante til at tjene de andre Bisper, saaledes skal I tjene os«. Abbeden sagde da: »Efter Sæd og Vedtægt

[1]) Cistercienserordenen havde en meget selvstændig Organisation og førte selv Tilsyn med de enkelte Klostre, idet hvert Kloster aarlig visiteredes af Moderklostrets Abbed (for Øms Vedkommende Abbeden i Vitskøl). Aarlig samledes desuden et Generalkapitel i Citeaux, bestaaende af alle Abbederne (»Abbedfædrene«), der havde den øverste lovgivende og dømmende Myndighed i Ordenens Anliggender.

[2]) Davids Salme 124,8.

[3]) Der sigtes til den ovenfor S. 104 omtalte Overenskomst, hvorved Bispen fik Sagefaldet og Bispegaven fra Klosterbønderne mod til Gengæld at fritage Klostret for alt Gæsteri.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

er vi ej forpligtede til at yde nogen noget Gæsteri[1])«. Og han lod oplæse for ham et Brev af følgende Ordlyd:

Alexander Biskop, Guds Tjeneres Tjener, sender sine elskede Sønner Abbeden i Citeaux, hans Medabbeder, og alle Brødresamlag af Cistercienserordenen, sin Hilsen og apostoliske Velsignelse. Vi har af Eders Meddelelser erfaret, at I har vist udstrakt Gæstfrihed overfor alle — Eders Stiftsøvrighed ikke mindre end Prælater fra andre Kirker med samt deres Husstande — og, saa ofte de er taget ind i Eders Klostre, kærlig har skaffet dem det nødvendige alt efter Eders Formues Krav, men at tillige mange af disse Prælater pønser paa at forvandle denne frivillige Gave til en Skyld og Skat, og forsikrer, at hvad I saaledes af egen Drift anvender herpaa skyldes dem efter gammel Vedtægt, samt desaarsag paa mangfoldig Vis tynger og plager Eder og Eders Klostre. Vi laaner derfor Øre til Eders Bønner, og vil i denne Sag med faderlig Omhu sørge for, at I kan faa Fred. Ti forbyder vi strængt ved nærværende Brev, at nogen Prælat drister sig til at afkræve Eder Eders frivillige Gaver under Navn af Skyld eller Hævd og Vedtægt. Intet Menneske vove overhovedet at bryde dette vort Forbudsbrev eller dumdristigt i nogen Maade handle derimod. Skulde nogen driste sig til at prøve herpaa, da maa han vide, at han ifalder den almægtige Guds og hans hellige Apostles, Peders og Povls, Vrede. Givet i Neapel den 18. Marts i vort Pavedømmes første Aar[2]).

Endvidere et andet fra samme Pave som det foregaaende:

Alexander o. s. v.[3]). Det apostoliske Sæde har i sin Omsorg ment at burde indrømme Eder, at I ikke kan

---

[1]) Denne Paastand har næppe været helt overensstemmende med Sandheden. Den Voldgiftsdom, der senere fældedes i Ømstriden af Bisperne i Ribe og Slesvig (se nedenfor), viser, at Aarhusbispen ifølge Hævd og Vedtægt havde Ret til en Gæsteriydelse, om end af ret beskedent Omfang. — At denne Hævd stred mod de Privilegier, Ordenen havde faaet tilstaaet af Paverne (se lige nedenfor), var derimod utvivlsomt.

[2]) 1255. — Den foregaaende Forbudsformular er den i Pavebreve gængse, se ovenfor S. 66.

[3]) Hilsenen aldeles som i foregaaende Brev.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

visiteres eller vises til rette af nogen anden end Abbedfædrene eller saadanne Munke af Eders Orden, der er sat dertil af disse Abbeder. Da nu Gæsteriydelserne er saaledes knyttede sammen med Visitatsen, at de ikke skyldes Prælaterne uden naar de visiterer, forbyder vi strængt ved nærværende Brev nogen Stiftsøvrighed eller anden Prælat dumdristigt at kræve eller udpresse saadant Gæsteri af Eder, og Eder at yde dem det. I Kraft af samme Brev erklærer vi det tillige for dødt og magtesløst at være, om nogen af særlig Dumdristighed vover i nogen Maade at handle mod dette Forbud, ligesom vi erklærer de Domme for ugyldige, der mulig i Anledning heraf maatte blive afsagt over Eder[1]). — — Givet i Neapel den 17. April i vort Pavedømmes første Aar[2]).

Af disse Breve havde vi det ene udfærdiget med Bulle[3]), men det andet havde vi endnu ikke uden i Afskrift fra Clairvaux.

Herpaa tilføjede Bispen disse Ord: »Vil I ikke give os det i Kraft af gammel Vedtægt, saa maa I da give os det for Ejendommene i Djursland, det kan I i hvert Fald ikke nægte[4])«. Abbeden svarede: »Paa disse Ejendomme har vi fyldestgørende Fribreve med Pavers, Kongers og Ærkebispers Stadfæstelse«. Bispen rejste sig da med disse Ord: »Aa, hold dog op med Eders Skvalder!« — Derpaa gik han ind for at spise, og efter Middagsmaaltid drog han bort.

Samme Dag red Abbeden til Djursland i Husets[5]) Anliggender. Da han endnu var paa Hjemvejen, mødte han to Kanniker, der sagde til ham: »Vi har bragt

---

[1]) Herefter følger den samme Forbudsformular som i forrige Brev (»Intet Menneske o. s. fr.«).

[2]) 1254.

[3]) Forsynet med det pavelige Blysegl (Bulle), altsaa i Originaludfærdigelse fra det pavelige Kancelli.

[4]) Der sigtes til de Ejendomme i det østlige Djursland, som Bisp Sven af Aarhus ved Testamente af 27. Avgust 1183 havde skænket Klostret. Dette Testamente er oversat overfor S. 80 f. og indeholder ikke noget som helst Forbehold angaaende bispeligt Gæsteri, saa Tyges Krav om særligt Gæsteri af disse Ejendomme synes aldeles ugrundet.

[5]) Klostrets.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Eder et Brev fra Bispen, som vi har givet Eders Prior i Hænde«. Dettes Indhold var som følger:

Tyge af Guds Naade Bisp af Aarhus sender de udvalgte Mænd Herrerne Jens Lam og Provst Iver, Kanniker i Aarhus, sin kærlige Hilsen. Vi opfordrer og byder Eder at indfinde Eder personlig i Øm Kloster for at paaminde og paalægge Abbeden og Brødresamlaget der paa Stedet, at de under kirkeretslig Straf skal holde sig rede til de tre Ugers Gæsteri, de skylder os; ti paa første Søndag i Fasten skal vi, om Gud vil, komme til dem. Og de skal ikke dække sig under intetsigende Udflugters Kaabe, ti det er alle vitterligt, at dette Kloster er grundlagt af vor ærværdige Broder Hr. Eskil, vor Formand, og rigt udstyret med Gaver af Hr. Sven, hans Eftermand, som for de Ejendomme, han overdrog dem i Djursland, betingede sig og sine Eftermænd det nævnte Gæsteri, hvoraf de hidtil har været i tryg og rolig Besiddelse[1]). Skulde de imidlertid lumsk forholde os dette Gæsteri, da skal I i vort Navn under Kirkestraf paalægge dem, at de under deres Segl meddeler os de Grunde, de har til ikke at føle sig forpligtede til at udrede det. Givet o. s. v.[2]).

Abbedens Svar til Bispen.

Til den altid i Kristus ærværdige Fader Hr. Tyge, af Guds Naade Bisp af Aarhus, sender Broder Bo, kaldet Abbed til Øm, og det ringe Brødrelag sammesteds, deres Hilsen med al den Hæder og Ærbødighed, som de med Ret og Ære kan yde. Vi har ved de elskede Herrer Jens Lam og Provst Iver, Kanniker i Aarhus, modtaget Eders Brev, hvorved I byder os at holde os rede til det tre Ugers Gæsteri, vi skylder Eder. — Men, saasom Hr. Peder, Eders Formand, salig Ihukommelse, paa Stiftsmøde i Aarhus i sit Kapitels og Præsteskabs Nærvær uden Indsigelse af nogen har krævet og faaet sit Sagefald og sin Bispe-

[1]) Se herom lige ovenfor.

[2]) Dateringen er ikke medtagen i Afskriften, men Brevet maa være skrevet i Begyndelsen af Februar 1263.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

gave tilbage, der var tilstaaet og indrømmet os af mange af hans Formænd, imod at han lod os være fritagne for Gæsteri; og desuden for den store Fattigdoms og Nøds Skyld, der er en Følge af de mangfoldige Overgreb og Udplyndringer, vi har lidt, nødes vi til, skønt ugærne, for Øjeblikket at nægte Eder dette Gæsteri; især i disse Tider, da der ikke findes nogen, der vil stille sig som en Mur for Israels Hus[1]) eller i nogen Maade værne Guds Kirke, som vor Herre Jesus Kristus har beredt og genløst med sit eget Blod[2]). — Og naar I udtaler, at vort Kloster er grundlagt af den ærværdige Hr. Eskil af Aarhus, Eders Formand, from Ihukommelse, og rigt udstyret med Gaver af Hr. Sven, hans Eftermand, da skal vi sandelig være de sidste til at nægte, at det forholder sig saaledes. Men af de Ejendomme, han overdrog os i Djursland, betingede han sig ikke, som I siger, det omtalte Gæsteri for sig og sine Eftermænd; nej, han efterlod os dem helt og fuldt ud af sit Arvegods i Sjælegave med velvilligt Samtykke af gode Mænd i Danmark. Det er fremdeles ingen tomme Udflugters Kaabe, vi i denne Sag søger Dække under, men vi støtter os til denne Hr. Svens Testamente, til pavelige Legaters Stadfæstelser, og til to Kongers og lige saa mange Ærkebispers Fribreve. Af disse Grunde er vi ingenlunde forpligtede til at udrede det omtalte Gæsteri. — Desaarsag sætter vi vor fulde Lid og Tro til Eders Faderlighed, idet vi for den Højheds Skyld, Gud har givet Eder, bønfalder Eder kærligt om ej paa uretfærdig Vis efter vore Fjenders Raad at plage os fattige uværdige Tjenere af Kristus og den hellige Jomfru, at ikke de Ejendomme, der ved disse ærværdige hedengangne Fædres Fromhed lovligt er tilfaldet os ved Testamente, skal blive os til mindre Gavn end rimeligt og sømmeligt er, og Eder, hvad Gud forbyde, en Fristelse til Synd, især da vi ydmygt haaber og

[1]) Jfr. Ezechiel 13,5.

[2]) Der sigtes aabenbart til den store Kirkestrid mellem Kongen og Ærkebisp Jakob Erlandsøn, hvor Tyge med stor Iver stillede sig ved Kongens Side, medens Klostrets Sympatier var med Ærkebispen.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ønsker, at vi næst Gud og den hellige Jomfru for Fremtiden i Eder maa have en tro Beskytter af vort Hus[1]).

Nok en Gang og atter tredje Gang sendte Bispen os Brev af samme Indhold som det foregaaende; men da vi ikke kunde faa nogen Afskrift af disse to følgende Breve[2]), vilde Abbeden ikke give ham skriftligt Svar, men sendte ham Besked tilbage i ordret Overensstemmelse med sit forrige Svar. — Og da nu den Frist, der var sat os, var udløbet, sendte Bispen straks den følgende Dag sine Kokke forud med den Besked, at de skulde lave Mad til ham[3]). Da de saa kom, sagde de til Herbergsmesteren, at han skulde anvise dem det fornødne. Men det var forud betydet denne. at han, om de kom, ikke skulde give dem noget, og han svarede dem derfor: »Gaa til Abbeden og gør hvad han siger Eder«. De gik saa til Abbeden og sagde til ham: »Giv os hvad vi behøver til at lave Mad til vores Herre!« Han svarede dem: »Gaa til Eders Herre og sig ham: Hvis I vil komme som vore Gæster, skal alt fornødent gives Eder; men kommer I for at kræve det som Gæsteriskat eller Skyld, da vil I slet intet faa anvist«. De vendte saa tilbage og fortalte ham alle disse Ordskifter. Da han havde hørt det, sagde han til dem: »Vend tilbage igen, og vil de ej give Eder det fornødne, saa tag det med Vold!« — Bispen var da til Stævne i Gammel Vor[4]). Det var en meget stræng Frost, saa man kom hurtigst frem ved

---

[1]) Brevets Datering er ikke medtaget i Afskriften, men det maa være udstedt kort efter Bispens første Brev (Midten af Februar el. lign.).

[2]) De har da aabenbart ligesom Bispens første Brev ikke været henvendt direkte til Abbeden eller til Klostret, men til Bispens Sendemænd. Mulig ligger der heri en Haan mod Klostret.

[3]) Sammenhængen i det følgende viser bestemt, at dette ikke gik for sig første Søndag i Fasten, men allerede Onsdagen forinden, »Askeonsdag«. Af den ovenfor nævnte Voldgiftsdom i Striden ses det ogsaa, at ifølge gammel Hævd plejede Aarhusbispen just paa denne Dag, ved Fastens Begyndelse, at indfinde sig paa Gæsteri i Klostret med et mindre Følge.

[4]) Vor Kloster Syd for Mossø.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

at gaa eller ride tværs over det Vand, der hedder Mossø. De vendte nu tilbage og tiltalte Abbeden aldeles som forrige Gang, og han svarede dem følgelig overensstemmende med hvad ovenfor er omtalt. De siger saa: »Vil I ikke give os det, tager vi det med Vold, ti vores Herre kommer straks og er her lige ved Haanden!« Abbeden svarede: »Tager I det med Vold, saa tager I dermed en Ulykke for jer selv!«

Mens de endnu stod og talte, kom Bispen ridende med stærk Arm[1]) og væbnet Følge[2]). Da Abbeden saa ham komme, ilede han ham imøde for at hilse ham, skønt ej af et oprigtigt Hjærte[3]). Da han var steget af Hesten, saa han hvast hen paa Abbeden og sagde: »Er vor Mad til rede?« Abbeden svarede: »Ja, det er den vel nok, men ikke her!« Harmfuld strakte saa Bispen sin Haand ud mod det store Hus, der kaldes Bispehuset[4]), og spurgte: »Er det ikke vort Hus?« Abbeden svarede: »Vore Munke siger, at det er deres og ikke Eders Hus«. Og straks derpaa oplæste han sin Appelskrivelse, som han i Forvejen havde affattet[5]). Efter at have hørt den traadte Bispen i sin Harme op ad Trappen til Huset og sagde: »Vi maa have hvad vi har behov«. Derpaa gik han hen til Døren ind til Kapellet og brød den foroven[6]). — Da Munkene hørte, at han brød Døren, mumlede de til hverandre indbyrdes, at naar han vilde byde os Vold, vilde de sætte haardt imod haardt. Det hørte en Klerk fra Ribe, som var Gæst der i Klostret, ved Navn Jens Piper; han løb straks til Bispen og sagde, at Munkene vilde tage sig selv til Rette. Just som han sagde dette,

---

[1]) Ezech. 20,34.
[2]) Aabenbart maa man efter Fremstillingen tænke sig Bispen ride fra Vor tværs over den tilfrosne Mossø.
[3]) 2. Kong. Bog 20,3. Esai. 38,3.
[4]) Det Hus paa Klostret, som Bispen plejede at tage ind i. Jfr. ovenfor S. 100. 107.
[5]) Heri appellerede han sin Sag til Pavens Kendelse. Jfr. nedenfor S. 121, hvor Bos anden Appelskrivelse findes oversat.
[6]) Mulig har Munkene gemt deres Fødevarer paa dette Sted. — Iøvrigt ventede man snarere paa dette Sted Ordet K æ l d e r (Cellarium) end K a p e l (Capella), men det sidste findes i Haandskriftet.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

rørtes den store Klokke, ti Brødrenes første Maaltidsstund var ude, og den anden stod for. Da Bispen nu paa én Gang hørte disse Ord og Klokkens Lyd, blev han bange for, at der var Fare paa Færde, gik straks ned af Loftet[1]), og bød, at Hestene skulde føres frem. — Der var nu hos ham en ædelbaaren og klog Mand ved Navn Ebbe Ugotsøn; han gik til Abbeden og sagde: »Saaledes kan I ikke bære jer ad!« Abbeden vendte sig til sit Huses ældste og sagde kort: »Hvad tykkes Eder at vi skal gøre?« De sagde: »Vil han give sit aabne Brev paa, at han faar det som Gæstegave og ikke som Skyld, saa giv ham hvad han har behov. Ti anderledes kan det ikke være, fordi der er appelleret. Kommer han først herind som den der kræver sin Skyld, saa vil han mene at have god Hævd derpaa og holde fast derved. Dog havde det været bedre, om der ej var appelleret«. — Da Hr. Ebbe meldte Bispen dette, svor denne paa, at han aldrig vilde give dem Brev paa den Mad, der skyldtes ham, hvorpaa han ilsomt steg til Hest og red bort.

Næste Dag, Torsdag, klagede Bispen paa Aabo Syssels Ting — det holdtes nemlig om Torsdagen paa Grund af Fastetiden — og sagde, at han var blevet jaget af Klostret med Stokke og Knipler[2]). Ydermere sagde han, at vi havde rørt Klokken for at kalde Munkene, Lægbrødrene og alle Klostrets undergivne sammen for at fordrive ham. Ligeledes sagde han, at vi skjulte mange af Kongens Fjender, hvoriblandt han navnlig anførte Bisp Arnfast. Og siden jeg nu har nævnt ham, saa lad mig fortælle et og andet om ham.

Dengang da Aarhussædet stod ledigt, var der tolv Kanniker, der foretog Valget, men de seks stemte paa én, de seks andre paa en anden[3]), hvoraf der fulgte

---

[1]) Sandsynligvis paa Bispehuset, hvis Beboelsesrum uden Tvivl efter middelalderlig Skik har været i første Stokværk(»Højeloft«).

[2]) Aabo Syssel omfattede alle Herrederne mellem Gudenaaen og Havet. Fra gammel Tid var Jylland delt i 13 Sysler, hvoraf tre i Sønderjylland, ti i Nørrejylland.

[3]) Der staar i Teksten ordret: De seks valgte de andre seks, hvad der synes meningsløst og derfor er ændret her i Oversættelsen. Muligvis kan dog disse Ord forstaas saaledes, at

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

langvarig Splid og Strid mellem dem, saa at Valget og Afgørelsen tilfaldt Ærkebisp Jakob[1]). Denne var da selv dreven af Riget for den Fejdes Skyld, der herskede mellem ham og Kong Kristoffer, fordi han ikke vilde finde sig i, at hans Kirke led Overlast. Den nævnte Ærkebisp valgte saa en fremragende og vellærd Mand af ædel Byrd, den Herre Abbeden af Ryd Kloster, ved Navn Arnfast, og indviede ham til Bisp af Aarhus[2]). Denne Arnfast vovede dog ikke at iklæde sig den nævnte Kirkes Gods og Eje, fordi han var valgt og indviet mod Dronningens Vilje[3]), men vendte tilbage til sit førnævnte Abbedi, hvor han opholdt sig lige til sin Dødsdag. For hans Skyld gæstede i samme Aar den Herre Kongens Marsk Jens Kalf os syv Gange med mindst 300 Heste for at forsøge, om han ikke kunde fange denne Bisp Arnfast, og han svor, at om han saa fandt ham for Højaltret, vilde han tage ham der. Men denne gode Mand havde i Virkeligheden ikke sat sin Fod i dette Hus, siden han var blevet viet til Bisp.

Lad os nu vende tilbage til det forrige. Da den nævnte Uge var gaaet, indfandt Abbeden sig paa Tinge for at rense sig og sine fra den nævnte falske Beskyldning. Morgendagen derefter kom en Ridder ved Navn Jens Kanne, der var en god Ven af Klostret, til Abbediet, og bad Abbeden, at han den næste Dag,

---

de seks stemte paa en, de andre seks hver paa sin (saa at der intet absolut Flertal blev ved Valget).

[1]) I Henhold til den kanoniske Rets Regler.

[2]) Ryd var et berømt Cistercienserabbedi i Sønderjylland, nær Flensborg Fjord (nu Lyksborg). — Fortællingen maa aabenbart forstaas saaledes, at da der intet absolut Flertal var ved Valget, og Valget ikke blev udført i rette Tid, benyttede Ærkebispen sin Ret til at afgøre Striden. Den Mand, han paanødte Kapitlet, var en af hans ivrige Tilhængere, paa hvem der tilmed hvilede stærk Mistanke for Mord paa Kristoffer I. Imidlertid har Kapitlet ikke villet modtage Arnfast som Bisp, men valgt Tyge, der erhvervede sig pavelig Stadfæstelse (efter Ømbogens Paastand ved Bestikkelse) og tog Bispestolen i Besiddelse (1262). Han viste sig snart som Ærkebisp Jakobs farligste Modstander.

[3]) ɔ: mod Enkedronning Margretes Vilje.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Tamperlørdag[1]), vilde drage til Aarhus med ham, hvor han selv med andre af Klostrets Venner vilde mægle godt Forlig mellem Abbeden og Bispen. — Da de kom til Byen, kunde de med Nød og næppe ved indtrængende Bønner bevæge Bispen til at ville forhandle med Abbeden. Der var nu mange Ædlinge samlede dér, og langt om længe traadte Bispen da ind i det Kapel i den hellige Clemens' Kirke[2]), hvor de opholdt sig, og gav sig til at gentage de nævnte Kæremaal. Abbeden sagde, at dette ikke var sandt. Bispen svor en Ed paa, at det var sandt. Alle troede nu Bispen for Edens Skyld, og ret som for at haane Abbeden gav de sig til at spørge ham, hvor det kunde være, at han havde baaret sig saaledes ad. Da svor Abbeden ogsaa til Svar, og sagde, at han havde aldrig set Bisp Arnfast, siden han var blevet Bisp; ikke heller var der klemtet med Klokken for at volde Bisp Tyge nogen Overlast. Og han trak Stolaen[3]) frem under Kaaben, lagde den om sin Hals, og gav sig til at forbande og bandlyse den, der først havde sagt dette om ham, hvis han var faret med Løgn, og sig selv, hvis han eller hans Folk havde gjort det, som Bispen sigtede ham for. Naar Abbeden bar sig saaledes ad, var det af den Grund, at hvis en saadan Løgn var kommet Dronningen for Øre, vilde hun mindst have lagt Abbediet øde. Nu lagde de tilstedeværende Ædlinge sig imellem og sagde, at det paa ingen Maade gik an, at to Kirker laa saadan i Strid med hinanden; og de bad Bispen om ikke at tynge os, hvis han ikke havde Ret. Men han udbrød fnysende og tænderskærende: »Hører I da ikke, at han bandlyser mig i min egen Kirke?« De svarede: »Han bandlyste jo ikke Eder, men den der havde løjet ham paa«. Af Hensyn til den store Skare, der stod hos, dulgte han saa sin

[1]) Lørdagen efter Tamperdag. Tamperdag, »dies quattuor temporum«, de fire Tiders Dag, er Onsdagen efter 1. Søndag i Fasten.

[2]) Domkirken i Aarhus.

[3]) Det lange broderede Baand, der var et væsentligt Led af den katolske Messedragt. Det lagdes om Nakken og faldt ned med to lange Baandender fortil.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Vrede og sagde: »Lad Abbeden komme imorgen ved Dover Kirke og vise os sine Fribreve; vi vil se, hvad der staar i dem«. Hertil svarede alle: »Det er godt«.

Abbeden rejste nu hjem, holdt Raad med sine Folk, samlede de bedste Fribreve og den Herre Bisp Svens Testamente, from Ihukommelse, og drog til den nævnte Kirke sammen med sit Huses ældste; desuden sendte han i Forvejen de raskeste Svende did fra alle Værkstederne, hvoraf der paa den Tid var en stor Mængde[1]). Endvidere bød han alle Bryder og Landboer, der var bofaste der i Sognet, at de med Vaaben i Hænde skulde skynde sig til den nævnte Kirke for at kunne gøre Modstand, hvis mulig Bispen skulde øve Vold mod os. Bispen paa sin Side havde stævnet alle de sorte Abbeder[2]) og alle Provster og Priorer i sit Stift derhen, for at de skulde føre Kæremaal over os.

Da vor Abbed var kommet tilstede, bød Bispen ham læse sine Fribreve op. Han lod da det store Fribrev læse i alles Paahør. Alle undrede sig over, at vi var værnede af saa mange og saa store stadfæstede Friheder. Da Bispen havde hørt det, huede det ham saare ilde, at vi havde saadanne Breve og Friheder at skyde os ind under. Han vilde ikke høre mere læst op, men indskød: »I har Kirker under Eder, dem tager vi tilbage!« Straks fremtog Abbeden den Herre Pavens Stadfæstelsesbrev paa Veng Kirke[3]) og oplæste det. Atter standsede Bispen ham, for at ikke flere Fribreve skulde blive læst højt, og sagde: »Alle Eders Breve er ikke en Bønne værd!« Og han brød løs: »Hvem har valgt dig til Abbed, hvem har stadfæstet dit Valg, og hvem har indsat dig mod vor Vilje?« Han svarede ham: »Abbedfaderen har ladet alt dette blive mig til Del, ti det er ham, der har Højhedsretten over mig og mit Hus«. Bispen svarer: »Vi bandlyser dig, fordi du kalder dig Abbed, vi bandlyser dit

---

[1]) Der maa menes de til Klostret knyttede Haandværkere af forskellige Fag.

[2]) Benediktinerabbeder. Benediktinerne bar sort Kutte, Cistercienserne graa. Mellem de to Ordener var der fra gammel Tid indbyrdes Nag og Fjendskab.

[3]) Oversat ovenfor S. 62 ff.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Brødrelag, fordi det nævner dig Abbed, og vi bandlyser alle dem, der siger dig Abbed at være!«[1]). Abbeden rejste sig nu og sagde: »Lige saa let som I har bandlyst mine undergivne, lige saa let giver jeg dem Afløsning; de være i vor Herre Jesu Kristi Navn, nærværende som fraværende, løste af dette Band!« Da rejste nogle sig, tog af Venskab Abbeden til Side, og sagde ham: »Du mægter ikke at bære din Biskops Vrede, og det sømmer sig hverken dig eller andre at staa deres Bisp imod. Gaa hen til ham og byd ham Bod, saa vil I blive gode Venner«. Men han svarede dem: »Nej, jeg har aldrig krænket ham i nogen Maade uden derved, at jeg hverken kan eller vil give ham saa meget som han vil have«. Dermed skiltes de to Parter den Dag.

Straks i den følgende Uge lod han alle vore Bryder og Landboer stævne, saaledes at de, der boede i Djursland, skulde møde i Virklang[2]), de, der boede paa Slogs Hede eller i Laasby Sogn[3]), skulde møde i Grenaa, og de, der var bofaste i Tørning eller Inæs eller Asnæs[4]), skulde møde i Randers. De vovede ikke at sidde hjemme, men kom hver til det Sted, hvorhen han var stævnet. Her fik de saa følgende Besked af Bispens Fogeder: »Hver især af Eder skal vende hjem til sit og være under Interdikt, fordi I hidtil har tjent Munkene i Øm, og siger I jer ikke snart fra deres Tjeneste, vil vi uden Tvivl bandlyse Eder alle!« — De kom saa grædende og hylende styrtende til Abbediet og klagede deres Nød. Abbeden beroligede dem med venlige Ord og sagde: »Vær stille, ti Taalmod er Ondskabs Overmand!« Men de nævnte Fogeder stævnede dem atter og atter, satte dem under Interdikt,

---

[1]) Bispen har aabenbart ment at have Ret til at gøre dette, fordi Abbeden ikke, som Kirkeretten krævede, havde faaet bispelig Stadfæstelse paa sit Valg.
[2]) Virklund, Syd for Silkeborg.
[3]) Laasby ligger Øst for Silkeborg, Nordvest for Veng.
[4]) Tørning er Taaning ved Skanderborg; se ovenfor S. 96. Om Inæs se ovenfor S. 95. Asnæs er uden Tvivl Assens i Bjerge H., Vejle A. (ved Kattegat, mellem Horsens og Vejle Fjord).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

og udpressede Penge af dem saa længe, at næsten alle Bryder og Landboer vilde skilles fra vor Tjeneste[1]).

Abbeden kunde nu ikke længere finde sig i en saadan Uret, men tilkaldte Herrerne Bisp Nils af Viborg, den Herre Kongens Kansler, samt Jens Kalf, samme Konges Marsk, og flere andre, og klagede til dem over den Overlast, han led. Disse gik saa til den oftnævnte Bisp og sagde til ham, at han ej saaledes uden Grund med Vilje burde lægge et saadant Kloster øde. Han gav dem følgende Svar: »Giver de mig ikke mit Gæsteri, vil jeg fare tifold værre frem imod dem!« De siger saa: »For vore Bønners Skyld maa I give deres undergivne Afløsning af Hensyn til, at de Herrens Opstandelsesdag kan nyde den hellige Nadver«. Paasken var nemlig nu for Haanden. Og de tilføjede: »Sæt Abbeden en Stævnedag, hvor vi ogsaa kan være til Stede, og hvad I med Rette kræver af ham, det skal han give Eder. Vil han ikke give det, da vil vi være hans Fjender saa vel som I. Vi tror nemlig ikke, at I vil voldføre ham«. Han svarede dem: »Jeg kan ikke nægte Eder noget, lad det ske som I ønsker det«.

Da nu Stævnedagen var kommet, samlede Abbeden sine Venner paa den ene Side, og Bispen sine paa den anden. Da de saa mødtes paa ét og samme Sted, søgte Abbeden ivrigt at komme til at oplæse sine

---

[1]) Interdikt er Udelukkelse fra Kirkens Naademidler samt Prædiken og kirkelig Jordfæstelse, medens Band er Udstødelse af selve Kirkesamfundet. — I et Klageskrift, som Abbed Ture 1267 lod oplæse paa Synode i Lybek for den pavelige Legat Guido, beskrives de bispelige Fogeders Adfærd endnu nøjere. Det ses heraf, at naar Klosterbønderne var stævnet til at møde for Fogeden (i et fjernt liggende Sted af Stiftet), anklagedes de for en eller anden Forseelse, og en bestemt Dag fastsattes, da de skulde værne sig med Tylvteréd af deres Naboer. Men da disse ligesaa var stævnede samme Dag hver til sin Kant af Bispedømmet for paa samme Vis at rense sig ved Tylvteréd for ganske tilsvarende Beskyldninger, blev Følgen, at ingen af dem kunde finde Medédsmænd, og saaledes kunde de ikke aflægge den krævede Renselsesed, men hjemfaldt til Bispens vilkaarlige Dom. Der stilledes dem da Valget mellem at sige sig løs fra Klostrets Tjeneste eller betale Bispen saa stor en Pengesum, han krævede, hvorhos de tilmed blev bandsatte.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Fribreve og Skrivelser, men Bispen tillod ham det ikke. »Det er Eder alle vitterligt«, sagde han, »at alle vore Formænd i Aarhus Stift hvert Aar i Fastetiden har plejet at gæste Øm Kloster i tre Uger, idet Munkene af den Grund, til Gengæld for dette Gæsteri, havde de Ejendomme oppe i Djursland, de hidtil dersteds har været i fri Besiddelse af. Vide skal I da nu, at hvis de ikke giver os tre Ugers Gæsteri for hvert Aar, Bispestolen stod ledig, tillige med en Bøde, samt for indeværende Aar, saa vil vi overtage de nævnte Ejendomme og fra nu af lægge Beslag paa dem«. Atter fremstod Abbeden for at oplæse Fribrevet om disse Ejendomme. Dette Fribrev er afskrevet langt tilbage i dette Bind under Overskriften »Svens Testamente«[1]). Men Bispen erklærede, at han ikke vilde have Breve i Steden for den Mad, som hans var. »Vi ved nok«, sagde han, »at I har dygtige Skrivere, I kan skrive Breve just saadan som I vil have dem«. Da appellerede Abbeden i sin store Vaande for anden Gang.

Abbedens Appelskrivelse.

Til alle, der monne faa nærværende Skrivelse at se, sender Brødrene Asgot af Vitskøl, M..... af Holmekloster[3]) og Niels af Tvis[3]), kaldede Abbeder af Cistercienserordenen i Danmark, deres Hilsen, med Ønske om inderlig Kærligheds Fylde[4]). Vitterligt skal det være alle og enhver, at vi personlig har givet Møde i Anledning af den Tvist, der hersker mellem Hr. Tyge, Bisp af Aarhus, og det Hus af Cistercienserordenen, som hedder Øm og ligger i det nævnte Stift, idet den Herre Abbeden i det nævnte Hus, Bo, for den uafvendelige Trængsels Skyld, der truede hans Hus, har set sig nødsaget til i Nærvær af de høje Herrer i Dan-

[1]) Se ovenfor S. 80 f.
[2]) Det nuværende Brahetrolleborg i Sydfyn. Kun Abbedens Forbogstav findes i Haandskriftet.
[3]) Kloster ved Holstebro, stiftet af Kongeætlingen Buris Henriksøn o. 1160.
[4]) Luc. 1,78. Coloss. 3,12. Philipp. 1,8-9.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

marks Rige, hvis Navne staar skrevne her nedenunder, at appellere fra den nævnte Aarhusbiskops Dom til det hellige apostoliske Sæde. Denne hans Appelskrivelse, som vi har hørt og set, lød som følger:

»I den hellige og udelelige Treenigheds, Faderens, Sønnens og den hellige Aands, Navn, Amen. Fra Eder, ærværdige Fader Hr. Tyge, Bisp af Aarhus, appellerer jeg Broder Bo, kaldet, skønt uværdig, til Abbed i Øm, til det apostoliske Sæde, fordi jeg føler mig selv, mit Kloster og mit Brødresamlag tyngede uretfærdigt af Eder. Ti under Henvisning til nogle Ejendomme i Djursland, der i sin Tid er overladt vort Kloster af Eders ærværdige Formand, Hr. Sven, alene til Sjælebod for ham selv, og er givet os slet og ret, uden nogen som helst Vilkaar, stræber I at paabyrde os det til Visitats knyttede Gæsteri, som vi ingenlunde skylder Eder, fordi vi efter den særlige Ret, der er tilstaaet os af det apostoliske Sæde, aldeles ikke er forpligtede til at lade os visitere af Eder; og I søger ogsaa at paalægge os og uretfærdigt udpresse af os andre Ydelser og Tjenester, vi ikke skylder Eder, samt at tynge vore undergivne med uretmæssige Afgifter og Bøder. — Yderligere Aarsag har vi deri, at I, efter at vor Appel fra Eders Dom til det apostoliske Sæde var lovligt udfærdiget, og saaledes paa en Tid, da Sagen endnu henstod uafgjort og der følgelig intet Nyt burde foretages i den, med Magt har opbrudt Døren til et af vore Huse, liggende indenfor Klostrets Hegn[1]). Endvidere har I inden den Stævnedag, der var antaget og aftalt af Hr. Nils, Bisp i Viborg, Kansler hos Danmarks høje Konge, og flere andre store Herrer i Riget, til at mægle Fred og Enighed mellem os, stævnet vore undergivne for Eder, sat dem under Forbud (Interdikt), og presset Penge ud af dem. Fremdeles for den Sags Skyld, at uagtet Sagen var appelleret og saaledes endnu henstod uafgjort, er jeg, Abbed af det nævnte Kloster, uden at have vist Opsætsighed eller have tilstaaet eller være blevet overbevist om nogen Brøde, blevet lyst i Band

[1]) Der sigtes til det ovenfor S. 114 skildrede Optrin.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

af Eder, ene og alene fordi jeg efter vor Ordens Vedtægt i mine Breve kalder mig Abbed, ligesom I har lagt mit Brødresamlag under samme Dom, fordi de i Henhold til Ordenens nævnte Vedtægt kalder mig Abbed, og har mindsket for ikke at sige aldeles udslettet og frataget os vore Friheder og Forrettigheder, der er indrømmet os og hele Cistercienserordenen ved det apostoliske Sædes Fribreve, og som uafbrudt har været overholdt og saaledes har vundet lovlig Hævd — alt sammen til ikke ringe Skade og Tynge for os. — For hver især af disse tyngende Byrders Skyld, og for alle andre lignende, som I, ærværdige Fader Hr. Tyge, Bisp af Aarhus, har truet os med, har paaført os, eller vil paaføre os; for den eller de af Eder fældede Domme, der er afsagte over mig, mit Brødresamlag, og mine ovennævnte undergivne, efter at lovlig Appel var foretaget fra min Side til det apostoliske Sæde, samt for den eller de Domme, der mulig i Fremtiden monne blive fældede over os — appellerer jeg for anden Gang med denne min Skrivelse til det apostoliske Sæde i mit og mit Klosters, hele Brødresamlagets, og alle mine undergivnes Navn, samt i alle de Kirkers Navn, der er mig underlagte, idet jeg stiller mig og mit Kloster, mit Brødresamlag, alle mine undergivne, de førnævnte Kirker, samt alt Gods, der hører under os, være sig rørligt eller urørligt, under det nævnte Sædes Værn. Tillige kræver jeg indtrængende »Apostle« af Eder, og nægter I mig dem, appellerer jeg atter for denne Retskrænkelse til det apostoliske Sæde[1]). Dog forpligter jeg mig ikke til at bevise alt det ovenfor anførte, men kun saa meget, som skønnes at være tilstrækkeligt til at begrunde min Klage«.

Efter at han saaledes indtrængende har forlangt »Apostle« til Godtgørelse af Sandheden, men aldeles ikke har kunnet opnaa dem, bekræfter vi nærværende Appelskrivelse i følgende tilstedeværende Herrers Navn

---

[1]) »Apostle« kaldes de af de kirkelige Dommere udstedte Vitterlighedsattester om Appellens lovformelige Udstedelse, der skulde ledsage enhver Appelskrivelse til Romerhoffet.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

og under deres og vort Segl, nemlig: Hr. Nils, Bisp af Viborg, Kansler hos den høje Danekonge, Magnus Bardesøn, Peder Gunnesøn, Jens Kande, Nils Bæger, Jens Kød, Knud Kabbe, Kristjern Bentsøn, Løke Ærkedegn i Aarhus, Movrits Viceærkedegn i Ribe, Povl Pæn, Magnus Deg. Givet i det Herrens Aar 1263 i Aarhus Stiftskirke, den 10. Maj.

Efter denne Appelskrivelse begyndte den oftnævnte Biskop at fare endnu værre frem mod os, hvad der overmaade klart vil fremgaa af det følgende.

Abbedernes Brev til Ærkebiskop Jakob, som da var udjaget af Danmark og opholdt sig i Sverige, fordi han ikke i sit Ærkestift kunde finde sig i Kirkernes Forurettelse.

Til den højt ærede og højærværdige Hr. Jakob, Ærkebisp af Lund, Sveriges Kirkefyrste, sender Brødrene A..... af Herrisvad[1]), E.....[2]) af Esrom, Asgot af Vitskøl, Jakob af Sorø, Nils af Tvis, M..... af Holmekloster, Jens af Løgum[3]), M..... af Ryd, kaldede Abbeder af Cisterciensерordenen, deres Hilsen i al mulig Ærefrygt og Ærbødighed med fromme Bønner. Raad søges hos Vismand, Hjælp hos Magthaver. Da nu Eders Højhed udmærker sig ved begge Gaver, Visdom saa vel som Magt, haaber vi højlig, at vore Kirkers Rettigheder kan blive værnede. Som I med egne Øren af troværdige Folks Fortælling har hørt og erfaret som aldeles paalideligt, har Magister Tyge, der optræder som Bisp af Aarhus, tilsidesat det apostoliske Sædes Fribreve og Friheder, der er tilstaaede vor Orden, plager og tynger Abbeden og Brødresamlaget i Øm med forskellige uretmæssige Paalæg og Bøder, og med at kræve Gæsteri, der ej skyldes ham, —

---

[1]) I det nordvestlige Skaane.
[2]) Sandsynligvis Esbern, der nævnes i et Brev af 1271.
[3]) I Sønderjylland.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

trænger med væbnet Følge ind i selve Klosteret til stor Spot og Skam for Huset, opbryder Døre indenfor det nævnte Klosters Hegn, bandlyser Abbeden og Munkene, og udslynger, efter at de lovligt har indgivet deres Appel, Interdiktets og Bandets Straale mod deres undergivne. Ti beder vi ydmygt og fromt Eders Hellighed, at I ved Kirkens Tugt afholder den nævnte Magister fra hans Fjendtligheder mod de nævnte Munke, og skriver for dem til det hellige apostoliske Sæde og Kardinalerne, paa det at de kan være villige til at værne dem paa alle de ovennævnte Punkter[1]).

I den et Stykke ovenfor omtalte Fastetid havde Bispen under Bands Straf forbudt alle Præster i sit Stift at holde Tjeneste i vore Kirker, idet han haabede, at vi desaarsag vilde opgive dem, saa at han ligefrem for den Sags Skyld kunde fratage os dem. Derfor vovede ingen Præst i vore Kirker at meddele nogen Kirkens Sakramenter. Drevne af Nøden gjorde vi derfor, skønt ugærne, hvad vi kunde[2]).

Bispens Brev til Abbeden.

Tyge af Guds Naade Bisp af Aarhus sender Broder Bo, der optræder som Abbed i Øm, og Brødresamlaget dersteds sin Hilsen i Herren. Da det er længe siden, at vi under Straf af det Band, vi i sin Tid forkyndte, udtrykkeligt har forbudt Eders Brødre, Munkene, paa nogen Maade at holde Tjeneste i Sognekirkerne paa Landet i vort Stift; da de, ulydige mod vort Bud, ikke des mindre baade har holdt og holder Gudstjeneste i de nævnte Kirker, skønt saaledes bundne, til Foragt for Nøglemagten og Formastelse mod Gud, burde der nu efter Loven skrides haardere ind imod dem. Men da vi i denne Sag ønsker at mildne Lovens Strænghed ved Langmodighed, byder vi Eder under Straf af det i sin Tid forkyndte Band, at I in-

[1]) Brevets Datering mangler i Afskriften.

[2]) Disse Ord betyder aabenbart, at Munkene selv holdt Gudstjeneste i Sognekirken, hvad de ingen Ret havde til. I Anledning heraf har saa Bispen tilskrevet dem det følgende Brev.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

den femten Dage efter nærværende Brevs Udstedelse kalder de nævnte Munkebrødre hjem til deres Klostre, eller ogsaa inden den nævnte Frist møder hos os for at paavise, at I efter et særligt Fribrev kan handle saaledes, ti efter den kanoniske Lov er det ingenlunde tilstedeligt. Vi byder Eder ogsaa under den nævnte Straf inden den nævnte femten Dages Frist at betale os den Bøde, som I har vedtaget til os for den uhørte Haan, Spot og Spe, der er blevet os til Del i Eders Kloster, og som skulde været betalt forleden Fredag inden Kristi Himmelfartsdag. Ellers vil vi fra det Øjeblik af ganske sikkert gaa saaledes frem imod Eder, som Rettens Gang kræver det[1]).

Ingen maa nu tro, at Abbeden nogensinde havde vedtaget eller indrømmet ham en Bøde; men Mæglerne havde inden den Stævnedag, der faldt paa den nævnte Fredag, sagt, at hvis Bispen vilde holde Fred og Enighed med Abbeden, vilde denne gerne tjene ham. Men hverken vilde Bispen selv have Fred, ikke heller opnaaede han Abbedens Tjeneste[2]).

Abbedernes Brev til Paven.

Til den højhellige Fader og Herre Urban, af Guds Naade den hellige romerske Kirkes Yppersteepræst, sender Brødrene A..... af Herrisvad, E..... af Es-

---

[1]) Brevets Datering mangler i Afskriften; det er aabenbart skrevet i Forsommeren 1263.

[2]) Trods Forfatterens Benægtelse er det vel ikke usandsynligt, at Abbeden paa det ny Forligsmøde, der fandt Sted nogen Tid efter Mødet ved Dover Kirke, virkelig har maattet »fæste Bøder« til Bispen og muligvis til Gengæld har opnaaet andre Fordele; ellers vilde Bispen næppe have omtalt dette Punkt i saa rene Ord. A. D. Jørgensen formoder, at Forligsmødet er blevet holdt d. 23. Marts; det ses nemlig af Bispens Brev, at Bøden var forfalden Fredag d. 4. Maj, og 6 Ugers Frist var den sædvanlige i saadanne Tilfælde. — Er der blevet mæglet Forlig paa dette Møde, saa er det i al Fald ikke blevet holdt, og overhovedet var jo ved Abbedens Appel Sagen unddraget den almindelige Rettergang og overgivet til en særlig kirkelig Proces.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

rom, Nils af Tvis, Asgot af Vitskøl, M ..... af Holme, kaldede Abbeder, og deres øvrige Medabbeder af Cistercienserordenen i Danmarks Rige, deres fromme Bønner og Kys paa Eders Helligheds Fødder. Vel er det saa, at alle med god Grund kan ty til Eders Helligheds Naade og uudtømmelige og inderlige Barmhjærtighed[1]), men dog har de ulykkelige og undertrykte en særlig Ret til at tage deres Tilflugt til Eder, ret som for at søge Trøst ved deres Moders Barm. Derfor skylder ogsaa hele vor Orden Eder og Eders højhellige Formænd Bøn og Tak til evig Tid, fordi I har værnet den mod uretfærdige Mænds Undertrykkelse med alle de Fribreve og Friheder, I hidtil har skænket den og skærmet den med. Imidlertid kan Eders Naade næppe strække sit Værn saa vidt, at jo Ondskaben altid kan søge og finde en Lejlighed til at gøre ondt, hvorfor vi ser os nødsagede til at meddele og berette Eders Hellighed den Nød, som vor i Kristus højtelskede Medabbed Bo af Øm i Aarhus Stift er stedt i. Paa en lige saa ynk- som mærkværdig Maade plages han nemlig af Hr. Tyge, der kaldes Bisp ved den nævnte Kirke i Aarhus, saa vel ved forskellige Trusler, Voldshandlinger og Udpresninger, hvorved denne stræber at udpine uretmæssigt og uvant Gæsteri af ham, samt mangfoldige Bøder, alt imod Eders hellige Sædes Fribreve — som ogsaa ved Afsættelsesdomme og Bandstraaler, udslyngede mod Abbeden selv, hans Brødresamlag, og deres undergivne, aldeles uretfærdigt og uforskyldt og paa Trods af lovligt indgivet Appel. Derfor beder vi med ydmyg Andagt indtrængende Eders Hellighed, at naar I med Eders Fromheds Øje ser det saa øjensynlige og uudholdelige Tryk, der hviler paa den oftnævnte Abbed og hans Kloster, at I da velvilligt vil tage Eder af ham paa en saadan Maade, at han mærker Eders skærmende Haand og Naade til Gavn for sig selv, og at Eders Myndigheds Bud, Bevilling og Befaling ikke længer skal kunne ringeagtes saa haanligt og hensigtsløst af den nævnte

---

[1]) Luc. 1,78.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Bisp eller nogen anden. Givet i det Herrens Aar 1263 paa lille St. Hansdag[1]).

Derefter tænkte Abbeden ved sig selv paa en Udvej, da han vel indsaa sin egen Svaghed, Ringhed og Uformuenhed til at gøre Modstand i en saa stor Sag som denne, navnlig fordi den oftnævnte Bisp havde frit Spil med Kongen, eller rettere, for at sige hvad sandt er, drev Gæk med denne unge Dreng, som han jo endnu var, og aldeles holdt ham i sin Haand. Men Ærkebispen, der skulde været hans egentlige Dommer, var, som ovenfor omtalt, udjaget af Riget for Kirkens Sags Skyld. Derfor frygtede den nævnte Bisp hverken Gud eller Mennesker[2]), ti han var selv sin egen Dommer. Abbeden tog nu en enkelt Munk med sig, drog til Tvis, og bad Abbeden dersteds om at rejse med sig til Vitskøl for at forhandle om en stor og vanskelig Sag. Da de var kommet til Vitskøl, begyndte vor Abbed at aabenbare og afsløre sin Hensigt: indtrængende at bede om sin Afsked. Da Abbeden af Tvis hørte dette, blev han overmaade harmfuld, fordi det var for den Sags Skyld, at han havde ført ham did; han krævede at faa Lov til at vende hjem igen, og lod sig kun med Nød holde tilbage ved stærke Bønner. Abbeden af Vitskøl sagde, at det ikke var sømmeligt, at han der paa Stedet modtog hans Ansøgning om Afsked; »men skal det endelig ske«, sagde han, »saa vend tilbage til det Kapitel, hvor du har antaget Abbednavn«. Men han stod haardnakket paa sit og svor, at om han ikke vilde modtage hans Afskedsansøgning, saa lagde han Seglet for Fødderne

---

[1]) 6. Maj. — Herefter følger i Haandskriftet et aldeles tilsvarende Brev fra de samme Abbeder til Kardinalerne, der her overspringes. Endvidere et Brev fra de samme Abbeder til Ordenens fire Overabbeder med Bøn om at tale Øm Klosters Sag ved Pavehoffet. Dette Brev gentager væsentlig de samme Klagepunkter, der findes i Abbedernes Breve til Ærkebispen og Pavcn; enkelte Punkter er ogsaa tagne af selve Abbed Bos Appelskrivelse. Da Brevet saaledes intet nyt bringer, er ogsaa det forbigaaet i nærværende Oversættelse.

[2]) Luc. 18,2.4.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

af ham[1]). Abbeden i hint Hus kaldte saa Abbeden og Munken fra vort Hus til sig, og spurgte dem i Løn, hvem de ansaa for skikket til dette byrdefulde Hverv. De svarede: »Der er hos Eder en velbyrdig og forstandig Mand, vel kendt af alle høje Herrer i Danmarks Rige, nemlig Hr. Ture, Eders Formand, der i . . Aar har forestaaet dette Hus og senere har forestaaet Esrom i . . Aar[2]), og som har styret baade dette og hint Hus vel og med Hæder«. Han siger saa: »Skal vi tage ham med os med det samme eller ikke?« Dertil svarede vor Abbed: »Det er bedst, at I med det samme tager ham med Eder, for at I, om han mulig gør Modstand mod at tage denne Byrde paa sig, kan vinde ham derfor med opmuntrende Ord, især, naar han er undervejs med Eder«. Saaledes gik det ogsaa.

I det Herrens Aar 1263 paa den hellige Barnabas Apostels Aften[3]) fratraadte med Lyst og Glæde Broder Bo, den sekstende Abbed. Paa samme Apostels Dag[4]) valgtes Hr. Ture, fordum Abbed i Vitskøl, senere i Esrom, der nu paatog sig det byrdefulde Hverv at styre Øm Kloster. Han var den syttende Abbed[5]).

Denne gode Mand gav sig til med Omhu at undersøge og opspore Aarsagen til den Strid og Fejde, der fandt Sted mellem den nævnte Bisp og det Hus, der nu var hans. Hans Munke fortæller ham saa Sagens Sammenhæng i ordnet Tidsfølge. Da de var færdige med deres Beretning, tænkte Abbeden ved sig selv

---

[1]) Klostrets Signet, hvormed dets Skrivelser forsegledes, var i den fungerende Abbeds Hænder.
[2]) Tallene mangler i Haandskriftet.
[3]) 10. Juni.
[4]) 11. Juni.
[5]) I det ovenfor nævnte indskudte Stykke oplyses det, at han var Abbed i henved fem Aar; »om hans Tiltrædelse og Valg, Møje og Sorg, findes mangt og meget udførligere fremstillet ved hans Flid i et andet Bind«. Med disse Ord maa der sikkert sigtes til nærværende Skrift, hvoraf saaledes en Del maa antages forfattet af Ture eller i al Fald paa hans Tilskyndelse. — Man skønner, at det har været Tanken ved Tures Valg at erstatte den heftige og ilsindede Bo med en ældre, besindig og højt anset Mand, der snarere kunde tænkes at føre Striden til en heldig Ende.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

paa Udvej til at vinde Bispens Velvilje. Hvad der nu blev sagt og gjort fra begge Parters Side, og hvor mange Stævner der holdtes for den Sags Skyld, kan ikke fortælles i Enkeltheder eller med Lethed udredes. Men da Abbeden forstod, at Bispens Hjærte var forhærdet[1]), at han fra Dag til Dag overvældede os med den ene Ondskab værre end den anden, og at han ikke selv ved egen Anstrængelse kunde sejre, genoptog han den tidligere udstedte Appel. Og fordi Bispen daglig fornyede alt ondt mod os, fornyede ogsaa Abbeden den til den Herre Paven bestemte Skrivelse. Den lød saaledes:

De danske Abbeders andet Brev til Paven.

Til den højhellige Fader og Herre Urban, af Guds Naade den hellige romerske Kirkes Ypperstepræst, sender Brødrene Esbern af Esrom, Jens af Løgum, M..... af Ryd, kaldede Abbeder i Danmark af Cistercienserordenen, deres indtrængende fromme Bønner med Kys paa Eders Helligheds Fødder. Uagtet vor egen Modgangs og stadige Plageriers Mangfoldighed næppe lader os Tid til at trække Vejret, føler vi os dog tilskyndede til at bebyrde Eders Helligheds Øren med ynkelige og i vort Land indtil vore Dage uhørte Klagemaal, idet vi af Hjærtet sørger over de Ulykker, der har ramt den i Kristus elskede Ture, vor Medabbed af Øm i Aarhus Stift, og Brødrelaget sammesteds. Sagen er, at Bispen i den nævnte By, skønt han paa Grund af den mod ham viste Naade har en særlig Pligt til at vise ærbødig Ærefrygt mod det apostoliske Sæde[2]), tværtimod synes med særlig Ondskab at mindske Eders Myndighed og vise Haan mod Eders Godhed. Ti de til Eders Barmhjærtigheds Hjælp

---

[1]) 2. Moseb. 7,13.

[2]) Tyge var udnævnt umiddelbart af Paven; om hans Valg se ovenfor S. 105 f.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

foretagne Appeller nægter han at tage Hensyn til[1]), og Eders Fribreves Værn gør han til intet. Og foruden de Plagerier, som den førnævnte Abbed har omtalt i sin øjensynligt af Nød og Trang udstedte Appelskrivelse, har den nævnte Herre Bisp udtænkt nye Paafund, og stævner ved sine Breve Abbeden selv, hans Munke eller deres Lægbrødre til Ting og Retsmøde, lægger deres undergivne under kirkeligt Forbud og Band, fordi de forholder ham Tiende, men lader ikke des mindre sine Provster og Fogeder ved uafladelige Stævninger jage og drive de saaledes domfældte fra det ene Ting til det andet, og giver dem den Besked, at de kun kan opnaa Afløsning og Fred paa den ene Maade, at de paa en Dag og Frist, han opgiver dem, opsiger Munkene deres Tjeneste; endvidere stævner han paa lignende Vis Lægbrødre til sig, og idømmer dem for en eller anden Brøde eller Forseelse en Pengebøde, aldeles som de andre Lægmænd, der staar under hans egen Dom. Og uagtet Eders Fromhed i sin Omhu for Troen har fastsat, at hvo der lægger voldsom Haand paa en Munk eller Lægbroder, som umiddelbar Følge af saadan Gerning er sat i Band, og at Præsterne i Kirkerne offentlig ved tændte Lys skal erklære dem for bandsatte, saa udlover den nævnte Herre Bisp til Folk, der ellers fortjente Dom, at de straks skal faa Bod og Afløsning ef ham, hvis det er Mænd hørende under det nævnte Hus, som de har udplyndret eller slaaet; ret som om dette ikke var et Tillæg til Overtrædelsen, men snarere et tydeligt Bevis paa from Anger og tilbørlig Bod. Saaledes var der — for at nævne et enkelt Tilfælde — en Munk og Præst af det ovennævnte Hus ved Navn Skjalme, hvem han paa den hellige Markus Paves Dag[2]) — der faldt paa en Søndag — paa Kirkegaarden ved Rødsmose Kirke[3]) — der lige fra først af vides at have været skænket det nævnte Hus som

[1]) Der sigtes uden Tvivl til Bispens Nægtelse af Attester for lovmæssigt foretagen Appel, de saakaldte »Apostle«, jfr. ovenfor S. 123 (Bos Appelskrivelse).
[2]) 7. Oktober.
[3]) Nu Rosmos i det sydøstlige Djursland.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

sikkert Eje — lod tage til Fange og føre bort af sine Huskarles væbnede Flok, og han holder ham endnu i Fængsel og Varetægt. Ved dette Overfald røvede og fratog han os ogsaa to Heste, og senere i samme Uge to andre, og den Lægbroder, der var sat til at vogte dem, lod han give en svær Dragt Prygl. — Han udelukker ogsaa ved Dom fra de troendes Fællesskab[1]) alle dem, der hører de nævnte Munkes Messer, saa og dem, der tillader Munkene at høre Messer i deres Kirker. Ved alle disse og lignende daglig fornyede Plagerier synes han at arbejde paa at lægge det oftnævnte Hus i Bund og Grund øde; og han vil i Løbet af kort Tid naa sit Maal, hvis ikke Eders Naades fromme Værn træder til, den som løser de undertrykte af Baand, udfrier de uskyldige, giver dem der lider Uret, en retfærdig Dom, og altid i alle Maader yder en gavnlig Hjælp. Givet i det Herrens Aar 1263 paa de hellige 11,000 Jomfruers Dag[2]).

Den Herre Pavens Brev til de i vor Sag udnævnte Dommere.

Urban, Bisp, Guds Tjeneres Tjener, sender sine elskede Sønner Abbederne ..... af Ringsted og ..... af Næstved[3]) i Roskilde Stift sin Hilsen og apostoliske Velsignelse. Stort Skaar lider den præstelige Anstand hos vor ærværdige Broder Tyge, Bisp af Aarhus, der siges at forfølge gudelige Mænd[4]) uden Skyld, dem han snarere burde optræde saaledes imod, at de istemte Lovsange og ikke Klagemaal over ham. Nu er det

---

[1]) Der menes den hellige Nadver.

[2]) 21. Oktober. — Herefter følger i Haandskriftet en af Abbeden og Brødrelaget i Øm til Hr. Lars og Broder Bo (den tidligere Abbed) udstedt Fuldmagt til at føre Klostrets Sag ved Romerhoffet, dateret 28. Januar 1264. Da dens Ordlyd er af mindre Interesse, overspringes den her. — Derpaa følger i Haandskriftet de forskellige Pavebreve, som Klostret opnaaede at faa udstedt, og hvoraf de vigtigste er oversatte i det følgende.

[3]) Navnene mangler i Haandskriftet efter det pavelige Kancellis Sæd. — Brevet er stilet til de to Benediktinerabbeder i Ringsted og Næstved.

[4]) Der menes Munke.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

saa, at vore elskede Sønner Abbed Ture og Brødrelaget i Øm Kloster i Aarhus Stift har fremført vægtige Klager for os over at denne Bisp tynger og plager dem med uretmæssige Bøder; og hænder det, at de sætter sig imod ham i saadan Sag, afsiger han af egen Magtfuldkommenhed mod Lov og Ret Bands Dom over dem, der hjælper dem ved deres Arbejde og dyrker deres Jorder. Derfor giver vi denne Bisp ved vort Brev til Kende, at han skal ophøre med saadant Bødekrav og uretmæssigt Plageri af de førnævnte andre[1]). I modsat Fald overdrager vi ved apostolisk Skrivelse til Eders Afgørelse — ti vi staar her overfor et Overgreb, der ikke kan tilstedes nogen Præst — om I, saafremt den nævnte Bisp nægter at opfylde vort Bud, i vort Navn og med Udelukkelse af al Appel vil tvinge ham til at aflade fra saadant Stivsind, som ret og billigt er. Uanset om det er bevilget samme Bisp af det apostoliske Sæde, at han ikke ved Breve fra det nævnte Sæde kan sættes under Interdikt, afsættes, bandlyses eller drages til Ansvar udenfor sit Stift, medmindre de nævnte Breve Ord til andet indeholder en fuld og udtrykkelig Omtale af en saadan Bevilling. Givet i Orvieto den 22. Maj i vort Pavedømmes tredje Aar, i det Herrens Aar 1264[2]).

---

[1]) Klostrets undergivne, Fæstebønder o. l. Jfr. ovenfor S. 119 f.

[2]) Efter denne pavelige Fuldmagt til de to Benediktinerabbeder til at optræde som Dommere i Sagen følger i Haandskriftet et andet Pavebrev, der beskikker Domprovsten og Ærkedegnen i Slesvig til ved Kirkens Tugt at værne Klostret og dets Ejendomme mod Rov, Vold og Ødelæggelse, men strængt forbyder dem at blande sig i selve Sagens Paakendelse. De udnævnes altsaa til en Art Værger for Klostret. — Derpaa følger et andet Pavebrev til de to Benediktinerabbeder, hvori Afgørelsen af Gæsterispørgsmaalet, navnlig m. H. t. Klostrets Paaberaabelse af de Pavebreve, der fritager Cistercienserordenen for Gæsteri, og Bispens Tilsidesættelse af disse, overlades til dem som Dommere. Begge disse Pavebreve, der ligesom ovenstaaende er daterede 22. Maj 1264, overspringes her. — Derpaa følger i Haandskriftet Pavens Brev til Bisp Tyge selv, af samme Dato; dets Ordlyd er i alt væsentligt ganske overensstemmende med det første Pavebrev til de to Abbeder, hvorfor det ikke oversættes her. — Det næste Brev i Haandskriftet er en den 7. Juli dateret Formaningsskrivelse fra Kardinal Johannes til Dommerne om at stræbe efter at

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Om Bjørn Munk.

I samme Uge som Munkene var vendt tilbage til Romerhoffet[1]), paalagde den Herre Abbed Ture Herre Bjørn Munk og Lægbrødrene Herman og Henrik at drage til Vendland med Heste og andre Varer for at købe Korn[2]). Der var nemlig paa den Tid stor Hungersnød og Dyrtid paa Korn i hele Danmarks Rige. Da de nu var kommet til Horsnæs for at skaffe sig Fragt og Skibslejlighed for deres Varer, kom den nævnte Biskops Huskarle eller rettere Djævelens Haandlangere over dem midt i Nattens Stilhed, mens andre sov, gik løs paa dem, tog de nævnte Heste og alle Varer, de havde med sig, bandt Munken med Reb, snærede med en Lænke hans nøgne Fødder sammen under Hestens Bug, førte ham fangen bort, og holdt ham i nitten Uger i Fængsel og Varetægt,

---

vise fuld Retfærdighed; det ses af dette Brev, at til de to Benediktinerabbeder er som tredje Dommer føjet Prædikebrødrenes (Dominikanernes) Provincialprior i Danmark. Grunden hertil kan med en vis Sandsynlighed antages at have været den, at Klostrets Sagførere har henledet Opmærksomheden paa, at de to Benediktinerabbeder paa Grund af det nedarvede Nag mellem de »sorte« og de »graa« Brødre (jfr. ovenfor S. 118) næppe kunde anses for uvildige Dommere, og desuden stod under Tyge, der midlertidigt varetog Bispen af Roskildes Embede. Imidlertid gavnede den tredje Dommers Udnævnelse ikke Klostret det mindste. — Det følgende Brev i Haandskriftet er en Skrivelse til de samme tre Dommere, dateret den 6. Juni, fra Kardinal Guido — den samme, der Aaret efter sendtes til Danmark som pavelig Legat i den store Ærkebispestrid. I dette Brev taler Guido, der selv hørte til Cistercienserordenen, indtrængende Klostrets Sag hos Dommerne. — Endelig følger i Haandskriftet et Brev fra selve Overabbeden, Abbed Filip af Clairvaux, til Enkedronning Margrete, hvori han under Paaberaabelse af den Særstilling, Clairvaux altid har indtaget i hendes Gunst, anmoder hende om at tage sig af Klostrets Sag. — Efter alle disse Breve, der for saa vidt har mindre Betydning, som hele denne pavelige Indblanding løb ud i Sandet, og som derfor ikke er medtagne i nærværende Oversættelse, tager den direkte Fortælling fat paany.

[1]) Nemlig i Anledning af den anden Appel til Paven.

[2]) Disse »Varer« ses i det ovennævnte Klageskrift at have bestaaet af: tre Heste, Klæder, Kobberpenninge og »Sterlinge« (engelske Sølvpenninge).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

idet de behandlede ham som en dødsdømt Misdæder. Saa meget er vist, at han fik aldrig sin fulde Helse igen, selv efter at han var sluppet ud, ej heller genvandt han sin Førlighed paa Ben og Fødder. Og af de Lægbrødre, der var med ham i Horsnæs, blev den ene ved Navn Henrik overmandet af de nævnte Huskarle, der ved første Anfald, saa snart de havde sat deres Fødder paa det Loft, hvor de vidste at Klostermændene laa og sov, styrtede løs paa ham og masede ham saadan med Knæene, at hans Indvolde brast, hvad der, som han selv erklærede, blev Aarsag til hans Død faa Dage efter. Den anden Lægbroder ved Navn Herman udplyndrede de og lod ham næsten nøgen tilbage, da de drog bort. Da nu Rygtet herom kom de andre for Øre, der sad hjemme, blev der en Sørgen, Klagen og Jamren af alle, saa stor, at den ikke kan skildres i faa Ord, ikke alene for de mistede Sagers Skyld, men ogsaa over den Mishandling, Mændene havde lidt, og som alle var yderst skrækslagne over. — For ikke at trætte Læseren med langtrukken Fortælling kan langt fra alt det onde optegnes, som denne gode Bisp har gjort os. — Og efter at den førnævnte Bjørn Munk var sluppet ud af Fangehullet, da var der ingen, være sig verdslig eller Klostermand, af dem der havde kendt ham fra tidligere Tid, der kunde holde sine Taarer tilbage over det ynkelige Udseende, han havde faaet ved den Sult og al mulig anden legemlig Mishandling, han havde døjet. — Dog skal det ikke glemmes, at Bisp Tyges Sagførere ved falske Foregivender opnaaede Pavebreve paa, at han, en enkelt Bisp, skulde forestaa to Bispedømmer, nemlig Aarhus og Roskilde[1]). Og fordi vore Dommere, der var indsatte for os af det apostoliske Sæde, stod under hans Myndighed, vilde de hellere rive Øjnene ud paa sig selv end øve nogen Ret mod os[2]). Saaledes blev

[1]) Bisp Peder af Roskilde, der var Jakob Erlandsøns svorne Tilhænger, var nemlig landflygtig fra sit Stift, og Tyge har altsaa i hans Fravær opnaaet at faa den midlertidige Styrelse af Stiftet overdraget. Jfr. ovenfor S. 133, Note 2.

[2]) Der sigtes til de ovenfor nævnte Benediktinerabbeder af Ringsted og Næstved, hvortil senere var føjet Prædikebrødrenes Provincialprior. Jfr. ovenfor S. 132 ff.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

de Breve, vi havde opnaaet af Romerhoffet, os til ingen Nytte.

Efter Munkenes Hjemkomst fra Rom holdtes der saa paa vore Venners Raad et Stævne med Bispen, hvor det Forlig blev sluttet, der her følger[1]).

Forliget mellem Bispen og Abbeden.

Bisperne Esger af Ribe og Nils af Slesvig sender alle, der i Nutid som Fremtid faar nærværende Skrivelse for Øje eller Øre, deres Hilsen i alles Frelser. Vide skal alle, nulevende saa vel som Efterslægten, at under vor Mægling har den gudelige Mand[2]) ved Navn Ture, Abbed af Øm, lovet vor ærværdige Broder Hr. Tyge, Bisp af Aarhus, det Gæsteri, som hans Formænd, Bisperne af Aarhus, vides at have haft i det nævnte Kloster efter Hævd og Vedtægt. Skulde der, hvad Gud forbyde, heraf rejse sig Tvivlsmaal om, hvad det har været Vedtægt at yde Bispen i Gæsteri i Fasten, saa kundgør vi for alle og enhver, at vi i sin Tid, da vi beklædte mere underordnede Hverv og var hos vor ærværdige Broder Hr. Peder Elafsøn, Bisp af Aarhus, har set følgende Vedtægt haandhævet: Naar han kom til Klostret Askeonsdag, sendte han hele sit Følge bort paa nær fire Klerke og højst fem Lægmænd, og saaledes dvælede han i Klostret med et formindsket og ringe Antal Mænd, stundom i tre Uger, stundom i kortere Tid. Dette er noget, som vi baade

---

[1]) Som det af Forligsbrevet vil ses, mener Klostret nu at maatte gaa ind paa at modtage Ribe- og Slesvigbispernes Mægling, skønt disse som udpræget kongeligsindede Mænd ikke paa Forhaand kunde antages at være synderlig venlig stemt mod Klostret. Som det var at vente, godkender de to Bisper da ogsaa Tyges Krav paa at have hævdvunden Ret til en Gæsteriydelse; men i Virkeligheden begrænser Forliget denne i saa høj Grad, at det trods alt nærmest maa siges at være til Klostrets Fordel; thi Tyges Krav gik jo langt videre end til det forholdsvis beskedne Gæsteri i Fastetiden, som de to Forligsmæglere erklærede for at have gammel Hævd. Men om Abbed Bos principielle Afvisning af alt Gæsteri er der ganske vist ikke Tale.

[2]) ɔ: Munk.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

har vidst og véd, og vi har selv personlig tre Gange i Fasten været med ham i Øm Kloster. Vi véd ogsaa som noget, vi selv har været tilstede ved og set, at saa ofte den ovennævnte Bisp skulde holde Ting med Riddere eller Almue, forlod han Klostret og drog til Vands eller til Lands hen til andre Steder langt derfra, paa det at ikke det nævnte Kloster skulde tynges af tilrejsende Gæster. Endvidere véd og kundgør vi, at dette samme Kloster vides frit at have nydt af Biskop Peder Elafsøn den Indtægt, som kaldes »Biskopsgiaf«[1]), og Sagefaldet i Sager angaaende Helgbrud[2]), af sine undergivne, være sig Landboer eller Bryder, overalt inden Aarhus Stifts Grænser. Alle disse Friheder har vor ærværdige Broder Hr. Tyge, Bisp af Aarhus, i Nærvær af os to og saare mange andre gode Mænd, lovet at lade den nævnte Abbed og hans Brødresamlag beholde i frit og uforstyrret Eje, og han har aflagt en korporlig Ed i vor Haand paa, at der ikke for Fremtiden skulde høres den mindste Klage herover fra den Herre Abbeden eller Brødresamlaget sammesteds. Skulde der rejse sig Tvivlsmaal udenfor ovennævnte Sager, har samme Bisp ligeledes lovet med Ed, at han vil gøre og mage det saaledes for Klostret, som vi efter vort Skøn og Vilje maatte anse det for rigtigt. Saa sket i Aarhus By i den hellige Clemens' Kirke i mange troværdige Mænds Nærværelse. Givet i det Herrens Aar 1264 Dagen efter den hellige Jomfru Katarinas Dag[3]).

Dette blev nu vel lovet i Ord, men ingenlunde udført i Gerning. Ti næste Faste kom Bispen til Klostret, men ikke saaledes som han havde lovet; nej han kom med hundrede beredne Mænd og talrige Fodfolk og sendte ikke én bort fra sig, og var saaledes selv den første til at bryde Pagten. Tilmed plagedes vore undergivne af hans Fogeder paa vanlig Vis, ti deraf havde disse stor Fordel. Derfor tyktes det den Herre

[1]) Bispegave, jfr. ovenfor S. 103.
[2]) Overtrædelse af Kirkens Bestemmelser om Helligdagsfreden; jfr. ovenfor S. 103.
[3]) 26. November.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Abbeden og os alle ilde at have sluttet et saadant Forlig. — Efter kort Tids Forløb bredte det Rygte sig og naaede ogsaa til vore Øren, at en Kardinal af vor Orden skulde sendes som Legat til Danmark fra det apostoliske Sæde; og vi sprang af Glæde[1]), fordi vi haabede, at vi af og ved ham skulde opnaa Bod for al den Uret, der var tilføjet os af Bispen og andre. Da han var kommet, indgav vi følgende Klage til ham over den Uret, vi havde lidt[2]).

Kardinalens Sendebrev til Bispen.

Til den ærværdige og i Kristus elskede Fader Tyge, af Guds Naade Bisp af Aarhus, sender Broder Guido, af Guds Naade Kardinalpræst af den hellige Lavrentius in Lucina, det apostoliske Sædes Legat, sin Hilsen i Herren. Naar Gud har viet Eder til sin salvede, og udvalgt Eder til Bispeværdigheden, er det hans Mening, at I skal hade Ondskaben og elske Retfærdigheden[3]). Netop derfor, fordi I ved at vrage hin og vælge denne kan øge Eders gode Gerningers Skat, bør I fæste Tiltro til de Mænds Raad og modtage deres Advarsel, der ikke søger hvad der kan tjene Egennytten, men hvad der kan fremme Eders Hæder — Mænd, som navnlig paavirker Eders Sind i saadanne Sager, hvor Eders Retskaffenhed mest kan vise sig, og som ivrigt stræber at holde Eder fjærnt fra alt, der let med god Grund kunde formørke Eders Bispeværdigheds Glans. Nu er det saa, at det ved vore

[1]) Luc. 1,44.

[2]) Klagebrevet er udstedt af samtlige Cistercienserabbeder i Danmark. Da det kun indeholder lidet eller intet nyt ud over de ovenfor meddelte Klagemaal, overspringes det her. Skulde man nævne noget Klagepunkt, der ikke kan siges direkte at være berørt ovenfor, er det følgende: »Endvidere har han ikke skaanet det nævnte Huses Ladegaarde for lignende Voldgæstning ....« — Guido kom ved Nytaarstid 1266 til Lybek, men drog først i April videre til Danmark. Uden Tvivl har han lige i Begyndelsen af sit Ophold modtaget Abbedernes Klageskrivelse, og har snart efter tilskrevet Tyge det følgende Brev.

[3]) Hebr. 1,9.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

elskede Sønners Fremstilling — nemlig flere Abbeder af Øm og andre Klostre i Danmark af Cistercienserordenen — er kommet os for Øre, at Abbeden og Brødrelaget i dette Kloster, Øm, tynges ufortjent paa mangfoldig Vis under Eders Haands Tryk, uagtet I burde hæge om dem med from Gavmildhed, paa det at I ikke skal faa Ord for paa én Gang at krænke Retfærdigheden og Fromheden, dem det burde Eder at værne med redebon Iver. De siger nemlig, at I lægger Haand paa det førnævnte Kloster, dets Ladegaarde og andre Ejendomme, ja endog — gid det ej var sandt — paa Klostermændene selv, og saaledes saa at sige støder til den hældende Mur og det faldefærdige Hegn[1]), at I forstyrrer deres rolige Liv i Herren, strækker gridske Hænder ud efter deres Ejendomme, og baade selv og ved Eders Mænd tilføjer dem mangfoldig Overlast saa vel paa deres egne Personer som ved hvad I fratager dem eller rettere udpresser af dem af deres Ejendom. For nu — bortset fra de utallige andre Plager, I tilføjer dem — her paa Stedet at anføre nogle af dem, skønt overmaade faa i Forhold til den Mængde, der forbigaas i Tavshed, — saa læg Mærke til hvad her skrives.

Tre Ugers Gæsteri udpresser I aarlig af dem for Eder selv med en stor Følgeskare til Hest. Dørene i deres Huse byder og lader I bryde med Vold. Riddere og Hærmænd har I flere Gange opfordret til, om de saa Lejlighed dertil, at tage Munkene selv til Fange, og prygle dem, ja endog udplyndre dem, til Trods for deres Friheder; ti, som I forsikrer, er der overdraget Eder Magt til at give saadanne Overtrædere Afløsning. Fremdeles lægger I dem for Had hos Kongemagten og Riget, uagtet de nævnte Brødre ingensinde i nogen Maade har lagt Raad op mod Kronen. Ogsaa stævner I til Eders Tingmøder Abbeden, Munkene og Lægbrødrene i det førnævnte Kloster, saa ofte I finder for godt; desuden aflader I ikke fra uden al Ret at bandlyse deres Landboer, undergivne Folk og Bryder, hvis de ikke paa en bestemt Dag giver Møde for Eder;

[1]) Jfr. Salme 62,4.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

og Lægbrødrene, der tjener dem paa Ladegaardene, undser I jer ikke for ligesom de verdslige Øvrigheder at idømme Pengebøder for en eller anden Forseelse, eller rettere uden Grund, da I ikke har nogen retslig Myndighed over dem. Ja, vor elskede Søn, den nævnte Abbed af Øm, siges I endog at have lagt under Bands Dom, med den mærkelige Begrundelse, at han i sine Breve kalder sig Abbed; ligeledes har I lagt Brødrelaget under samme Dom af den Grund, at de havde givet en Manddraber, der angrede inden sit Livs sidste Stund, hæderlig Begravelse[1]). Og — hvad der forekommer og føles endnu utaaleligere — I ikke alene ringeagter de Fribreve, der er givet dem og deres Orden af det apostoliske Sæde — hvad en paalidelig Fortolker kan slutte af de førnævnte Forhold —, men I stræber endog — hvad der lyder utroligt — at lægge det nævnte Kloster øde ved disse og andre Plagerier, I tilføjer dem. Heller ikke kan jeg forbigaa hin — jeg véd ikke om jeg skal sige: latterlige, eller snarere: lastelige — Dom af Eder — hvis det da overhovedet kan kaldes en Dom —, hvormed I rammer enhver, der nogensinde hører Munkene holde Messe udenfor Klostret, medens I gør et Forsøg paa at vise Munkene til Rette efter Eders Tykke eller rettere Eders vilkaarlige Lune ved — med Skam at melde — overmodigt og pralende at sige, at I var pligtige at vise dem til Rette for deres Opførsel, ja endog føre Tilsyn med deres Huse. Ydermere er der en præsteviet Munk blandt dem ved Navn Skjalme, som I har slæbt eller ladet slæbe ud af Kirkegaarden, hvorved I ikke alene har krænket den Ærefrygt, der skyldes de hellige Steder, men ogsaa tilsidesat Eders bispelige Værdighed. En anden Munk ved Navn Bjørn har I slæbt ud af en af deres Gaarde, og Broder Tyge, Lægbroder, har I ladet tage til Fange af Eders Huskarle, hvorved disse ej har undladt at lægge Voldshaand paa dem samt derpaa har ranet Penge, en stor Mængde Varer, og fire Heste fra dem. Disse Ting

---

[1]) **Denne Sag kendes slet ikke fra det foregaaende.**

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

lægger vi lige i Øjeblikket frem for Eder, og desforuden høres der Frasagn om lignende, ja værre Ting. Vej derfor alt det foregaaende paa Fornuftens Vægt, ransag Eder selv i disse Ting, lad Eders Omtanke fatte og skelne, om det er sandt, og lad Prøvens og Dommens Rettesnor afgøre i Eders Hjærte, om det er saadanne Ting, man bør høre om Bisperne. Vel bør vor Medlidenheds Strømme tilflyde alle og byde dem venlig Hjælp og Værn, men dog bør der fornemmelig ydes dem Tegn paa vor Kærlighed, som vi er forbundne og forenede med i fælles Gudsfrygts Endrægtighed[1]). For ikke at blive delagtige i andres Brøde, er det desaarsag ret og billigt, at vi ej lader de Overtrædelser helt uoplyste, som med tilbørlig Værdighed forebringes os; ti skønt vi gærne vil hædre Eder, saa vidt vi kan forsvare det for Gud og vor egen Ære, vil vi dog ikke tilføje andre nogen Skade ved at undlade at advare eller rettere lægge Baand paa deres Avindsmænd. Derfor er det vor indtrængende Bøn til Eders Omsorg, vort alvorlige Bud og vort med rent Sind for Eders hæderlige Navns Skyld givne Raad, at I søger at bøde paa svunden Uret og Skade, som er overgaaet det førnævnte Kloster og dets Mænd, og for Fremtiden afstaar fra at tilføje dem saadant, saaledes at den nævnte Abbed og hans Brødresamlag herefterdags ingen Grund har til Klage mod Eder, og at vi med Rette kan faa Glæde deraf, idet nemlig Eders Varsomheds Omsorg giver efter for forstandige Paamindelser, bøder paa Fejlene, og retter hvad skævt er. Givet i Roskilde den 21. Maj, i den Herre Pave Clemens' andet Regeringsaar[2]).

Dette Brev agtede Bispen ikke højere end det bare Møg, som det vil fremgaa af det følgende.

---

[1]) Hermed menes: som hører til samme Munkeorden som vi. »Gudsfrygt« bruges ikke sjælden i Middelalderen som ens betydende med Munkeliv; gudelig = Munk.

[2]) 1266.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Dronningens Brev til Abbeden og Brødrelaget.

Margareta af Guds Naade Danernes og Vendernes Dronning sender de gudelige Mænd[1]), den Herre Abbeden og Brødrelaget i Øm, sin Hilsen i Herren. Vi har netop nu faaet at vide, at I har vist den os elskelige ærværdige Fader Hr. Tyge, Bisp af Aarhus, stort Uvenskab ved uhøfligt at nægte ham hans Gæsteri, som han af mange Aarsager og efter gammel Hævd og Vedtægt fra hans Forgængeres Tid havde Ret til at nyde aarligt. Derfor raader og byder vi Eder at vise Ærbødighed for den nævnte Herres Langmodighed, yde ham den Lydighed, der skyldes ham, søge hans Naade jo før jo hellere, og give ham fuld og ret Bod, saa sandt som I elsker den kongelige Højheds Naade; ti vi hverken vil eller kan lade Krænkelse af ham gaa ustraffet hen[2]).

End ikke hermed nøjedes den nævnte Bisp, men undsaa sig ikke engang ved at lyve for Kongen; ti han anklagede os for Kongen for mange Forbrydelser. Derfor henvendte den Herre Abbeden sig for anden Gang til Kardinalen for at klage over den Overlast vi led, ligesom forrige Gang. Det Brev, han opnaaede af ham, lyder saa[3]).

Bispen vilde paa ingen Maade tage Hensyn til den anselige Mands Bøn, hvorfor den Herre Abbeden

[1]) ɔ: Munkene.

[2]) Dette Brev, som i Haandskriftet er udateret, har Tyge muligvis udvirket hos Dronningen som Svar paa Legatens Formaningsskrivelse. Snarere maa det dog antages at være ældre, fra Aar 1264 eller saa.

[3]) Da Guidos følgende Truselsbrev, ligesom det forrige udstedt i Roskilde, ikke indeholder noget positivt Stof ud over det tidligere meddelte, oversættes det ikke her. — Guido, der havde fuldt op at gøre med den store Ærkebispestrid, har aabenbart ikke ønsket ogsaa at tage Øm Klosters Sag op til retslig Paakendelse — han var uden Tvivl en mæglende og fredelig sindet Natur — og har derfor nøjedes med at skrive Formanings- og Truselsbreve til Tyge. Først da han var nær ved at forlade Landet, har han stævnet Tyge for sig, jfr. nedenfor.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

blev nødt til atter at henvende sig til den nævnte Legat, der paa den Tid var i Ribe. Da Legaten hørte om Bispens Hjærtes Haardhed, stævnede han ham til at give Møde for sig i Ribe; anden Gang stævnede han ham til at give Møde i Slesvig; tredje Gang til at fremstille sig i Lybek for at staa til Rette i disse og mange andre Sager[1]). Men Bispen lod haant om alt dette, og hverken gav han selv Møde, ikke heller sendte han nogen Stedfortræder for sig med behørig Fuldmagt, men Bispens Stedfortrædere blev altid ved første Forhør Svar skyldige, og vendte næsten alle bandlyste hjem for deres Overtrædelsers Skyld. Uagtet nu Bispen skulde været domfældt for sin Formastelses Skyld, saa opsatte Legaten det dog i sit Hjærtes store Enfold; ti han var den velvilligste Sjæl mod alle, og vilde ikke domfælde nogen uden af haard Nød. Imidlertid bandlyste han dog offentlig paa Synoden i Lybek den oftnævnte Bisp, og desforuden Danmarks Konge og mange andre Mænd i Danmarks Rige, der ikke vilde tillade den Herre Ærkebisp Jakob at være i sit eget Stift eller i Danmarks Rige[2]). Og naar han handlede saaledes, var det med allerstørste Grund, hvad der dog ikke kan fremstilles paa dette Sted for den store Vidtløftigheds Skyld. Men Abbeden blev en Del urolig, da der heller ikke her skete ham Ret og Fyldest, hvorfor han, for at vor Forurettelse skulde blive aabenbar for al Verden, paa samme Synode i Lybek, i Kardinalens Nærvær og alles Paahør, Klerkes og Lægmænds, Danskes og Tyskes, Frisers og Venders, der alle var forsamlede dér paa ét Sted, lod oplæse et Blad med følgende Ordlyd[3]).

---

[1]) I Avgust 1266 var Legaten i Ribe; herfra stævnede han de stridende Parter i Ærkebispestriden til at møde i Slesvig den 24. September; da ingen mødte paa Kongens Vegne, fældede Legaten Dom i Sagen, og da intet blev gjort for at efterkomme Dommen, bandlyste han fra Lybek Kongen og hans Moder i Oktober. Fra Lybek rejste Legaten videre for at ordne forskellige Forhold i Tyskland, og vendte først i Avgust 1267 tilbage til Lybek.

[2]) Dette (mindre) Band lyste Legaten den 19. Oktober.

[3]) Dette Klageskrift, der i sin Helhed kun bringer lidet nyt ud over det fra det foregaaende kendte, er ikke medtaget her i

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Da Klageskriftet var oplæst, forbandede alle, der hørte og forstod det, en saadan Bisp. — Straks den næste Dag drog Kardinalen bort fra Lybek By; og Abbeden fulgte i hans Fodspor til Bremen, men blev her angrebet af en hæftig Sygdom; men den Munk, han havde med i sit Følge, blev syg i Byen Stade, og blev der til den Herre Abbedens Tilbagekomst. Men Abbeden overdrog for sin Legemssvagheds Skyld Hr. Jakob, Ærkebisp af Lund, sin Sag at fremme. Denne fulgte med den Herre Legaten til Magdeborg, baade for sin egen og den nævnte Abbeds Sag, og hjembragte os følgende Brev[1]).

Da Bispen hørte dette, gav han sig til at fnyse og rase; og havde han ikke raset før, saa kom han nu fraadende og tænderskærende til Kongen, og klagede over, at aldrig havde nogen Bisp maattet lide en saa uhyre Uret, som den, han havde døjet af Abbeden og Munkene i Øm. Endvidere optraadte Bispen med en ganske særlig Klage mod Abbeden, hvem han beskyldte for at have æreskændet Kongen for Kardinallegaten. Derved forledte Bispen Kongen til saa stor Harme,

---

Oversættelsen. Alene om Bispens Voldsfærd overfor Tyge Lægbroder faar vi her lidt fyldigere Besked: »Paa en anden af Abbediets Gaarde lod han Tyge Lægbroder prygle og tage til Fange, lod Husenes Døre opbryde og en Kiste røve med Klostrets Penge og alle hans Klæder; andre Lægbrødre, der opholdt sig sammesteds, led af Bispens Mænd stor Overlast med Prygl, ogsaa fratog de dem en Hest, og tog alle Plovjærn og andre Redskaber paa Gaarden med sig.« — Endvidere ses det, at Bispen »truer Abbeden og Brødrelaget med, at han efter Legatens Bortrejse skal give sin fraadende Harme frit Løb«.

[1]) I dette Brev, dateret Magdeborg den 30. November 1266, overdrager Legaten til Bisp Bonde af Slesvig at tage sig af Klostrets Sag. Aabenbart har han ønsket at skubbe denne fra sig; nogen virkelig Udsigt til, at Bisp Bonde skulde kunne føre Sagen til en heldig Afslutning, naar Legaten i denne Sag som i Ærkebispestriden følte sin Afmagt overfor de danske Kirkeforhold, har der næppe været. — Dette Brev er ikke medtaget her i Oversættelsen, saa lidt som den følgende Skrivelse i Haandskriftet: et Brev fra Bisp Bonde af 3. Februar 1267, hvori denne byder Prædikebrødrenes Prior i Aarhus at stævne Bisp Tyge til at give Møde for ham i Flensborg den 12. Marts for at forsvare sig mod Abbedens Beskyldninger.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

at han truede os med at lægge alle vore Ejendomme øde for os, hvis vi ej snart gav Bispen Bod for den Uret, han efter sin egen Forsikring havde lidt af os. Abbeden truedes tilmed af Kongen med Fangenskab. Derfor bad Abbeden alle sine Medabbeder i Danmark, at de vilde sige ham fri for en saadan løgnagtig Beskyldning. De skrev saa følgende Brev til Kongen[1]).

Da Kongen havde hørt dette Brev, og i den nærmest følgende Tid havde faaet gengivet nedenstaaende Brev, der blev læst én Gang paa Hjelmslev Herreds Ting[2]), tjente disse to Breve kun til ydermere at ægge Kongens og hans Mænds Ondskab mod os.

Den Herre Hertug Eriks Brev

(Hertug Erik er Søn af Abel, fordum Danernes Konge. Kong Erik er Søn af Kong Kristoffer).

Erik af Guds Naade Hertug af Jylland sender alle, der faar nærværende Skrivelse at se, sin Hilsen i alles Frelser. Vide skal I, at vi har taget Øm Kloster og alle dette Klosters undergivne samt alle deres Ejendomme under vort særlige Værn. Vi byder alle og enhver, der for vor Skyld vil gøre eller undlade noget, at de i ingen Maade drister sig til at øve Vold mod dette Kloster eller nogen af dette Klosters undergivne af Hensyn til os, da det er vor Sag at støtte Enker, umyndige, forældreløse og Klostermænd i deres Ret. Til Vidnesbyrd herom har vi ladet vort Segl hænge under nærværende Brev. Givet i det Herrens Aar 1267 den 22. Februar[3]).

---

[1]) I dette Brev, som ikke er medtaget her i Oversættelsen, erklærer Abbederne den ovennævnte Beskyldning for usand, og beder Kongen formane Aarhusbispen til at afstaa fra sine Plagerier; i modsat Fald maa Kongen ikke tage dem det ilde op, at de forfølger Sagen for deres kirkelige Dommer (ɔ: Legaten) eller den af ham indsatte Dommer (Bisp Bonde af Slesvig).

[2]) Uden Tvivl Klosterets Værneting.

[3]) Det kan næppe forbavse, at Hertug Erik, der ikke indtog nogen synderlig venlig Stilling til Kongen, tager Øm Kloster under sit Værn. Muligvis har Bisp Bonde af Slesvig opmuntret ham til dette Skridt. Ejendommelig er dog hans Begrun-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Abbeden flygtede imidlertid af Frygt for Kongen lønlig bort, Natten til Korsmesse om Vaar[1]); ti aabenlyst kunde han ikke drage bort; og indtil Tiden om Alle Helgens Dag dvælede han i en Art Landflygtighed snart i Ryd, snart i Løgum, stundom ogsaa i Slesvig hos vor ærværdige Fader Hr. Jakob, Ærkebisp af Lund, der ogsaa selv var landflygtig, som det et godt Stykke ovenfor er fortalt. Medens Abbeden opholdt sig der, stræbte han af al Kraft og Evne at bevæge den i vor Sag indsatte Dommer, hvis Hverv havde sit Udspring fra den Herre Kardinalens Person, til at skaffe os Ret og Fyldest. Og da denne ved omhyggelig Undersøgelse var blevet klar over de Krænkelser, vi havde lidt, optog han i Følge Fromheds Tilskyndelse den ham af den Herre Kardinalen paalagte Lydighedspligt paa følgende Vis.

Den Herre Bisp Bonde af Slesvigs Rettergang mod Bisp Tyge af Aarhus.

I Faderens og Sønnens og den hellige Aands Navn. Amen. Vi Bonde, af Guds Naade Bisp af Slesvig, har modtaget et gyldigt og uimodsigeligt Hverv af vor Fader, den ærværdige Hr. Guido, af Guds Naade Kardinalpræst af den hellige Lavrentius in Lucina, det apostoliske Sædes Legat, der har overdraget os det med disse Ord: »Vi Guido o. s. fr.« (Vend Bladet, og du vil finde det Ord til andet)[2]). Vi har derfor udført

---

delse, der synes at støtte sig til Jydske Lovs Fortale (jfr. A. D. Jørgensen, Valdemar Sejr S. 161): »Dette er Kongens Embed og Høvdings, som er i Landet, at overholde Domme og gøre Ret og frelse den, der ved Vold tvinges, saa som er Enke og værgeløst Barn og Pilegrim og udenlands Mænd og fattige Mænd, dem gaar tiest Vold over....« Hertugen optræder da her som en af Danmarks »Høvdinge«, hvem det paahviler at holde Orden og Fred i Landet. Denne hans Optræden har Kongen sikkert opfattet som et Indgreb i sine egne Rettigheder.

[1]) 3. Marts.

[2]) Der henvises her til det ovenfor S. 144, Note 1, omtalte, men ikke oversatte Brev fra Legaten til Bisp Bonde, dateret 30. November 1266.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

dette, som sig hør og bør, med lovlige Stævninger, idet vi i tre Kundgørelser velvillig, efter Ret og Skik, har opfordret Bisp Tyge af Aarhus til at give Møde enten selv eller ved en Fuldmægtig for at svare paa de mod ham rettede Sigtelser. Efter den første Stævning sendte han en uskikket Fuldmægtig, nemlig en bandlyst Mand, der ikke var berettiget til at stande for Retten, saaledes som der blev nedlagt Paastand om imod ham, og som det blev godtgjort os ved gode Vidner. Men efter de andre Stævninger, der af Naade, udover den strænge Ret, udfærdigedes mod ham, kom han hverken selv eller sendte nogen i sit Sted. — Den første Stævnings Ordlyd var denne: »Bonde af Guds Naade Bisp af Slesvig sender Prioren for Prædikebrødrene i Aarhus o. s. fr.« (vend Bladet)[1]). Og da denne Prior ikke vovede at stævne ham, oplæstes det for Aarhusbispen selv af Broder Jens af den nævnte Orden[2]).

Den tredje Stævnedags Rettergang var følgende: I Faderens og Sønnens og den hellige Aands Navn. Amen. Lørdagen inden Kristi Himmelfarts Dag var fastsat som Stævnedag, da under Forsæde af os Bonde, af Guds Naade Bisp af Slesvig, indsat til Enedommer af den ærværdige Fader Hr. Guido, af Guds Naade Kardinalpræst til den hellige Lavrentius in Lucina, det apostoliske Sædes Legat, i den Sag, der føres mellem vor ærværdige Broder Hr. Tyge, Bisp af Aarhus, paa den ene Side, og den gudelige og udvalgte Mand[3]) Hr. Abbed Ture af Øm og Brødrelaget sammesteds paa den anden Side — da altsaa under vort Forsæde den nævnte Herre Abbed og Hr. Bent, den nævnte

---

[1]) Her sigtes til det ovenfor S. 144, Note 1 omtalte, men ikke her oversatte Brev fra Bisp Bonde til den nævnte Prior, dateret 3. Februar 1267.

[2]) Herefter følger et Stykke, hvori det meddeles, at anden Stævning foretoges af Abbed Jens af Løgum, tredje ved Prioren i Tvis. Disse gentagne Stævninger frembyder ikke særskilt Interesse, og da tilmed overalt kun Begyndelserne af Stævningsbrevene er anført i Dommen, er de ikke medtaget i nærværende Oversættelse.

[3]) ɔ: Munk.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Herre Biskops Kapellan, der optræder som hans Fuldmægtig, skulde møde for Retten i Flensborg for at høre nogle Vidneudsagn fremsat mod den nævnte Bent, gaaende ud paa, at han ikke kunde være Fuldmægtig, saasom han var bandlyst og som saadan ikke berettiget til at stande for Retten, samt for at procedere mod Personerne og mod Vidneudsagnene, og for at forfølge Sagen videre saaledes som den lovlig skulde forfølges. Til omtalte Tid og Sted gav Abbeden paa sin Side selv Møde for os i Retten, medens den nævnte Fuldmægtig paa sin Side trodsig holdt sig borte. Vi plejede saa Raad med udvalgte Mænd, og lod Vidnernes Udsagn offentliggøre, og efter disses Fremsættelse og Offentliggørelse i Overensstemmelse med Rettens Krav har vi befundet, at lovmæssige Vidner paa ret- og lovmæssig Vis har aflagt Vidnesbyrd til Gunst for den Herre Abbedens Sag i Overensstemmelse med hans nedlagte Paastand. Da saa var sket, erklærede vi Aarhusherrens Part for ulydig mod Retten, og idømte følgelig skriftlig denne Part at udrede de Udgifter, Modparten havde haft under hele Retstrætten, men fastsatte dog ikke des mindre de to Parter, nemlig Aarhusherrens og den Herre Abbedens, en Frist, nemlig Dagen efter den hellige Apostel Jakobs Dag[1]), til at forfølge Sagen yderligere for Retten i Slesvig, saaledes som den lovmæssig skulde forfølges. »Og hvis Aarhusherrens Part ogsaa da er ulydig mod Retten, vil vi, skønt nødig, udtale Bands Dom over ham og mod ham. Saa sket i Flensborg i det Herrens Aar 1267 den 25. Maj[2])«.

De Vidneudsagn, den Herre Abbeden dér gav Møde med, og som blev lovmæssig forkyndte og offentliggjorte, var disse: »Broder Bjørn, Munk og Præst af Øm Kloster, har under Ed vidnet, at Bent Præst af Biærke[3]) egenhændig har taget to af deres Heste, en

[1]) 26. Juli.

[2]) De sidste Ord, der er sat mellem Anførselstegn, er aabenbart et ordret Udsnit af Bisp Bondes Brev til Tyge, hvori denne erklæres ulydig mod Retten (»contumax«).

[3]) Formodentlig Østbirk S. for Mossø (Vor Herred, Aarhus Amt).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

graa og en sort, ud af deres Stod tæt ved deres Ladegaard paa Dover Mark, som hedder Svegestorp[1]), Tirsdag i Paaskeugen. — Broder Jens, Munk og Præst af Øm, har under Ed vidnet, at Bent o. s. fr.[2]). — Disse Vidnesbyrd blev aflagt i Slesvig i det Herrens Aar 1267, Lørdagen før tredje Søndag efter Paaske, i de smaa Brødres Kirke[3]). Diss Vidner har vi omhyggelig udspurgt i Overensstemmelse med alt, hvad der efter kanoniske Anordninger kan og bør ransages, i Nærvær af den ærværdige Mand Hr. Esger, Bisp af Ribe, for at vi i denne Sag kunde søge Raad hos ham, saa vidt han kunde give dem.

Og nu, da alt dette er fuldbyrdet lovmæssigt efter Rettens Gænge, forfølger samme Herre Abbed sin Ret, og kræver indtrængende af os, at vi skal lade Bands Dom udgaa over den ulydige og oprørske Mand, der trodsigt ringeagter alle vore Stævninger, naadige som lovmæssige, og at vi, saa vidt det staar til os, efter Dommens Afsigelse ved Kirkens Tugt skal sørge for dens strænge Overholdelse. Hans Ansøgnings Ordlyd er denne:

»I Nærvær af Eder, ærværdige Fader, Hr. Bonde, af Guds Naade Bisp af Slesvig, indsat til Dommer af den ærværdige Fader Hr. Guido, af Guds Naade Kardinalpræst af den hellige Lavrentius in Lucina, det apostoliske Sædes Legat, kræver jeg Broder Ture, kaldet Abbed til Øm af Cistercienserordenen i Aarhus Stift, paa hele mit Brødrelags Vegne, i Henhold til Gaarsdagens Rettergang, at de Udgifter, jeg under hele Retstrætten har haft, godtgøres mig af Bispen af Aarhus; og fordi han ikke har givet Møde den Dag i Dag, men trodsig har siddet denne og andre Stævnedage overhørig, hvor han som lovmæssig stævnet burde være mødt, er det min ydmyge Bøn, at han som ulydig mod Retten maa ifalde Bands Dom, at I i samme Dom vil byde alle strængt at overholde den afsagte Kendelse, og at I udsteder et Brev derom, hvorved denne Rettergang

[1]) Svejstrup i Dover Sogn ligger en lille Mil Ø. for Øm, N. for Mossø.
[2]) De to Vidneudsagn er ordret enslydende.
[3]) Franciskanernes Kirke.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

kan foreviges, med vedhængt Segl, til bestandig Kundskab om denne Sag«.

Saasom vi nu med Rette bør laane Øre og Sind til retfærdige Bønner, og ingenlunde drister os til at staa imod et saa retfærdigt Krav, der tilmed støttes af Lovens Strænghed — ti kendes for Ret:

Vi Bonde af Guds Naade Bisp af Slesvig, indsat til Enedommer af vor ærværdige Fader Guido, af Guds Naade Kardinalpræst af den hellige Lavrentius in Lucina, det apostoliske Sædes Legat, i den Sag, der føres mellem den Herre Bisp Tyge af Aarhus paa den ene Side, og den Herre Abbeden af Øm og hans Brødrelag paa den anden Side, agter ikke Persons Anseelse[1]), men elsker i Gudsfrygt Lov og Ret højere, som det aabenlyst fremgaar af hele Rettergangen, der er ført mellem dem, og som ovenfor er fremstillet. Ti bandlyser vi i Kraft af den Myndighed, vi ejer, ved nærværende Skrivelse denne Herre Bisp Tyge af Aarhus for hans Ulydighed mod Retten, og vi byder i Kraft af samme Myndighed alle og enhver omhyggeligt at sky ham. Ligeledes idømmer vi ham de Omkostninger, som Modparten, nemlig den Herre Abbeden og hans Brødresamlag, har haft under hele Retstrætten, i Overensstemmelse med hvad disse Mænd sværger dem at være, og hvad vi efter udvalgte Mænds Raad bag efter ansætter dem til. Til Vidnesbyrd herom og Sikkerhed herfor har vi ladet den i den hellige Peders Kirke i Slesvig[2]) ret- og lovmæssigt afsagte Dom forevige ved til vort eget Segl at føje vore ærværdige Fædres, nemlig: Jakob, Ærkebisp af Lund, og Peder, Bisp af Roskilde, samt adskillige Kapellaner, de personlig har udsendt, — disse har nemlig personlig været tilstede ved adskillige af de ovennævnte Retshandlinger — samt ved at vedhænge vore ærværdige Brødres Segl, nemlig Herrerne Magister Saser, Provst af Lund, Troels Ærkedegn, Hr. Peder Foka, Hr. Esbern Skatmester, Hr. Godemand, Hr. Nils Djankersøn, Peder Bisp[3]), Broder og Simon, Kanniker, og talrige

[1]) Peters 1. Brev 1,17.
[2]) Domkirken i Slesvig.
[3]) »Bisp« maa vist her opfattes som et Tilnavn.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

andre troværdige Mænd — alt til evigt Vidnesbyrd om denne Sag, som Lov og Ret kræver. Saa sket i den hellige Peders Kirke i Slesvig i det Herrens Aar 1267 den 3. August[1]).

Hvermand kan skønne, hvor stor Møje og hvor svare Udgifter vi havde af at forskaffe os de ovenfor anførte Breve; men den oftnævnte Bisp Tyge agtede dem ikke højere end Digt, Løgn og Opspind. Saa stor Lid satte han til Kongen og Kongens Moder Dronningen, som var de Alverdens Herrer. Ja, hvad mere er, han satte langt mere sin Lid til dem end til Verdens Skaber, hvad der tydelig skønnes deraf, at han hverken frygtede Bispernes eller Kardinalernes eller selv den Herre Pavens Bandlysning, men sagde, at han havde appelleret til højere Dommere, nemlig Kongen og hans Moder Dronningen[2]), hvem han i den Grad æggede mod os, at de truede os med Plyndring af alle vore Ejendele og sagde, at de vilde drive alle Munke og Lægbrødre ud. De truede ogsaa Abbeden og adskillige af vore ældste med Fangenskab, hvorfor hverken Abbeden eller nogen anden vovede at gaa aabenlyst udenfor Klostrets Hegn uden sikkert Lejde. Ti hvo der viste sig derudenfor, blev gennempryglet, nogle blev ogsaa udplyndrede, andre saarede, kort sagt, de blev i ét og alt hjemsøgte af saa mange og store Plager, at ingen Bryde eller Landbo vovede at blive i vor Tjeneste. Der var ogsaa nogle af Lægbrødrene, der paa Djævelens Tilskyndelse tyvagtig fravendte Klostret dets Ejendele eller rettere Jesu Kristi Arvegods, undveg derfra, og vendte tilbage til Verden. Mange var der ogsaa, der for Penninge solgte deres Kvæg og Heste samt Korn og alt Løsøre paa Ladegaardene, for at de, om de blev drevet derfra og

[1]) Herefter følger i Haandskriftet et af Kardinal Guido den 2. September 1267 i Lybek udstedt Stadfæstelsesbrev paa denne Dom. Det overspringes her.

[2]) Her foreligger dog vistnok en forsætlig Forvanskning af Bispens Udtalelser. Saafremt Bispen overhovedet har talt om at appellere til en højere Domstol, ligger det nærmest at formode, at han ved disse Ord har tænkt paa Guds Dom.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

maatte flygte, dog kunde tage noget med sig, hvorved de kunde skaffe sig det fornødne til Livets Ophold. Derfor havnede vi omsider i saa stor Fattigdom, at vi hverken kunde finde Føde eller Klæder. Mange maatte saaledes dagevis gaa rundt paa bare Fødder uden Sko; ja nogle gik endog uden Hoser; adskillige sad ogsaa uden Kutter i Spisesalen, naar de holdt Maaltid med Brødrelaget. Disse og saare mange andre Brud paa Ordenen fandt ikke Sted paa Grund af nogen overtroisk Overdrivelse fra vor Side[1]), men alene som Følge af vor Fattigdom. Og saa stor var Splittelsen blevet, at næppe Halvdelen af Brødrelaget dvælede hjemme. Mange Værksteder stod tomme for Mandskab, eller savnede Brødrenes Ledelse[2]). Kun faa var der, som ikke tænkte paa Flugt. Seks Gange — om jeg ikke husker fejl — i Dagene mellem Paaske og den hellige Andreas' Apostels Dag[3]) fæstedes der os fra Kongens Side en Frist, inden hvilken vi enten skulde yde Bispen tre Ugers Gæsteri for hvert Aar, han havde maattet undvære sit Gæsteri, foruden en Bøde, eller ogsaa være hjemfaldne til Kronens Hævn. Vel fik vi altid ved Møder og ved Venners Hjælp trukket Timen ud en Stund endnu, fordi vi haabede at der kunde blive os en from Hjælp fra oven til Del ved en eller anden Kristi Ven; men ak, for vore Synders Skyld var der i al den Tid ingen, være sig rig eller fattig, der kunde eller turde staa frem for os, støtte os, eller lægge et godt Ord ind for os. Ak Gud, hvor ofte kom der ikke Bud med den Melding: »Se her er han, se dér er han[4]), se nu er Eders Fjender lige paa Tærskelen!« Ak og ve, hvor ofte har vi ikke gemt i Jorden vore Fribreve, vore Kalke, Kirkens Prydelser, og andet af Klostrets fornemste Løsøre, for at det ikke skulde slæbes bort med Vold; og hvor

---

[1]) Der menes overdreven religiøs Selvplage. Ordene synes noget skruede, hvad der vistnok har sin Grund i, at den latinske Tekst lægger an paa Bogstavrim paa dette Sted.
[2]) Her maa vel sigtes til de forskellige Haandværk, der dreves i Ly af Klostret.
[3]) 30. November.
[4]) Luc. 17,23.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ofte har vi ikke atter gravet dem op igen, for at de ikke skulde raadne og ruste i Jordens Skød; det er ikke let at sige. Til Slut blev en afgørende Frist fæstet Abbeden fra den Herre Kongens Side, der bød ham fremstille sig personlig for hans Aasyn og sendte ham sit Brev paa, at han trygt kunde komme og drage bort igen; men undlod han at møde, vilde Kongen gøre, hvad der var hans Ret[1]).

[1]) Her ender altsaa pludselig Klosterkrøniken paa det mest spændende Sted. Vi vèd saaledes intet om Stridens endelige Udgang. Det maa dog bestemt formodes, at Klostret har maattet godkende Bispens Ret til Gæsteri, men i hvor stort Omfang, er ikke godt at sige. En Afgørelse af, hvad Hævd og Vedtægt krævede, forefandtes jo i det af de to Bisper mæglede Forlig (se ovenfor S. 136 f.); men om Klostret denne Gang er sluppet saa billigt, kan være tvivlsomt. Muligt er det jo ogsaa, at Klostret har faaet Gæsteriet afløst ved en Pengeydelse el. lign. I hvert Fald maa Stridens Afslutning være hidført temmelig snart efter det Tidspunkt, hvor Krøniken slutter; det ses nemlig af den ovenfor nævnte senere tilføjede Abbedrække, at Ture var Abbed i knap fem Aar og saaledes maa være fratraadt før Juni 1268, rimeligvis som et Offer fra Klostrets Side for at opnaa Forlig. 1270 optræder Kong Erik i hvert Fald som Klostrets Værneherre i et Brev om en Gaard i Pugerup (Yding Sogn, Vor Herred, Aarhus Amt).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK